

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Fakulta humanitních studií

Jaromír Nečas a jeho role v československo-ukrajinských vztazích

Bakalářská práce

Autor: Michael Švec
Vedoucí práce: PhDr. Bohdan Zilynskyj, Ph.D.
Místo: Praha
Rok: 2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 1. června 2014

.....
Michael Švec

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval PhDr. Bohdanu Zilynskému, Ph.D. za množství cenných rad, podnětů a užitečných informací, bez nichž by napsání této práce bylo nemožné.

OBSAH

Úvod	6
Poznámka k pramenům a literatuře	7
1. Stručný životopis Jaromíra Nečase	8
1.1. Původ, rodina a vzdělání	8
1.2. Pobyt na Bukovině a Podkarpatské Rusi	9
1.3. Ve službách diplomacie a TGM	11
1.3.1 Protibolševická akce	13
1.3.2 Referát Podkarpatské Rusi	17
1.3.3 Nečasovy postoje v otázce Podkarpatské Rusi	18
1.4. Jaromír Nečas poslancem	22
1.4.1 Začátek politické dráhy, kampaň a zvolení za Podkarpatskou Rus	22
1.4.2 Založení rodiny	26
1.4.3 V období hospodářské krize	27
1.5. Ministrem sociální péče	29
1.5.1 Třetí Malypetrova vláda a Benešovo zvolení	29
1.5.2 Druhá a třetí Hodžova vláda	30
1.6. Vstříc Mnichovu	32
1.6.1 Tři pařížské mise	33
1.6.2 Tajný „pátý plán“	35
1.6.3 Mnichov a Zenklův Puč	39
1.7. Druhá republika a domácí odboj	42
1.7.1 Národní strana práce	42
1.7.2 Benešovi věrní	44
1.7.3 15. březen – hašení požáru	45
1.7.4 Dvojí role	47
1.8. V exilu	49
1.8.1 Útěk	49
1.8.2 V exilové vládě	51
1.8.3 V ústraní a sám	54

2. Jaromír Nečas a Ukrajina	58
2.1. Mladý inženýr a jeden slovanský národ	58
2.2. Ukrajinský boj za nezávislost	59
2.2.1 Situace před válkou	59
2.2.1.1 Východní Halič	59
2.2.1.2 Bukovina	60
2.2.1.3 Podkarpatská Rus	60
2.2.1.4 Ukrajinská území v rámci Ruska	61
2.2.2 První světová válka	61
2.2.3 Únorová revoluce a vznik Ukrajinské lidové republiky	63
2.2.4 Hetman Pavlo Skoropadskyj	65
2.2.5 Vláda Direktorია	66
2.3. ČSR a ukrajinská otázka	67
2.4. Advokátem ukrajinského národa	70
2.4.1 V knihách a v tisku	70
2.4.1.1 Nečas o vývoji ukrajinské revoluce	71
2.4.1.2 O vztahu Ukrajiny s okolními národy	73
2.4.1.3 O Ukrajincích a Češích	74
2.4.1.4 Češi, Ukrajina, Rusko a panslavismus	77
2.4.2 V úřadu	79
2.4.2.1 Kauza ukrajinské kapely	79
2.4.2.2 Mise do Moskvy a Charkova	81
Závěr	87
Prameny	89
Archivní prameny	90
Literatura	91
Seznam použitých zkratk	92

ÚVOD

Jaromír Nečas patří k těm osobnostem českého veřejného života, které se ve své době pohybovaly těsně pod vrcholem politické moci, jimž však nebyl dán dostatek času, aby zanechaly nesmazatelnou stopu v českém historickém povědomí.

Přesto tam tento rodák z Nového Města na Moravě nezpochybnitelně patří. V odborné literatuře Nečasovo jméno figuruje obvykle jen okrajově, a to v souvislosti s posledními léty jeho života, které byly tragické jak pro Československo, tak pro něj osobně.¹ V první řadě je připomínána jeho role v protektorátním odboji a následné angažmá v exilové vládě. V tomto období se někdejší naděje prvorepublikové sociální demokracie jeví jako problematická postava, jíž političtí konkurenti viní z otevřené kolaborace a která pak kvůli spletenci osobních animozit a konfliktu mocenských ambicí ve vlastní straně tráví poslední chvíle svého života v naprosté izolaci.

Zájem odborníků vyvolala Nečasova úloha v krizových dnech před Mnichovem, jejíž význam pro osudy ČSR dosud nebyl důsledně zhodnocen. Málo známé epizodě ze září 1938, kdy ministr sociální péče jako Benešův důvěrník nabízel francouzským spojencům odstoupení části čs. územní výměnou za vystěhování většiny zbylé německé populace a garanci nových hranic, se v zámoří věnovali exilový historik Josef Kalvoda či Jonathan Zorach.

Zcela nezdokumentovaná je však předchozí část Nečasova života včetně období 1918–1920, během něž se angažoval kolem východoevropské krize a aktivně vystupoval ve prospěch ukrajinského hnutí.² Nejde přitom o léta nezajímavá. Na prahu své čtvrté dekády se tento moravský inženýr, jehož publikace se vyhraněně proukrajinským tónem vymykají tehdejšímu hlavnímu názorovému proudu, dostal možnost ovlivňovat postoje hlavy státu.

Tato práce se z výše uvedených důvodů dělí do dvou oddílů: v tom prvním se pokouším o symetrické zmapování Nečasova života. Ve stručném životopisu se v závislosti na dostupných pramenech a literatuře snažím postihnout hlavní události a kontext, které zasáhly do jeho osudu, a zároveň podhalit míru, v níž Nečas zasahoval do událostí kolem sebe.

¹ Čestnou výjimkou je publikace moravského historika Jiřího Mikulky *Příběh téměř zapomenutého politika Jaromíra Nečase*. Ta pracuje s řadou neznámých pramenů z okolí politikovy rodiny, avšak období první světové války a 20. let, které je důležité pro tuto práci, rovněž opomíjí. MIKULKA, J. *Příběh téměř zapomenutého politika Jaromíra Nečase (Opožděná zpráva k 100. výročí narození)*. Listy Horáckého muzea 2. Nové Město na Moravě: Horácké muzeum, 2000.

² Rozborem Nečasových publikací a myšlenek se ve své disertační práci mj. zabýval historik David Svoboda. SVOBODA, D. *Boj o cizí duši. Ukrajinství a ukrajinský nacionalismus v české reflexi 1900–1938*. Praha, 2007. Disertační práce. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

Druhá část se soustředí na období ukrajinského boje za nezávislost v československém sousedství, sleduje Nečasovy názory na tyto události a popisuje jeho aktivity, jejichž cílem bylo ovlivnit poměr české veřejnosti i vedení státu k ukrajinské věci.

Poznámka k pramenům a literatuře

Jak už bylo naznačeno v úvodu, převážnou část Nečasova života literatura nezpracovává a zároveň již odešli pamětníci, kteří by mohli k době zrodu první republiky a starší sdělit něco nového. Je tedy třeba vystačit si s archivními prameny, byť často hovoří jen velmi úsečnou byrokratickou řečí.

Pro období první světové války a Nečasovy vojenské služby je jedinečným zdrojem jeho fond ve Vojenském historickém archivu, který byl však v době vzniku této práce z důvodu stěhování uzavřen, proto jsem s vděkem využil výpisky dr. Bohdana Zilynského.

Pro období první republiky se dokumenty spojené s Nečasem nacházejí rozeté v různých institucích podle jeho tehdejších působišť: v Archivech Kanceláře prezidenta republiky, Ministerstva zahraničních věcí, Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR a Masarykova ústavu při Akademii věd. Další osobní složky, které ještě čekají na probádání, jsou uloženy v Národním archivu (Ministerstvo sociální péče, Nejvyšší úřad cenový), jde však o Nečasova pozdní působiště, která nejsou pro tuto práci zcela zásadní a jež lze postihnout i z jiných pramenů a sekundární literatury.

Od druhé poloviny třicátých let již o jednotlivých úsecích Nečasova života v dílčích zmínkách pojednává odborná literatura, nedocenitelným pramenem jsou však paměti jednotlivých účastníků tehdejších událostí – Edvarda Beneše, Ladislava Feierabenda či Václava Černého. I přes některé nepřesnosti je vítaným a bohatým zdrojem informací i publicisticko-memoárová kniha Václava Vozky Hrdinové domácího odboje.

První část této práce si vzhledem ke svým limitům neklade za cíl stát se vyčerpávající a reprezentativní biografií tohoto významného prvorepublikového politika, může však posloužit jako kostra pro rozsáhlejší a hlubší zpracování jeho osudů. Posloužit k tomu může studium další memoárové literatury a archivních fondů (zvláště v NA a AÚTGM), případně důkladnější rešerše dobových periodik, v nichž Nečas často publikoval.

Přínosem pro rozšíření druhé části by byla zejména návštěva ukrajinských archivů. Mnohá překvapení by mohla přinést i Nečasova korespondence s přáteli na Ukrajině, dochovala-li se.

1. Stručný životopis Jaromíra Nečase

1.1 Původ, rodina a vzdělání

Jaromír Nečas se narodil 17. listopadu 1888 v Novém Městě na Moravě na severovýchodě dnešního Kraje Vysočina měšťanu Františku Nečasovi a Františce roz. Jelínkové.³

Nečas, jenž pocházel z celkem pěti dětí, ve svém rodišti absolvoval základní vzdělání i tehdejší zemskou reálku, kde v roce 1905 s vyznamenáním odmaturoval⁴. Podle vzpomínek své nejstarší sestry Marie byl jako malý chlapec pilným a vzorným studentem.⁵

Život Nečasových byl harmonický, měl ale pevný řád. „*Náš rodinný život byl krásný. Rodiče nás vychovávali s láskou, ale přísně, nevěděli jsme, co to je rodičů neuposlechnout,*“⁶ vzpomínala v roce 1947 Jaromírova sestra Marie Chlebovská. Otec byl podle jejího svědectví vůdcem pokrokové strany na Novoměstsku.

Ve studiu pak J. Nečas pokračoval na tehdejší C. k. vysoké škole technické Františka Josefa (dnešním Vysokém učení technickém v Brně), kde roku 1912 absolvoval v oboru stavební inženýrství⁷. Během brněnských studií také publikoval své první články v místním tisku, které se týkaly židovské otázky.⁸

Mezi tím, v letech 1908-7, byl zapsán jako volný posluchač na pařížské škole École des ponts et chaussées.⁹ Není bez zajímavosti, že se během prázdnin 1910 Nečas účastnil stavby Lötschbergského železničního tunelu ve Švýcarsku.¹⁰

Během studií v Brně se učil ruštinu, z níž i absolvoval zkoušku.¹¹ Ke svým jazykovým znalostem počátkem roku 1919 uvedl, že kromě toho vykonal atest ze srbochorvatského,

³ MZA, fond E 67 – sbírka matrik (1579–1949 (1951), kniha č. 15925. *Matrika narození farní úřad Nové Město na Moravě (1878–1899)*, fol. 125.

⁴ Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), f. Kancelář prezidenta republiky (dále jen KPR) 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas – ministr veřejných prací, sign. D 9762, inv. č. 1498. Curriculum vitae, v Praze dne 26. září 1921. (dále jen Curriculum vitae, 1921).

⁵ Marie Chlebovská, *Vzpomínky na naše dětství*. Naše Horácko 1, 1947, č. 17–18 (25. 7.). Cit. podle MIKULKA, J. (2000), str. 19.

⁶ Tamtéž, str. 18.

⁷ MIKULKA, J. (2000). *Příběh ...*, str. 1.

⁸ Názvy těchto periodik („časopisu českých židů, moravských listů a dvou časopisů hospodářských“) Nečas ve své zprávě pro MZV bohužel neuvádí. Židovské problematice se ale věnoval i později, jak publicisticky, tak úředně v prezidentské kanceláři.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí (dále AMZV), fond Osobní – 1918-1945 – Jaromír Nečas, krabice 26.

Prosba J. Nečase o přijetí do statutu MZV. V Praze dne 22. ledna 1921. (dále jen Prosba J. Nečase o přijetí do statutu MZV, 1921)

⁹ Curriculum vitae (1921). Dnešní École des Ponts ParisTech, francouzská stavební škola zaměřená na stavební inženýrství. *École des Ponts ParisTech*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: www.enpc.fr

¹⁰ Prosba J. Nečase o přijetí do statutu MZV (1921).

anglického a německého jazyka. Během pobytu v cizině zvládl navíc slovem i písmem ukrajinštinu, částečně pak rumunštinu a italštinu.¹²

Po složení státní zkoušky 15. března 1912 nastoupil jako čerstvě absolvovaný inženýr na své alma mater jako asistent při ústavu obecné mechaniky a hydromechaniky, kde řídil cvičení ze statiky, hydromechaniky, pružnosti a pevnosti. Na této pozici zůstal do 10. května 1913.¹³

1.2 Pobyť na Bukovině a Podkarpatské Rusi

Poměrně záhy po ukončení studia Nečas opustil Brno a nastoupil do státní stavební služby u zemské vlády na Bukovině.

O jeho tamním působení je známo jen velmi málo. Z osobních složek, uložených v Archivu Kanceláře prezidenta republiky, vyplývá, že službu nastoupil jako stavební praktikant, později povýšil na stavebního adjunkta. Administrativně-technickou zkoušku, předepsanou pro definitivní ustanovení úředníkem státní stavební služby, složil 20. března 1915.¹⁴ Ačkoli se v oficiálním životopise o dalších působištích kromě Bukoviny Nečas nezmiňuje, na jiném místě¹⁵ uvádí, že za těchto šest let (1913-1918) žil v ukrajinských částech Haliče, Bukoviny a Besarábie.¹⁶

Ačkoliv Mikulka¹⁷ uvádí, že byl Nečas nevojákem, z jeho oficiálního životopisu i dalších dokumentů vyplývá opak: v aktivní vojenské službě byl od 13. dubna 1915 až do 10. března 1919.¹⁸ Ve válečné době se věnoval především stavbě mostů a silnic.

V dopisu historikovi Jaroslavu Bidlovi po válce sděluje, že působí jako „inženýr-nadporučík“ v Brně, ale chystá se v nejbližší době do civilu. Ještě konkrétnější je v následujícím listu z února 1919, kde se označuje za zástupce velitele XII. odboru zemského

¹¹ AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě, sign. 4630, inv. č. 1298. Zpráva o mé mimoúřední činnosti v Užhorodě v době od dubna 1919 do listopadu 1919, v Praze dne 2. listopadu 1919. (dále Zpráva o mimoúřední činnosti, 1919).

¹² Prosba J. Nečase o přijetí do statutu MZV (1921).

¹³ Zpráva o mimoúřední činnosti (1919).

¹⁴ AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas – ministr veřejných prací, sign. D 9762, inv. č. 1498. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař stát. staveb. služby na Podkarpatské Rusi, prozatímní přidělení do kanceláře prezidenta republiky, příloha Osobní data. V Praze dne 7. listopadu 1921.

¹⁵ Zpráva o mimoúřední činnosti (1919)

¹⁶ Více informací o tomto období Nečasoova života by mohly poskytnout jeho vlastní vzpomínky na válečná léta nazvané Zápisky domobraneckého inženýra Jaromíra Nečase, který se také zamíchal do světové vojny. Rukopis je uložen ve Vojenském historickém archivu (dále VHA), který byl v době vzniku této práce uzavřen. Z výše uvedeného důvodu budu z tohoto pramene citovat podle výpisků pořízených B. Zilynským.

¹⁷ Mikulka, J. (2000), str. 1.

¹⁸ Curriculum vitae (1921).

velitelství v Brně.¹⁹ V hodnosti nadporučíka také 10. března téhož roku opouští aktivní vojenskou službu.²⁰

V tomtéž listu se Bidlovi svěřuje, že se sám hlásil jako již civilní inženýr „na Slovensko, na „uherskou Rus““, aby tam mohl pokračovat ve svém studiu ukrajinských reálií. „*Hlásím se také k vyslanecké službě, podávám právě žádosti. Rád bych na Ukrajinu, opravňovala by mě k tomu moje kvalifikace (mám také velké znalosti jazykové). Prozatím považuji však své přijetí za daných poměrů za neuskutečnitelné...*“,²¹ doplnil.

Skutečně, vyslaneckou pozici Nečas nezískal, ale už 26. února 1919 se stal se stavebním komisařem v Podkarpatské Rusi.²² Vystudovanému oboru se ale věnoval jen do konce roku. Svě tamní tehdejší působení stručně popsal ve zprávě o mimořádní činnosti²³, adresované ministerstvu veřejných prací.

V březnu a dubnu byl podle svých slov jediným českým inženýrem na Podkarpatské Rusi, tamní komunikace navíc byly velmi zanedbané. „*Župa byla velmi zanedbána, mosty po léta již neopravovány, a proto byly za velké frekvence – hlavně těžkých nákladních vojenských aut – silnice i mosty silně ruinovány a bylo třeba stále pilné práce, aby se frekvence udržela,*“²⁴ napsal. V práci podle svých slov seděl od osmi hodin od rána do sedmi hodin večer, v neděli pak dopoledne, někdy i po poledni. „*Když jsem na jaře před maďarskou invasí chtěl udržeti za každou cenu frekvenci na důležité státní silnici Košicko-Jablonecké, spojující Slovensko s Rusínkem, musil jsem sám za deštivého počasí opravovati a úplně rekonstruovati tři objekty na této silnici (č. 6, 27 a 53), nedbal jsem ani těžkého nastuzení a vycházel jsem stále ven, až jsem dostal těžký zánět středního ucha, po kterém jsem ohluchl částečně na pravé ucho,*“²⁵ dodal.

Z mimořádních veřejných aktivit Nečas přiznává výhradně publicistickou činnost. Léta 1918–19 jsou obdobím, kdy vydal většinu svých prací týkajících se ukrajinské otázky.²⁶ Během pobytu v Užhorodu rovněž publikoval (buď pod svým jménem, nebo pod zkratkou N.) v Lidových novinách.

¹⁹ Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. v Praze (dále jen AÚTGM), fond 258 – Bidlo Jaroslav, sign. II. b) 1, sign. 448, karton 6. Dopisy J. Nečase J. Bidlovi, v Žabovřeskách u Brna dne 30. prosince 1918 a v Brně 9. února 1919. Více k Nečasově vojenské dráze by opět mohl prozradit jeho fond ve VHA.

²⁰ VHA, fond Jaromír Nečas – osobní doklady. Potvrzení čs. posádkového velitelství v Brně o propuštění npr. J. N. do neaktivity, v Brně dne 10. března 1919. Cit. podle rukopisných poznámek Bohdana Zilynského.

²¹ Tamtéž.

²² AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas – ministr veřejných prací, sign. D 9762, inv. č. 1498. NÁVRH na jmenování Ing. Jaromíra Nečase vrchním stavebním radou VI. H. tř. extra statum, v Praze dne 15. února 1924.

²³ Zpráva o mimořádní činnosti (1919)

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Těmto publikacím se bude podrobněji věnovat další část této práce.

Od března 1919 navíc paralelně působil jako zpravodaj Prezídia ministerské rady na Podkarpatské Rusi s následujícím plánem činnosti: 1) Opatřování ukrajinských listů a publikací z Uher, Haliče, Ukrajiny, Ruska; 2) dodávání zpráv o pohybu bolševických agitátorů z Ruska do ČSR; 3) zjišťování nálad Ukrajinců; 4) informování o tamních politických proudech a maďarské, polské, rumunské a ruské propagandě, navrhování vlastní propagandy mezi Ukrajinci; 5) Obstarání informativních článků pro český tisk a zajištění překladů článků o Češích pro ukrajinský tisk.²⁷

Stavebnímu inženýrství se Nečas v Užhorodu věnoval jen do konce roku 1919. Ačkoliv formálně zůstával zaměstnancem čs. státní stavební služby na Podkarpatské Rusi, jako jeden z nemnoha českých znalců rusínského a ukrajinského prostředí byl k 1. lednu 1920 přidělen jako sekretář direktoriu Podkarpatské Rusi,²⁸ kam si jej vyžádal osobně předseda direktoria Grigorij Žatkovič.^{29,30}

*„Potřebuji ho nezbytně, protože není druhého člověka, který by znal dobře český i místní rusínský a druhé potřebné cizí jazyky a který by znal místní poměry,“*³¹ napsal Žatkovič v dopise adresovaném ministru veřejných prací Antonínu Hamplovi.

1.3 Ve službách diplomacie a TGM

Už v době své krátké spolupráce s karpatoruským direktoriem Nečas udržoval kontakty s centrálními úřady v Praze, zvláště pak s Kanceláří prezidenta republiky, již odeslal několik zpráv o dění na Podkarpatské Rusi či charakteristiku členů direktoria³², a Ministerstvem zahraničních věcí. Ještě na podzim 1919 se naléhavě dožadoval audience u prezidenta ve věci

²⁷ O této Nečasově roli se zmiňuje jediný nepodepsaný dokument s hlavičkou Prezídia ministerské rady. AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě, sign. 4630, inv. č. 1298. Nepodepsaný dokument na hlavičkovém papíru Prezídia ministerské rady o úkolech Ing. Nečase v Užhorodě, v Praze dne 11. března 1919.

²⁸ AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas – ministr veřejných prací, sign. D 9762, inv. č. 1498. NÁVRH na jmenování Ing. Jaromíra Nečase vrchním stavebním radou VI. H. tř. extra statum, v Praze dne 15. února 1924.

²⁹ AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas – ministr veřejných prací, sign. D 9762, inv. č. 1498. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě. Celoroční bezplatná dovolená, v Praze dne 20. prosince 1919.

³⁰ **Grigorij Žatkovič** (1886–1967), rusínsko-americký právník, představitel rusínské emigrace ve Spojených státech, který na podzim 1918 jednal s Tomášem G. Masarykem o připojení Podkarpatské Rusi k rodící se ČSR. V létě 1919 Žatkovič stanul v čele Dočasného direktoria autonomní Podkarpatské Rusi. Po vyostřeném kompetenčním sporu s čs. vládou však 19. února 1920 rezignoval. V dubnu 1920 jej pak Masaryk jmenoval prvním gubernátorem Podkarpatské Rusi, i z této funkce ale Žatkovič po roce s neskrývaným zklamáním odešel a vrátil se s rodinou do USA. ŠVORC, P. *Zakletá zem – Podkarpatská Rus 1918-1946*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, str. 45-69.

³¹ AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě, sign. 4630, inv. č. 1298. Opis žádosti Dr. Žatkoviče o přidělení Ing. Nečase, v Užhorodu dne 13. prosince 1919.

³² AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě, sign. 4630, inv. č. 1298. Nečas: Vylíčení charakteristiky členů direktoria, v Praze dne 3. února 1920.

čs. politiky na Podkarpatské Rusi. T. G. Masaryk této žádosti vyhověl a Nečase 1. prosince téhož roku vyslechl.³³

Jak už bylo uvedeno, 11. ledna 1919 podal žádost na ministerstvo zahraničních věcí o přijetí do vyslanecké služby.³⁴ Konzulárním zástupcem v Kyjevě, jak bylo na MZV zřejmě původně zvažováno,³⁵ se sice nestal, v květnu 1920 jej ale ministr zahraničí Edvard Beneš vyslal na zvláštní misi do Charkova a Moskvy, odkud se vrátil v červenci téhož roku. Této cestě, na niž tehdy 31letý inženýr doprovázel bývalého předsedu Direktorია Ukrajinské lidové republiky (UNR) Volodymyra Vynnyčenko,³⁶ se podrobněji věnuje samostatná kapitola.

Po návratu z Ruska koncem srpna 1920 se Nečas Masaryka dopisem ptal, zda má i nadále zůstat v jeho službách, nebo má-li vyhovět Žatkovičově žádosti a vrátit se do Užhorodu na místo sekretáře. Předpokládal totiž, že brzy opět vycestuje do Ruska a na Ukrajinu.³⁷ Nová mise se ale nekonala a konec tohoto roku se pro Nečase nesl ve znamení nejistoty a hledání směru, jímž se dále vydat.

„Musím se rozhodnout pro další životní dráhu. Mám nyní na vybranou: buďto mám převzít jeden referát v ministerstvu zahraničí /ruský a ukrajinský/, nebo se vrátit do Užhorodu k Žatakovičovi jako sekretář, a nebo konečně vrátit se k svému inženýrskému povolání. Jsem nyní na rozpacích a mám s tím starosti,“³⁸ psal v prosinci 1920 někdejšímu kolegovi-inženýrovi na Podkarpatskou Rus a žádal jej, aby mu pomohl zajistit místo v původním oboru.

Naznačoval, že mu rušné pražské prostředí plné pletich k srdci příliš nepřiřostlo: *„Já bych velmi rád se vrátil mezi Vás, kde mohu pracovat tiše a pokojně, mezi dobrými a upřímnými kamarády, navíc by mně nejvíc vyhovovala východní nebo severní část Podkarpatské Rusi,*

³³ AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě, sign. 4630, inv. č. 1298. Dopis J. Nečase sekretáři KPR P. Šámalovi, v Užhorodě dne 15. října 1919, čj. D3/1887.

Podrobněji téma, na něž chtěl s prezidentem hovořit, Nečas rozvedl v dopisu kancléři Šámalovi z 10. října 1919. Jde o analýzu situace na Podkarpatské Rusi, hodnocení tamní čs. politiky. Více v kapitole *„Nečasovy postoje k otázce Podkarpatské Rusi“*.

AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě, sign. 4630, inv. č. 1298. Dopis J. Nečase sekretáři KPR P. Šámalovi, v Užhorodu dne 10. října 1919. (dále jen dopis P. Šámalovi).

³⁴ AMZV, fond Osobní – 1918-1945 – Jaromír Nečas, krabice 26. Žádost J. Nečase o přijetí do vyslanecké služby, v Brně dne 11. ledna 1919.

³⁵ V dokumentu byla přeškrtnána pasáž „jmenovati jej konzulárním zástupcem RČS v Kijevě“ a nahrazena textem „vyslati jej jako zpravodaje o politických a hospodářských poměrech ukrajinských na Ukrajinu“. Podle dat, která označují vytvoření dokumentu a provedení změn, muselo k přehodnocení Nečasovy role dojít mezi 4. a 6. květnem 1920. AMZV, f. II. sekce 1918-1939 – jmenná spisovna, krabice 50. Ing. Nečas, konzulární zástupce RČS v Kijevě, Praze dne 4. května 1920.

³⁶ VYNNYČENKO, V. *Ščodennyk, tom peršyj 1911-1920*. New York: Edmonton, 1980, str. 414, 423, 430.

³⁷ AÚTGM, fond TGM-R, karton 400 – Podkarpatská Rus 1918–1920. Dopis J. Nečase TGM o jeho další službě, v Praze dne 25. srpna 1920.

³⁸ AÚTGM, fond TGM-R, karton 353 – korespondence osobního sekretariátu, dodatky 1920, složka 41. Dopis J. Nečase inž. Milaucovi, v Praze dne 7. prosince 1920.

mezi mužiky.“³⁹ Zcela otevřeně pak psal bratrovi Františkovi na Slovensko: „*I můj život, milý Frantíku, plyne dosti bezútešně,*“⁴⁰ vyznal.

Přes to všechno zůstal Nečas v Praze. Práce pro MZV, pro niž se nakonec rozhodl, nevyšla: Beneš v únoru 1921 navrhl Prezidiu ministerské rady jeho jmenování ministerským tajemníkem na MZV,⁴¹ to však žádost kvůli neodpovídajícímu hodnostnímu zařazení vrátilo zpět.⁴² Ze jmenování tak nakonec sešlo a Nečas zůstal i v dalších letech formálně veden jako zaměstnanec Ministerstva veřejných prací, přestože už pro ně pak nikdy fakticky nepracoval.

Návrat k Žatkovičovi už také nepřipadal v úvahu – na jaře 1921 totiž ve funkci skončil a jeho někdejší sekretář a vřelý podporovatel už byl v té době k působení mladého amerického Rusína značně kritický.⁴³ Místo toho pevněji zakotvil v Masarykových službách – do podzimu 1921 setrval v jeho soukromém sekretariátu, odkud pak zamířil na pozici referenta pro Podkarpatskou Rus v rámci KPR.

Nejprve si ale zaslouží krátkou zmínku náplň Nečasovy činnosti v osobním sekretariátu TGM. Ve svém životopisu uvádí, že od návratu z mise do sovětského Ruska a Ukrajiny „*pracoval jsem v osobním sekretariátě pana presidenta na základě instrukcí, které mi byly uděleny panem presidentem v audienci 15. září 1920*“.⁴⁴ Tyto instrukce – zřejmě pouze ústní – se s nejvyšší pravděpodobností týkaly speciálního úkolu: rozsáhlé a utajené informační činnosti o sovětském Rusku.

1.3.1 Protibolševická akce

V této době (září 1920 až říjen 1921) totiž Nečas vedl spolu s Masarykovým osobním a literárním tajemníkem Dr. Vasilem Kaprálkem Škrachem⁴⁵ přísně utajenou propagandistickou kampaň namířenou proti sovětskému Rusku a bolševismu.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ AÚTGM, fond TGM-R, karton 353 – korespondence osobního sekretariátu, dodatky 1920, složka 41. Dopis J. Nečase F. Nečasovi, v Praze dne 20. listopadu 1920.

⁴¹ AMZV, fond Osobní – 1918-1945 – Jaromír Nečas, krabice 26. Návrh E. Beneše na jmenování J. Nečase ministerským tajemníkem, v Praze dne 1. února 1921.

⁴² AMZV, fond Osobní – 1918-1945 – Jaromír Nečas, krabice 26. Prezídium ministerské rady vrací na MZV návrh na jmenování J. Nečase ministerským tajemníkem, č. j. 6230/21. V Praze dne 24. února 1921.

⁴³ Nečasovými postoji k Žatkovičovi se stručně zabývá podkapitola „Nečasovy postoje v otázce Podkarpatské Rusi.“

⁴⁴ Curriculum vitae (1921).

⁴⁵ **Vasil Kaprálek Škrach** (1891-1943) byl český publicista, politik, odbojář a blízký spolupracovník TGM. Už během studií před na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy se angažoval v pokrokové straně. V téže době (1911) také potkal Masaryka, jehož osobním a literárním tajemníkem byl od roku 1919 až do prezidentovy smrti. Krátce pak sloužil na MZV, s německou okupací se ale aktivně zapojil do domácího odboje a v červnu 1940 byl zatčen gestapem a tři roky později popraven. Škrach publikoval řadu článků, většinou jsou zaměřeny na propagaci myšlenek TGM. GABRIEL, Jiří. Vasil Kaprálek Škrach. In: *Slovník českých filosofů* [online]. Katedra

Prezidentská kancelář této činnosti věnovala mimořádnou péči a náklady, což jistě souviselo s tím, že na bolševismus a jeho propagandu ve světě i u nás zaměřil svou pozornost i sám Masaryk. Značná část knih, objednaných do jeho soukromého sekretariátu v letech 1920–1921, je věnována právě této problematice.⁴⁶ Prezidentovy obavy vyvolávali nejen bolševičtí agenti, kteří na území ČSR přicházeli, ale také radikální nálady mezi čs. dělnictvem, které si často z nedostatku informací poměry v sovětském Rusku idealizovalo.

Široce pojatá akce, jež měla pomocí kinematografie, románové literatury, publicistických článků, letáků, plakátů či přednášek změnit leckdy naivní pohled veřejnosti na poměry v porevolučním Rusku, zprvu nesla ovoce.

V červnu 1921 Dr. Šámal ocenil Nečasovu a Škrachovu „*velkou, poctivou a záslužnou práci, jejíž význam oceněn bude později jistě po zásluze*“.⁴⁷ „*Akce jejich zasluhuje všestranné podpory. O věci bude jednáno s příslušnými činiteli, aby zejména mohla být provedena projektovaná akce kinematografická,*“ dodal kancléř.

Týž měsíc skutečně pracovníci KPR zahájili kroky k tomu, aby mohl být „*pořízen protibolševický původní film dle návrhu Ing. Nečase*“.⁴⁸ Pro financování snímku ovšem bylo třeba sehnat 450 tisíc korun, které podle KPR měly dodat průmyslové kruhy včetně německých. Zástupci Hradu se sešli s tajemníkem Ústředního svazu českých průmyslníků Dr. Františkem Hodačem, ale probíhala i jednání s rodinou Havlových v Lucerně.⁴⁹

Film nakonec vznikl financován Legiobankou, která však po předčasném ukončení akce na podzim 1921 své pohledávky na KPR vymáhala jen problematicky. Svědčí o tom dopis, v němž ještě v srpnu 1922 Nečas vyzýval prezidentova kancléře Dr. Přemysla Šámala, aby KPR uhradila nevyplacené honoráře a další dluhy, které po skončení kampaně zbyly, a předešlo se tak jejímu vyzrazení. „*Tak např. největší zbývající dlužnou část tvoří pohledávka Legiobanky za film Tempofilmu, jenž byl už loni hrán po českých městech a také v pražských*

filosofie Masarykovy univerzity v Brně, 1998 [cit. 2014-04-26]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/skrach.html>.

⁴⁶ Svědčí o tom kniha jednacích protokolů, které byly pro tuto oblast v Masarykově soukromém sekretariátu vedeny odděleně od zbytku agendy. AÚTGM, f. TGM-R, karton R-349 – Osobní sekretariát, kniha 21. Jednací protokol – převážně ke spisům týkajícím se Ruska a bolševismu, 23. 9. 1920 – 11. 12. 1923. (Dále Jednací protokol, kniha 21).

⁴⁷ AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953). Ing. Nečas – osobní věci a volby na Podkarpatské Rusi (Ing. Nečas – Dr. V. Škrach), sign. T 408/21. Dr. Šámal, záznam ze dne 5. června 1921, v Praze dne 6. června 1921

⁴⁸ AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953). Ing. Nečas – osobní věci a volby na Podkarpatské Rusi (Ing. Nečas – Dr. V. Škrach), sign. T 408/21. Záznam ze dne 20. a 24. června 1921, jednání o financování protibolševického filmu, v Praze dne 20. června 1921.

⁴⁹ Syn Vacslava Havla (z textu nevyplývá který) nabídl, že sežene polovinu částky, pokud se zbylou částí bude podílet stát. V dalším jednání měl pokračovat Ing. Nečas, fond ale další dokumenty k tomuto tématu neobsahuje, jejich výsledek tedy nelze spolehlivě doložit. Lze předpokládat, že uvízly na mrtvém bodě.

předměstích,⁵⁰ upozornil Nečas. Pátrání po tomto filmu bylo bezvýsledné, ve fondech Národního filmového archivu se zřejmě nenachází.

Z dalších dokladů⁵¹ ale vyplývá, že se snímek jmenoval *Ruská pravda*. Jeho premiéru, která se konala 29. července 1920 v Bio Helios na Sřeleckém ostrově, provázely upoutávky v denním tisku (přinejmenším v *Národní politice* a *Národních listech*).⁵²

Z dalších významných počinů, které díky této propagandistické kampani vznikly, lze připomenout některé překlady i původní díla. Byl například vyplacen honorář spisovateli Jevgeniji Čirikovovi za knihu *Zpustošené duše*⁵³, M. Kubrtová obdržela platbu za překlad knihy *Sovětským Ruskem*⁵⁴ nebo byla učiněna objednávka na články „Vliv bolševismu na rodinný život v Rusku“ od Naděždy Melnikové-Papouškové⁵⁵.

Duchu této protibolševické akce zcela jistě odpovídá Masarykova brožurka *O bolševictví* z roku 1921, která varuje před sovětským režimem a vysvětluje, že sociální revoluce v podmínkách ČSR nemá smysl. „*Bolševická diktatura je docela zřejmě diktaturou ohromné menšiny; je to oligarchie, oligarchie aristokratická v pravém slova smyslu. Není to diktatura proletariátu, nýbrž diktatura nad proletariátem*,“⁵⁶ napsal prezident v textu věnovaném československému dělnictvu.

Nečas – zvláště po své cestě do Moskvy a Charkova – Masarykovu skepsi vůči sovětskému režimu sdílel, přestože proti myšlence komunismu a socialistické revoluce jako takové nevystupoval odmítavě (o to více ale v této době pohrdal vůdci českých komunistů). KSČ pro něj byla po soc. dem. programově nejbližší stranou. „*Upřímně přiznávám, že např. mně osobně bylo by spojení s komunisty daleko milejší než s českými socialisty s jejich Stříbrným,*

⁵⁰ AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953). Ing. Nečas – osobní věci a volby na Podkarpatské Rusi (Ing. Nečas –Dr. V. Škrach), sign. T 408/21. Dopis ing. Nečase kancléři P. Šámalovi s žádostí o úhradu závazků KPR, v Praze dne 27. srpna 1922.

⁵¹ Ve zmíněných jednacích protokolech se ještě k datu 11. listopadu 1922 nachází položka „Záznam p. inž. Nečasa stran pohledávky ‚Legiobanky‘ (financování filmu ‚Ruská pravda‘)“. AÚTGM, f. TGM-R, karton R-349 – Osobní sekretariát, kniha 21. Jednací protokol – převážně ke spisům týkajícím se Ruska a bolševismu, 23. 9. 1920 – 11. 12. 1923.

⁵² V obou případech jde o inzerát shodného znění: „Ruská pravda jest název původního ruského dramatického filmu, který vydala družstevní a legionářská půjčovna Tempo-Film (Praha, Vinohrady, Sadová 95), a jehož premiéra jest od 29. t. m. v Bio Helios na Sřeleckém ostrově. V době, kdy zájem o Rusko dostoupil vrcholu a odevšad ozývají se hlasy o pomoc, jest tento vzácný, pravdivý dokument neobyčejně aktuálním a nikdo neopomene na film se podívat.“

Národní listy. 1921, roč. 61, č. 206 (29. 7.), str. 3.

Národní politika. 1921, roč. 39, č. 206, str. 8.

⁵³ ČIRIKOV, J. *Zpustošené duše – Confiteor inteligentního bolševika*. Praha: Čsl. podniky tisk. a vydav., 1922.

⁵⁴ SNOWDEN, P. *Bolševickým Ruskem*. Praha: Bursík a Kohout, 1921.

⁵⁵ Jednací protokol, kniha 21, záznam z 26. listopadu 1920.

⁵⁶ MASARYK, T. G. *O bolševictví*. Praha: Knihovnička Služby, 1921, str. 32.

Frabšou⁵⁷, *Klofáčem a nesčetnými affairami*,⁵⁸ světil se už jako poslanec v roce 1926 pedagogovi a sociologovi Inocenci Arnoštu Bláhovi.⁵⁹

Blízký Nečasův vztah ke komunistům zmiňuje i sociálnědemokratický publicista Jaroslav Vozka v poválečné knize Hrdinové domácího odboje. „*Při opravdovosti jeho socialistického přesvědčení bylo přirozené, že nebyl úzkoprýsm straníkem, že naopak hnutí mu bylo víc než strana, takže našel krásný poměr k vedoucím činitelům opozičním, zejména komunistickým,*“ píše Vozka a dodává, že ve druhé polovině 30. let, kdy byl ministrem, měli „*komunisté k Nečasovi důvěru, čímž si lze vysvětlit, že za tři léta jeho intenzivní činnosti, která byla vyplněna více než drobnými úspěchy [a] houževnatými boji s reakčními živly ve vládní koalici a i ve vlastní straně, nebyl v ‚Rudém právu‘ ani jediný nájezd na Nečase*“.⁶⁰

Jenže v Rusku se přesvědčil, že tamní dělnictvo žije otřesných podmínkách naprostého nedostatku. Tento stav přičítal kromě válečného vyčerpání země i chybám sovětského vedení.

Svou deziluzi pak vyjádřil v polemické publikaci **Skutečná pravda o sovětském Rusku**⁶¹, jejíž vydání a následné šíření rovněž probíhalo v režii Masarykova sekretariátu.⁶² „*Do Čech se vrátil nyní z Ruska Dr. Šmeral a spisovatel Olbracht a podávají tu zprávy o sovětském Rusku, které neodpovídají pravdě. Líčí všechno příliš růžově a optimisticky, takže dělníci se domnívají, že v sovětském Rusku a Ukrajině je ráj,*“⁶³ vysvětlil Nečas v dopise Volodymyru Vynnyčenkovi důvody, které jej nakonec vedly k napsání zmíněné publikace.

Jeho postoj k socialistické revoluci v Rusku však není a priori negativní, spíše se snaží poctivě vyjadřovat k chybám, jichž se bolševici dopustili, a kritizuje jednostranný a nekritický popis Šmeralův a Olbrachtův, kteří podle něj zcela pominuli bídnou sociální situaci ruského proletariátu, již sám během své cesty pozoroval.

⁵⁷ **František Salesius Frabša** (*4. února 1887 v Unhošti, †10. června 1956 v Praze) byl národněsocialistický politik, spisovatel, vydavatel a také překladatel z ukrajinštiny.

⁵⁸ AÚTGM, f. 261 – Bláha Arnošt Inocenc, inv. č. 1022 Jaromír Nečas, karton 27. Dopis J. Nečase I. Bláhovi, v Praze 10. ledna 1926.

⁵⁹ **Inocenc Arnošt Bláha** (*28. července 1879 v Krasoňově, †25. dubna 1960 v Brně) byl významný český sociolog, mimo jiné žák Émila Durkheima. Kromě vědecké činnosti se věnoval i poesii a okrajově politice.

⁶⁰ VOZKA, J. *Hrdinové domácího odboje*. Praha: Práce, 1946, str. 39.

⁶¹ NEČAS, J. *Skutečná pravda o sovětském Rusku*. Praha: Jos. Vetešník, 1920.

⁶² Jednací protokol, kniha 21, záznamy ze 4. ledna 1921 nebo 29. dubna 1922.

⁶³ Zvláště pohrdlivě se Nečas v citovaném dopise vyjadřoval o zmíněném Bohumíru Šmeralovi, který při zmíněné cestě setkal s V. I. Leninem, aby v roce 1921 spoluzaložil KSČ. V témže listu o Šmeralovi napsal: „...na druhé straně stojí v čele komunistů a zneužívá jejich ideálních cílů a ideálního programu Dr. Šmeral, který býval vždycky opportunní a jenž líbal ruce Habsburkům a osobně pečoval vždy jen o to, aby si vypěstil co možná nejkulatější bříško v přední restauraci pražské u Gráfů.“

AÚTGM, f. TGM-R, karton R-520 – Rusko, bolševismus (1920–1921), složka 77. Dopis J. Nečase V. Vynnyčenkovi, září 1920.

Přímým odsudkem ruských bolševiků a jejich metod je až Nečasova pozdější publikace **Od komunismu ke kapitalismu k Rusku**⁶⁴, jež vyšla v knihovničce služby v dubnu 1921. „*Ale my jsme dnes – bohužel – svědky toho, že v těchto dnech, kdy bolševici uzavírají smlouvy s kapitalisty různých zemí a zaprodávají Rusko příslušníkům cizích států, alarmují současně dělnictvo těchto států k bratrovražednému boji a vyzývají je k provádění právě toho způsobu sociální revoluce, s nímž v Rusku už zkrachovali. Tento nedostatek ethiky v politice a nesevědomitost vůči zahraničním dělníkům je jednou z hlavních známek morálního rozvalu, jímž je zachváčena komunistická strana v Rusku,*“⁶⁵ napsal.

1.3.2 Referát Podkarpatské Rusi

Po úspěšném vyplnění předchozího delikátního úkolu a pod dojmem zpráv zasílaných z nejnáchodnější části republiky, povolal Masaryk na podzim 1921 Nečase, který formálně stále zůstal stavebním komisařem v Užhorodu a zaměstnancem ministerstva veřejných prací, do prozatímní služby v referátu Podkarpatské Rusi KPR.⁶⁶

Jeho povolání však bylo trnem v oku Československé straně socialistické, která mu vyčítala kladný vztah k Dr. Žatkovičovi. Edvard Beneš, tehdejší předseda vlády, v říjnu vyjádřil obavu, „*aby povolání toto (národní socialisté) neprovázeli novinářským bojem proti Ing. Nečasovi*“.⁶⁷

Ti však v kritice nového spolupracovníku Hradu nepolevovali ani později, důvodem byly stále jeho názory na ukrajinskou otázku a působení na Podkarpatské Rusi. Na mušku si Nečase bral především předseda strany Václav Klofáč. Na ustavující schůzi Klubu přátel Podkarpatské Rusi 17. února 1923 vlivný senátor prohlásil, že Nečas nemůže být v této problematice objektivní, neboť je prý ve vleku haličského ukrajinství, jež je podle něj největším nebezpečím pro trvalou příslušnost P. Rusi k ČSR.⁶⁸

⁶⁴ NEČAS, J. *Od komunismu ke kapitalismu k Rusku. O bolševických koncessích zahraničním kapitalistům*. Knihovnička služby, 2. Praha, 1921.

⁶⁵ Tamtéž, str. 87.

⁶⁶ Vyjednávání o Nečasovu angažmá v KPR probíhalo od konce léta 1921, projednávalo bylo jeho dočasné uvolnění z ministerstva veřejných prací, ale i způsob odměňování a zařazení do hodnostní třídy. AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas – ministr veřejných prací, sign. D 9762, inv. č. 1498. Zpráva ze dne 19. srpna 1921.

AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas – ministr veřejných prací, sign. D 9762, inv. č. 1498. Povolání ing. Nečase ke službě v KPR, v Praze dne 11. listopadu 1921.

⁶⁷ AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953). Ing. Nečas – osobní věci a volby na Podkarpatské Rusi (Ing. Nečas – Dr. V. Škrach), sign. T 408/21. Záznam ze dne 6. října 1921 o rozhovoru s Dr. Benešem.

⁶⁸ Na schůzi vyslal kancléř Šámal Dr. Emila Sobotu, který o ni pořídil záznam.

AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953). Sign. T 335/23. Záznam ze dne 17. února 1923, ustavující schůze Klubu přátel P. Rusi, v Praze dne 17. února 1923.

O tři dny později národněsocialistické Večerní České slovo obvinilo Nečas, který krátce předtím P. Rus navštívil, že on je příčinou krachu jednání mezi viceguvernérem Petrem Ehrenfeldem a politickými stranami. „*Náhlé přerušení porad přičítá se v Podkarpatské Rusi zájezdu p. inž. Nečasa, který v těchto dnech v Podkarpatské Rusi dlel a příslušně patrně ‚zpracoval‘ p. Ehrenfelda,*“⁶⁹ napsal list, podle něž je Nečas „*opravdu zloduchem Podkarpatské Rusi*“, skutečným povoláním „*dobrovolný konsul neexistující samostatné Ukrajiny*“⁷⁰.

Hrad byl ale s Nečasovými službami i přes kritiku politických konkurentů zřejmě velmi spokojen, neboť jej každý rok čekalo povýšení: už 19. prosince 1921 se stal vrchním stavebním komisařem státní stavební služby na Podkarpatské Rusi,⁷¹ rok na to byl jmenován stavebním radou⁷², a nakonec 31. prosince 1923 vrchním stavebním radou⁷³.

Nečas v této době pro KPR vypracoval řadu zpráv a analýz, přijímal návštěvy a naopak podnikal cesty na Podkarpatskou Rus, zároveň nepřestával být publicisticky činný.

V červnu 1923 doprovázel na informační cestě po nejvýchodnější části republiky člena minoritní sekce Společnosti národů Pabla de Azcarateho, jenž se zabýval stížnostmi rusínských emigrantů na čs. úřady.⁷⁴

1.3.3 Nečasovy postoje v otázce Podkarpatské Rusi

Právě články, které Nečas publikoval v různých periodikách v době svého působení v KPR i před ním, a z vypracovaných zpráv, lze jeho názory na problematiku Podkarpatské Rusi poměrně přesně rekonstruovat.

V dubnu 1921 byla KPR důvěrně upozorněna, že tehdejší pracovník Masarykova soukromého sekretariátu Nečas opakovaně hovořil o tom, že by Češi měli situaci na Podkarpatské Rusi zkonsolidovat a pak ji předat Ukrajině.⁷⁵

⁶⁹ Konec politických vyjednávání v Podkarpatské Rusi. Večerní Svobodné slovo 5, 1923, č. 41 (20. 2.), str. 2.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas – ministr veřejných prací, sign. D 9762, inv. č. 1498. Jmenování Ing. Nečase vrchním stavebním komisařem, v Praze dne 10. ledna 1922.

⁷² Nečasův plat v příslušné VII. hodnostní, který ale vyplácela KPR, činil 12 780 Kč a příplatek 3 660 Kč. AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas – ministr veřejných prací, sign. D 9762, inv. č. 1498. Jmenování Ing. Nečase stavebním radou, v Praze dne 10. ledna 1923.

⁷³ S povýšením do VI. hodnostní třídy se pojilo i značné zvýšení příjmu: roční plat činil 16 452 Kč plus přídavek 4 704 Kčs, nárůst byl tedy zhruba čtvrtinový.

AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas – ministr veřejných prací, sign. D 9762, inv. č. 1498. Jmenování Ing. Nečase vrchním stavebním radou, v Praze dne 25. března 1924.

⁷⁴ AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953). Sign. T 335/23. Zpráva o cestě člena minoritní sekce Společnosti národů Pablode Azcarate ve dnech 4.–12. června 1923.

⁷⁵ Udání v tomto smyslu prezidentské kanceláři 22. dubna v prezidentské kanceláři přednesli MUDR. Skácelík a B. Elšléglová-Puklová. „V rozhovorech vyjadřuje se pan inženýr Nečas, že se zaručuje Ukrajincům, že Žatkoviče

Další indicie, které by svědčily o tom, že by měl Nečas jednat v zájmu Ukrajiny a na úkor ČSR se ale neobjevují. Provokativním mohlo být jeho otevřené ukrajinoфильství a podpora rusínského jazyka na Podkarpatské Rusi v době, kdy jak sám nejednou poznamenal, bylo čs. veřejné mínění nakloněno spíše tzv. velkoruskému směru.⁷⁶ V kontextu Nečasova dalšího osudu a veřejné činnosti však o jeho loajalitě k čs. státu nelze příliš pochybovat.

Už na jaře 1919 se ve své brožurce *Uherská Rus a česká žurnalistika*⁷⁷ se vyslovil pro připojení Podkarpatské Rusi k ČSR, přestože toto chudé území podle jeho názoru pro mladou republiku znamenalo břímě hospodářské i mezinárodněpolitické.

Možnost připojení k Ukrajině, která tehdy bojovala o svou národní existenci, považoval za nevhodnou a argumentoval především praktickými důvody. „*Draží přátelé ukrajinští! Váš je lid t. zv. uherské Rusi, je Váš náboženstvím, jazykem, svojí duší, zvyky a obyčeji. Vy žijete však v tak těžkých, příkrých poměrech, že není Vám možno věnovat uherské Rusi tu péči, které vyžaduje. Bojujete sami o svou národní existenci, nemáte dost sil a prostředků, kterými byste mohli uherským Rusínům přispět. Na uherské Rusi však třeba rychlé pomoci, třeba světla a kultury. Také české spojení s uherskou Rusí je lepší, Vy jste odděleni Karpatami...*“ nastínil svůj pohled.

Také v záležitostech Podkarpatské Rusi Nečasovy názory ovlivňovala skutečnost, že detailně poznal ukrajinské prostředí a přilnul k němu (jeho vztahu k Ukrajině se budou týkat následující kapitoly), což byl také jeden z důvodů, proč např. aktivně vystupoval za používání místního rusínského jazyka v nejuvýchodnějším cípu ČSR. „*Samozřejmě hájil jsem tu zásadu mateřského rusínského jazyka a vedl boj proti těm Beskidům, Curkanovičům, Gagatkům*⁷⁸

udrží, že jest povinností Čechů, aby měli tolik slovanského cítění, až bude Podkarpatská Rus skonsolidována, aby ji předali Ukrajině (svědci redaktor Venkova Obrtel a MUDr. Skácelík)...“

Podle vrchního okresního lékaře Skácelíka se Nečas v podobném duchu vyjadřoval i za svého působení v Užhorodu. „*MUDr. Skácelík udává, že sloužil s Nečasem tři čtvrtě roku v Podkarpatské Rusi a že již tam se zmiňoval inženýr Nečas o tom, že by Podkarpatská Rus měla se časem odevzdati Ukrajině.*“

AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953). Ing. Nečas – osobní věci a volby na Podkarpatské Rusi (Ing. Nečas – Dr. V. Škrach), sign. T 408/21. Záznam ze dne 22. dubna (Elšléglová-Puklová, Dr. Skácelík), v Praze dne 22. dubna 1921.

⁷⁶ O tom například ve zmiňované Zprávě o mimoúřední činnosti (1919).

⁷⁷ NEČAS, J. *Uherská Rus a česká žurnalistika. Neuzavírejte kruh našich nepřátel*. Užhorod, 1919, str. 23.

⁷⁸ Klíčoví představitelé proruského směru na Podkarpatské Rusi v meziválečném období.

Illarion Cukranovič (nar. 1878 v Černovicích, zem. 1955 v Praze) byl politik a novinář, spoluzakladatel proruské strany Trudovaja partija, v letech 1929-1935 byl senátorem.

Andrej Gagatko (1884 Andruškovce v Haliči, zem. 1944) zakladatel a vůdce téže strany, v květnu 1919 byl zvolen předsedou Ústřední rusínské lidové rady v Užhorodu. V letech 1920-28 byl poslancem za národní socialisty.

Anton Beskid (nar. 1855 v Hanigovicích u Prešova, zem. 1933 v Užhorodu) byl rusínský rusofilský právník a politik, druhý gubernátor Podkarpatské Rusi (1923-33). Nečas jej kritizoval za oportunní přístup k politice. KOLÁŘ, J. et al. *Politická elita meziválečného Československa 1919–1938. Kdo byl kdo*. Praha: Pražská edice, 1998, str. 19. ŠVORC, P. (2007).

a spol., kteří mysleli, že uh. Rus bude společností k zajišťování sinekur a ukrajinofobského fanatického boje,⁷⁹ napsal Nečas v dopisu Šámalovi. „Hájím zde však pevně a všemožně podporuji a žiji v dobrých přátelských stycích s těmi, kteří chtějí vést na uh. Rusi místní, lokální, patriotickou politiku, která nejen odpovídá celostátním našim zájmům, ale odpovídá i smýšlení a náladě lidu a nekřivdí ani Ukrajincům, ani Rusům. Podle mého názoru je to směr Vološynův⁸⁰ a Žatkovičův,“ shrnul svou pozici v témže listu.

Jak bylo napsáno výše, Nečasův poměr k Žatkovičovi se změnil a v době jeho demise se už o něm vyjadřoval jen málo příznivě. Ve třetí části své Odpovědi na Žatkovičovo exposé (Bilance jeho 2,5leté činnosti a zároveň hodnocení činnosti české vlády v době 1918–1921) konstatuje, že „do Dra. Žatkoviče byly skládány jako do Američana velké naděje, že přinese z Ameriky dobré americké vlastnosti, praktičnost, vytrvalost, houževnatost a pak všechny osvědčené americké metody směřující k rychlému hospodářskému a kulturnímu pozdvižení zaostalé země“.⁸¹

Tyto naděje však Žatkovič podle Nečase nesplnil. „Místo toho, aby se snažil hned po příchodu do Evropy učiniti z Podkarpatské Rusi malou Ameriku, zemi organisace a práce, pustil se do malicherných bojů stranických a do studií a theoretisování o státoprávním poměru Podkarpatské Rusi k Československé republice, o autonomii, o otázce hranic atd., zatím co Podkarpatská Rus nachází se v ohledu kulturním a hospodářském v ubohém stavu,“⁸² napsal Žatkovičův někdejší tajemník.

Právě na kulturní a ekonomickou zanedbanost Podkarpatské Rusi Nečas upozorňoval opakovaně i ve svých článkách. Zdůrazňoval, že bída, sociální problémy místního ukrajinského obyvatelstva a vysoká míra negramotnosti vytváří z obyvatelstva Podkarpatské

⁷⁹ Dopis P. Šámalovi (10. října 1919)

⁸⁰ **Augustin Vološyn** (nar. 1874 ve vsi Kolečyn u Mižhirja, zem. 1945 v Moskvě) byl duchovní, politik a publicista, předseda Rusínské strany lidové, jenž v roce 1918 stál u zrodu Uhro-ruské národní rady v Užhorodu. V druhé polovině 20. let zasedal v poslanecké sněmovně, od roku 1938 vedl karpatoruskou autonomní vládu. Po maďarské okupaci utekl do Prahy, odkud byl po osvobození odvečen do SSSR, kde ještě v červenci 1945 ve vězení zemřel. „Vůdce strany A. Vološyn je osvícený kněz, pilný, pracovitý a energický, milující národ i jeho jazyk, ale při tom fanatický řecko-katolík,“ charakterizoval jej Nečas v roce 1923. AÚTGM, fond TGM-R, karton 401 – Podkarpatská Rus 1921–1922. J. Nečas: Politická situace na Podkarpatské Rusi v srpnu 1921. KOLÁŘ, J. et al. (1998), str. 284-285.

Citovaná Nečasova zpráva byla v roce 1997 vydána v edici Podkarpatská Rus: NEČAS, J. *Politická situace na Podkarpatské Rusi (1921)*. Praha: Česká expedice, 1997. Podkarpatská Rus, edice statí, reportáží, vzpomínek a dokumentů.

⁸¹ Žatkovič ve svém „exposé“ obvinil čs. vládu z neochoty pokročit v jednáních o autonomii Podkarpatské Rusi. Další kritické texty se objevily v listu Amerikanskij Russkij Věstník, tiskovém orgánu Žatkovičovy rusínské strany v USA. Nečas vypracoval rozsáhlou odpověď, v níž některé body Žatkovičovi kritiky vyvrací, sám přitom poukazuje na to, v čem bývalý gubernátor ve své funkci zklamal. AÚTGM, fond TGM-R, karton 401 – Podkarpatská Rus 1921-1922. J. Nečas: Odpověď na Žatkovičovo exposé a Paralysování činnosti Žatkovičovy v Americe, v Praze dne 2. prosince 1921, str. 1.

⁸² Tamtéž, str. 2

Rusi apolitickou masu, jejíž hlavní a téměř výhradní starostí je zajišťování obživy. Cestou ke změně podle Nečase měla být nejen kulturní osvěta, ale především zlepšení tamních materiálních podmínek.

„*Naše republika přichází na Uherské Rusi k Ukrajincům, jak potvrzují mapy a spisy všech učenců (i ruských a českých) bez výjimky. Lid Uherské Rusi je však tak bídný a zatmělý (jsou kraje, kde je 98 proc. analfabetů), že je z něho teprve třeba udělat národ. Jemu je dnes naprosto jedno, kam ho počítají a jak ho nazývají. Nemá dnes inteligence, jedinou vzdělanou slovanskou třídou jsou tam kněží (mnozí z nich jsou ovšem též maďaroni), kteří ovládají mrtvý staroslovanský církevní jazyk a hlásí se ke stranám bývalé ruské reakce a proti rusínskému nebo ‚rusňáckému‘ jazyku lidu staví jako lepší, panský jazyk, ruštinu a užívají na rozdíl od lidu ve svých novinách a písemných stycích jazyka podobného ruštině (je to kombinace staroslovanského církevního jazyka, jakému se učili na semináři, s jazykem ukrajinským a se spisovnou ruštinou),*“⁸³ charakterizoval Nečas rusínský lid ještě v roce 1919.

Podobně se téhož roku vyjádřil i v brožuře Uherská Rus a česká žurnalistika, z úpadku tamního obyvatelstva zde jasně viní někdejší maďarskou nadvládu. „*Maďarskému útisku podařilo se přivést rusínský horský a chudý lid na nejnižší materiální i kulturní úroveň a udržeti jej na něm. Proto jsou uherští Rusíni dnes velkou, amorfní, bez pomoci tu stojící otupělou massou, která teprve čeká na svoje probuzení,*“⁸⁴ napsal.

V jazykové otázce tedy aktivně prosazoval, aby čs. úřady dávaly přednost místní rusínštině (jindy ji označoval jako ukrajinštinu) před ruštinou, která byla rozšířena spíše ve vyšších vrstvách. Ještě v roce 1919 ve zprávě Školská otázka v Podkarpatské Rusi prezidentskou kancelář upozorňoval, že místní správa nedbá nařízení Prahy a snaží se Rusíny rusifikovat.⁸⁵ Kvůli naprostému nedostatku místních učitelů, kteří by byli schopni přednášet rusínsky, navrhoval zvát nové síly z Haliče a z Bukoviny.

Hojně rozšířený mýtus, že lidovým jazykem na Podkarpatské Rusi je Ruština (velkoruština), v níž vycházel tamní tisk – Goloss ruskogo naroda či Russkoje slovo, vyvracel Nečas ve svých statích a brožurách opakovaně. „*Jaké překvapení čeká na Čecha, který přijede na uherskou Rus a nedomluví se tu ruštinou, za to však snadno češtinou a rusínštinou! (...)*

⁸³ NEČAS, J. *Bude Uherská Rus mostem nebo propastí mezi námi a východními Slovany?. Lidové noviny*. 1919, roč. 27, č. 231 (21. 8.). Dostupné z: http://kramerius.mzk.cz/search/i.jsp?pid=uuid:bdc405b0-e5f9-11dc-bfb2-000d606f5dc6#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:258c5b40-61e6-11dc-825b-000d606f5dc6

⁸⁴ NEČAS, J. *Uherská Rus...* (1919), str. 12.

⁸⁵ AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953). Posl. Ing. Nečas, sign. T 533/24. Školská otázka v Podkarpatské Rusi, v Užhorodě dne 12. listopadu 1919.

Ve zkrácené podobě Nečas tuto výtku pod zkratkou „N“ zveřejnil i v Lidových novinách. N., *Školská otázka v Rusínsku*. Lidové noviny. 1919, roč. 27, 299 (28. 10.), str. 3.

*Tato jazyková otázka na uherské Rusi je zvlášť důležitá, protože jedině živým jazykem lidu můžete pracovat k jeho probuzení a kulturnímu pozdvižení. Budete-li psát a mluvit k lidu jeho vlastním nářečím, přivedete ho mnohem snadněji k světlu a k lepšímu životu,*⁸⁶ shrnul.

Jazyková otázka byla také pro Nečas na podzim 1923 klíčem k výběru kandidáta na funkci gubernátora Podkarpatské Rusi, která byla neobsazená od Žatkovičovy rezignace a jejímž vykonáváním byl mezitím pověřen místogubernátor Petr Ehrenfeld. Nečas tehdy neúspěšně navrhoval užhorodského župana Jana Želtvaje, který podle něj zastával umírněný postoj k jazykové politice: uznával, že prostí lidé mezi sebou nevyhnutelně musí komunikovat v rusínštině, zatímco ruština zůstane vyhrazena pro nevelký okruh inteligence.⁸⁷ I přes vliv, který Nečas v podkarpatských záležitostech v prezidentské kanceláři měl, se nakonec gubernátorem stal Anton Beskid, představitel velkoruského směru.

Tyto Nečasovy postoje přirozeně zcela korespondují a prolínají se s jeho názory na ukrajinskou problematiku, jimž bude věnována samostatná kapitola.

1.4 Jaromír Nečas poslancem

1.4.1 Začátek politické dráhy, kampaň a zvolení za Podkarpatskou Rus

Jaromír Nečas byl politicky činný od samého vzniku ČSR. Do Československé sociálně demokratické strany dělnické (ČSDSD) zřejmě vstoupil už v roce 1918⁸⁸ a když v roce 1920 vznikala (formálně jako součást ČSDSD) Sociálně demokratická strana Podkarpatské Rusi, Nečas byl vedle Jevhena Puzy, Jacka Ostapčuka, Štefana Kločuraka, Vasyla Klympuše, Vladimíra Šuby a Ivana Michalka v jejím vedení. Program strany vycházel z principů II. internacionály: požadovala rozdělení půdy rolníkům, odevzdání továren do rukou dělníků, vzdělání v rodném jazyce a svobodu vyznání.⁸⁹

V době své služby v Masarykově sekretariátu a v KPR musel však své veřejné politické aktivity omezit.

⁸⁶ NEČAS, J. *Uherská Rus...* (1919), str. 21.

⁸⁷ ŠEVČENKO, K. V. *Slavjanskaja Atlantida: Karpatskaja Rus i Rusiny v XIX–pervoj polovine XX vv.* Moskva: Regnum, 2011, str. 166–167.

⁸⁸ Tuto informaci, jež se vyskytuje v popularizačních a propagačních materiálech ČSDSD z posledních let, se mi z primárních pramenů ověřit nepodařilo.

Př. Nezapomínáme. Portréty vybraných sociálnědemokratických obětí nacismu k 65. výročí osvobození, 2010. Dostupné z: http://www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/nezapominame_brozura_k_65_vyroci_osvobozeni.pdf [cit. 2014-05-17] nebo Nečas, Jaromír. In: *Encyklopedie ČSSD* [online]. Praha: Encyklopedie ČSSD, 2013- [cit. 2014-05-17]. Dostupné z: <http://www.historiecssd.cz/n/necas-jaromir/>

⁸⁹ ŠVORC, P. (2007), str. 112-113.

Dokladem toho je Nečasova žádost z října 1921, zda by směl na Podkarpatskou Rus soukromě doprovázet delegaci soc. dem. strany. „*Slíbil jsem našim sociálním demokratům tuto pomoc s tou výhradou, že budu vystupovat jako osoba ryze soukromá a že bude této soukromé povahy dbáno. Budu při této práci postupovat přesně podle směrnic, které jsem uvedl panu prezidentovi v memorandu, předloženém v srpnu tohoto roku. Stejně jako sociálním demokratům přispěl bych i straně agrární a jiným stranám za účelem dosažení konsolidace politických poměrů na Podkarpatské Rusi,*“⁹⁰ psal Nečas do prezidentské kanceláře. O jeho žádosti rozhodl osobně Masaryk – kladně.

Přesto, že se v této době politice veřejně nevěnoval, své socialistické názory otevřeně vyjadřoval ve většině svých prací

Situace se změnila v roce 1924, kdy byly na Podkarpatské Rusi konečně vypsány doplňovací volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění, v nichž Nečas vedl kandidátku ČSDSD. Jeho účast v dlouho očekávaných volbách se neobešla bez kritiky, která i tentokrát zaznívala nejhlasitěji od národních socialistů.

„*Sekretariát Československé strany socialistické v Užhorodě zaslal nám dnes oficiální znění kandidátní listiny Československé sociálně demokratické strany dělnické pro volby do Národního shromáždění, v níž na prvním místě uveden jest pan Ing. Nečas takto: Ing. Jaromír Nečas, referent pana presidenta Masaryka. Užhorodský sekretariát naší strany nám současně sděluje, že zástupce kandidátní listiny strany trudové a československé strany socialistické v krajské volební komisi vznesl odpor proti titulu p. Ing. Nečase, tak, jak uveden jest na oficiální kandidátní listině sociálně demokratické a odpor tento odůvodnil tím, že bude-li tento titul zachován, bude zbytečně pan prezident republiky, jistě bez svého souhlasu, zavlčen do politických volebních zápasů,*“⁹¹ napsal kancléři Přemyslu Šámalovi Ústřední výkonný výbor Česko-slovenské strany socialistické.

Zda byl tento titul doslovně předem prezidentem odsouhlasen, není jisté, Masaryk ale nejspíše Nečasovu kandidaturu podporoval a z reakce na další stížnost národních socialistů, tentokrát podanou telefonicky tajemníkem strany Netolickým, vyplývá, že KPR byla s užitým titulem srozuměna.

„*Poněvadž strana čsl. socialistů považuje toto zatahování osoby pana presidenta do volebního boje za naprosto nepřijatelné, táže se, jaký jest titul pana Inž. Nečase. Odpověděl*

⁹⁰ AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953). Posl. Ing. Nečas, sign. T 533/24. Žádost Ing. Nečase o povolení, aby směl doprovodit soc. dem. delegaci na P. Rus, v Praze dne 6. října 1921.

⁹¹ Táž část textu je podtržena i v originálním dokumentu. AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953). Posl. Ing. Nečas, sign. T 533/24, neprotokolované. Dopis ÚVV Čs. strany socialistické P. Šámalovi o kandidatuře J. Nečase. V Praze dne 29. února 1924.

jsem, že jeho titul jest ‚vrchní stavební rada minist. veřej. prací, přidělený kanceláři presidenta republiky‘. Na to pan tajemník Netolický prohlásil: ‚No, tak tedy není přece žádným referentem‘. Odpověděl jsem, že pánové, pokud mají určité referáty, panu presidentovi referují,⁹² stojí v záznamu Jaromíra Čihaře, pracovníka KPR z konce února 1924.

Ze stejného důvodu se ale ozývali i národní demokraté. *„Mnoho rozporů a nepříjemností vyvolala kandidatura Čecha Inž. Nečase z kanceláře presidenta republiky na listině soc. demokratické. Konsolidaci vnitřních poměrů v Podkarpatské Rusi a dobrému vzájemnému poměru stran nijak neprospěje: zvláště v dané situaci a při prvních volbách parlamentních na P. Rusi česká kandidatura, tím méně, klade-li se docela ve volební agitaci důraz na okolnost, že Inž. Nečas je úředníkem kanceláře presidenta republiky,“*⁹³ psaly deset dní před volbami Národní listy, tiskový orgán Čsl. národní demokracie.

Sociální demokracie sice ve volbách 15. března s 9,4 procenta hlasů skončila až na třetím místě za komunisty (39,4 procenta) a Maďarskou národní stranou (11 procent), tento výsledek však Nečasovi pro získání poslaneckého mandátu zcela stačil.⁹⁴

Prísahu složil 8. dubna, ještě další měsíce ale řešil, jaký bude nadále jeho poměr k prezidentské kanceláři a ministerstvu veřejných prací. Nečas totiž trval na tom, aby i nadále zůstal přidělen KPR a nebyl hned vrácen ministerstvu veřejných prací, *„poněvadž během volební kampaně bylo na Podkarpatské Rusi proti mně různým způsobem štváno, a zejména také tvrzeno, že proto ucházím se o mandát, ježto mám býti z kanceláře presidenta republiky vyhozen“*⁹⁵, poznamenal si sekční šéf Webr.

Problém byl vyřešen až v červenci téhož roku, když KPR Nečasovy požadavky definitivně odmítla. *„Používám této příležitosti, abych Vám vyslovil srdečný dík za výborné služby, které jste v kanceláři presidenta republiky konal, a doufám, že po uplynutí mandátu opět budete věnovati své cenné schopnosti zdejšímu úřadu. Vaše služební požitky zastavuji dnem 31. července 1924,“*⁹⁶ napsal poslanci kancléř Šámal.

⁹² AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953). Posl. Ing. Nečas, sign. T 533/24, neprotokolované. Záznam ze dne 29. února 1924. V Praze dne 29. února 1924.

⁹³ Volby v Podkarpatské Rusi. *Národní listy*. 1924, roč. 64, č. 64 (5. 3.), str. 3. Dostupné z: http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=4669395&picp=&it=&s=djvu&p_ind=3&x=2&y=5

⁹⁴ Dalšími v pořadí byly: Autonomní zemědělský svaz (8,4 procenta), Čsl. strana národně socialistická (8 procent), Agrární blok (7 procent) a Sionistická strana židovská (7 procent).

POP, I. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Praha: Libri, 2005, str. 323.

⁹⁵ AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953). Posl. Ing. Nečas, sign. T 533/24, neprotokolované. Záznam ze dne 29. února 1924. V Praze dne 29. února 1924. Záznam Dr. Webera ze dne 22. dubna 1924.

⁹⁶ AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas – ministr veřejných prací, sign. D 9762, inv. č. 1498. P. Šámal děkuje J. Nečasovi za služby pro KPR. V Praze dne 12. července 1924.

Nečas se už sice do Masarykových služeb nikdy nevrátil, i nadále ale zůstával v kontaktu jak s prezidentem (svědčí o tom četné záznamy o audiencích v AKPR), tak s jeho kanceláří. S Šámalem je osud svedl dohromady ještě o 15 let později – sešli se v odbojové organizaci Politické ústředí.

Hned 9. dubna, tedy den po složení přísahy, vystoupil Nečas před svými kolegy v NS s dlouhým proslovem, v němž analyzoval především hospodářské problémy Podkarpatské Rusi a nastiňoval svůj (soc. dem.) pohled na tamní čs. politiku, bilancoval její výsledky a navrhoval možná opatření.

Přestože jeho uvítání u řečnického pultu nebylo právě vřelé („*Čo sa Čech mieša do rusínskych otázok? To je hanba, ze pán prezident posiela tam Čechov!*“ křičel slovenský lidovecký poslanec Ferdiš Juriga), na závěr ale podle stenozáznamu sklidil potlesk doprovázený výkřiky „výborně!“.⁹⁷

Ještě v roce 1924, tedy krátce po svém zvolení, vydal v Užhorodu útlou brožurku, která je vlastně rusínským překladem zmiňované parlamentní řeči. Úvod, psaný jménem soc. dem. strany na Podkarpatské Rusi, je ještě dozvukem ostré volební kampaně ze zimy a jara téhož roku.

„*Projevem soudruha Nečase začala parlamentní činnost naší strany a budeme se snažit, aby soudruh Nečas v parlamentu, tak jako ve svém prvním vystoupení, hájil zájmy Podkarpatské Rusi svědomitě a čestně, my jej budeme vši silou podporovat,*“⁹⁸ píše se v nepodepsaném úvodu.

Řádné volby se konaly o rok a půl později, 15. listopadu 1925. Kampaň, jíž se Nečas účastnil přímo v Užhorodu, byla opět velice tvrdá. Jeho znovuzvolení se ale podařilo. „*Dostaneme mandát v druhém skrutiniu bez pomoci z Čech. – Boj byl velmi těžký, surově a chamtivě vedli si zvláště agrárníci. Komunisti byli proti nim gentlemani,*“⁹⁹ postěžoval si asi týden po hlasování v dopisu Inocenci Bláhovi.

Karpatoruských témat z Nečasových vystoupení ale postupně ubývalo, poslanec se začal věnovat dalším odborným otázkám, které vyplývaly z jeho členství v rozpočtovém, ústavně-

⁹⁷ Národní shromáždění Republiky Československé (NS RČS) 1920–1925, 259. schůze. Stenozáznam vystoupení poslance J. Nečase z 9. dubna 1924. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/259schuz/s259002.htm>

⁹⁸ [NEČAS, J.] *Perša promova tov. posla inž. Ja. Nečasa v správách Podkarpat. Rusi*. Užhorod: Uprava social-demokratičnoji partiji Podkarpat. Rusi, 1924, str. 5.

⁹⁹ AÚTGM, f. 261 – Bláha Arnošt Inocenc, inv. č. 1022 Jaromír Nečas, karton 27. Dopis J. Nečase I. Bláhovi, v Užhorodu 21. listopadu 1925.

právním či dopravním výboru¹⁰⁰, Podkarpatské Rusi se bezprostředně týkalo jen asi každé třetí vystoupení, zatímco u návrhů zákona byl tento poměr 6:7.¹⁰¹

1.4.2 Založení rodiny

Rok 1924 nepřinesl Nečasovi jen významný kariérní zlom, ale také narození jediné dcery Věry (*1. června 1924 v Praze, †14. ledna 1943 v Osvětimi).

Ještě jako pracovník přidělený KPR se 15. července 1922¹⁰² oženil s PhDr. Marií Poubovou (*20. prosince 1888 v Táboře, †29. října 1942 v Osvětimi), dcerou revizního zámečnicka na dráze Tomáše Pouby, který se se svou ženou přistěhoval do Tábora z jižního Plzeňska.¹⁰³

Poubová vystudovala Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy a stala se středoškolskou profesorkou zeměpisu a dějepisu. Zároveň ji velice zajímaly sociální poměry studentek, spolupracovala s čs. Červeným křížem a s Alicí Masarykovou, pro niž také v roce 1922 vykonala cestu do Spojených států, aby tam studovala sociální školství.¹⁰⁴

Po svatbě a narození dcery pracovala v Zemském ústředí péče o mládež v Čechách. Na téma sociální ochrany dětí zároveň publikovala.¹⁰⁵

„Vzpomínám si, že jeho (Nečasova – MŠ.) žena byla mimořádně inteligentní. Byla feministka; jejich dcera byla hezká, ale plachá,“ napsal po letech o Marii a Věře Nečasových Radomír Luža, jehož otec generál Vojtěch Luža byl Nečasovým spolužákem z brněnské techniky a soused z Bubenče.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Následující parlamentní volby se na Podkarpatské Rusi, kde Nečas opět kandidoval, konaly spolu se zbytkem ČSR už 15. listopadu 1925 podle nového volebního zákona 205/1925 Sb. z., jenž XXII. volebnímu obvodu (původně XXIII.) s centrem v Užhorodu přiznával 9 poslaneckých mandátů.

¹⁰¹ Poslaneckých výborů nicméně Nečas vystřídal více. Přibližnou statistiku jeho vstoupení v NS jsem uskutečnil na základě stenoáznamů zveřejněných na stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (psp.cz). Jde o téma, které by si jistě zasloužilo větší prostor, ale které není předmětem této práce.

¹⁰² VHA, f. Jaromír Nečas – osobní doklady. Cit. podle rukopisných poznámek Bohdana Zilynského.

¹⁰³ Datum narození Věry Nečasové uvádějí originály jejích vysvědčení, uložených v AKPR, datum narození Marie Nečasové lze dohledat v tábořské matrice nerozených. Data úmrtí v MIKULKA, J. (2000), str. 9.

AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě, sign. 4630, inv. č. 1298. Vysvědčení Věry Nečasové ze 7. C Reformního reálného gymnázia v Praze, v Praze dne 27. února 1942.

Státní oblastní archiv v Třeboni, fond Sběrka matrik Jihočeského kraje 1587–1949, kniha č. 22. *Matrika narození farní úřad Tábor (1869–1898)*, fol. 16.

¹⁰⁴ ja. *Martinské slavnosti. Lidové noviny*. 1922, roč. 30, č. 397 (10. 8.).

¹⁰⁵ Databáze Národní knihovny uvádí následující publikace:

NEČASOVÁ-POUBOVÁ, M. *O sociální péči rodinné*. Brno: Vydavatelstvo časopisu péče o mládež, 1923.

NEČASOVÁ-POUBOVÁ, M. *Školní prospěch a sociální poměry dítěte*. Praha: Sociální ústav ČSR, 1929.

NEČASOVÁ-POUBOVÁ, M. *Rodičovská sdružení v sociální péči*. Praha: Státní nakladatelství, 1932.

¹⁰⁶ LUŽA, R. *V Hitlerově objetí. Kapitoly z českého odboje*. Praha: Torst, 2006, str. 24.

1.4.3 V období hospodářské krize

V následujících volbách (1929) už Nečas, který se řadil mezi velmi aktivní a výrazné poslance, kandidoval blíže pražskému centru – na Mladoboleslavsku. Také těžiště jeho publikační činnosti se přesouvá od karpatoruských a východoevropských témat k záležitostem ekonomickým a vnitrostátním. Jako zastánce keynesiánských metod na oživení hospodářského růstu a snižování nezaměstnanosti aktivně horoval za uskutečňování velkých stavebních projektů, jejichž investorem by byl stát.

Své názory v této době obhajoval ve Stráži Pojizeří, tiskovém orgánu soc. dem. na Mladoboleslavsku, kde této problematice věnoval celou sérii článků. „*V naší župě je mnoho prací a úkolů, které mohou být řešeny ve větším měřítku jen státem, např. regulace Jizery a stavba přehrad, regulace Labe, stavba některých důležitých silničních a železničních tratí a inkamerace určitých silnic okresních atd.*“¹⁰⁷ Tyto své myšlenky pak obhajoval v publikaci *Za práci statisíců!*¹⁰⁸ z roku 1934.

Investiční projekty pro Nečase nepředstavovaly jen způsob, jak zvýšit zaměstnanost, ale také nástroj k vybudování všeobecně prospěšných staveb a infrastruktury.

Jejich uskutečňování ale nepokračovalo tempem, jaké si ambiciózní poslanec představoval. V dubnu 1933 se tak domáhal audience u Masaryka, jehož chtěl požádat, aby se v této věci osobně angažoval a podpořil ji projevem v rozhlase.¹⁰⁹ „*Domníval jsem se, že nyní by mohl pan prezident položit váhu své funkce i osobnosti ve prospěch celku v některých bodech. Z věci je zřejmo, že nejde naprosto o žádnou věc stranickou nebo osobní,*“¹¹⁰ napsal Nečas do prezidentské kanceláře.

Velmi aktivním byl ale také uvnitř ČSDSD, jejíž programové cíle (v hospodářské oblasti ve spolupráci s ekonomem Josefem Mackem) spoluvytvářel. Podepsal se pod poměrně radikální Memorandum sedmnácti, jež vzniklo pro XVII. sjezd ČSDSD 26.–29. října 1933 a

¹⁰⁷ NEČAS, J. *Chléb a práci nezaměstnaným – pomoc samosprávě*. Stráž Pojizeří. 1930, roč. 27, č. 30 (30. 7.), s. 2. Cit. podle POSPÍŠILOVÁ, P. *Reflexe ekonomických a sociálních dopadů Velké hospodářské krize v mladoboleslavském tisku v l. 1930 – 1934*. Brno, 2011. Bakalářská práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.

Autorka této rozsáhlé analýzy cituje i z dalších Nečasových článků ve Stráži Pojizeří z let 1930-1934.

¹⁰⁸ NEČAS, J. *Za práci statisíců!: veřejná práce v naší republice v roce 1934: práce pro čtvrt milionu nezaměstnaných: dokonalejší technické vybudování republiky je státní nezbytností*.

Další Nečasovy publikace na toto téma jsou:

NEČAS, J. *Likvidace nezaměstnanosti*. Praha: Sociální Ústav, 1938.

NEČAS, J. *Nezaměstnanost a podpůrná péče v Československu*. Praha: Sociální ústav, 1938.

¹⁰⁹ AKPR, f. KPR 1919-1947. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě, sign. 4630, inv. č. 1298, záznam, o návštěvě J. Nečase ze dne 20. dubna 1933.

¹¹⁰ Tamtéž, dopis J. Nečase z 20. dubna 1933.

přinášelo návrhy na řízení hospodářství podle myšlenek anglického ekonoma Johna Maynarda Keynesa a ovlivněné planismem Henriho De Mana.¹¹¹

Investiční práce byly také hlavním bodem *Programu hospodářského oživení*¹¹², který vznikl přibližně v téže době a jehož autory byli kromě Nečase a Macka např. ředitel Všeobecné družstevní banky Karel Komenda. Peníze, vložené státem do těchto projektů (pošty, telefonizace, rozhlas, vodovody či tržnice) mohou podle něj přinést přímý finanční výnos, další – silnice, zemědělsko-technické či vodohospodářské stavby – je třeba vnímat s ohledem na „širší výnosnost národohospodářskou“.¹¹³ Dokument předpokládá postupné zavádění plánovaného hospodářství, zvýšení objemu oběživa v ekonomice, zavedení 40hodinového pracovního týdne či prohloubení obchodních styků se sousedními státy, především se Sovětským svazem.¹¹⁴

Polovina 30. let ale nepřinášela jen ekonomické výzvy. Hospodářská a sociální krize se odrazila také v politickém diskurzu, rostla podpora extremistických proudů a značná část společnosti hledala alternativy k parlamentní demokracii, jejíž soukolí se až příliš často zadržovalo.

Akční program *Co chtějí socialisté*, na němž se Nečas také podílel, tyto tendence odmítl a přinesl řadu návrhů na reformu politického systému i hospodářství.¹¹⁵ Ačkoliv byl tento dokument reakcí radikálnější smýšlejících levicových politiků na *Program hospodářského oživení*, svým zaměřením se liší. To je dáno také tím, že na něm až na několik výjimek pracoval jiný okruh lidí – byli to spíše intelektuálové a publicisté, a nikoli praktičtí politici. Nenabízel tedy dobře propočítané ekonomické recepty, nýbrž předkládal radikální změnu společenského systému.¹¹⁶ Co se týče zahraniční politiky, má podle dokumentu směřovat k založení Spojených států evropských.¹¹⁷

Tento manifest spolu s dalšími podobnými iniciativami odmítal jak fašismus, tak komunismus a za jedinou cestu z tehdejší krize označil socialismus. „*Budoucnost evropské civilizace lze zajistit jen socialistickým řádem, který usiluje o racionální, vědecké řízení*

¹¹¹ KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky (1919-1938) II*. Praha: Libri, 2002, str. 345.

¹¹² *Program hospodářského oživení. Jak opatřit lidem práci*. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví (Ant. Svěcený), 1933.

¹¹³ *Program hospodářského oživení (1933)*, str. 69-74. Cit. podle NOHA, J. *Sociální demokracie v meziválečném Československu – osobnosti, ideje, trendy 1920 – 1937*. Praha, 2012. Disertační práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, str. 185.

¹¹⁴ NOHA, J. (2012), str. 183-184.

¹¹⁵ PAVLÁT, D. *Novinář a politik Hubert Ripka (do roku 1945)*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, str. 58.

¹¹⁶ NOHA, J. (2012), str. 186-188.

¹¹⁷ Tamtéž, str. 187. Tomuto tématu se Nečas věnoval ve své stejnojmenné publikaci z roku 1926. NEČAS, J. *Spojené státy evropské*. Praha: Čin, 1926.

společenského života,¹¹⁸ stojí v dokumentu, podle nějž právě socialismus představuje demokracii, zatímco kapitalismus je s ním v rozporu. Tatáž témata byla předmětem debat v diskusním klubu Přítomnost, v němž Nečas v téže době také vystupoval.¹¹⁹

1.5 Ministrem sociální péče

1.5.1 Třetí Malypetrova vláda a Benešovo zvolení

Nástup extrémních proudů už ale nešlo zastavit. Parlamentní volby z 18. května 1935 vyhrála Sudetendeutsche Partei (15,2 procenta), která o více než 70 tisíc hlasů překonala Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu (14,3 procenta). Na okraji levé části spektra mírně posílila Komunistická strana Československa (10,3 procenta), napravo pak Národní sjednocení (5,6 procenta) a Národní obec fašistická (dvě procenta).¹²⁰

V přepočtu na mandáty však vedli agráři. Původní široká koalice, na níž stála druhá vláda Jana Malypetra však v důsledku voleb ztratila většinu, a tak byla přibrána Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská, s jejímiž 17 mandáty už měl Malypetr 166 křesel z celkových tří set. Sestavil tak svoji v pořadí už třetí vládu, jejíž složení se zčásti překrývalo s tou předchozí. Ke změně došlo v resortu sociální péče: ČSDSD na post místo 64letého Alfréda Meissnera vyslala Jaromíra Nečase, příslušníka nastupující generace soc. dem. politiků.¹²¹ Ten i tentokrát kandidoval v Mladé Boleslavi, kde ČSDSD stejně jako v celorepublikovém průměru nepatrně posílila (46 907, resp. 49 893 hlasů)¹²².

Do nové funkce se poměrně nečekaně dostal poté, co soc. dem. v koalici prohrála bitvu o ministerstvo veřejných prací, které měl obsadit mnohem zkušenější Antonín Srba.¹²³ Zajímavostí je, že Nečasovo jmenování zaznamenal tisk ukrajinské menšiny USA. Pod titulkem „Přítel československých Ukrajinců ministrem“ informoval na první straně deník

¹¹⁸ Co chtějí socialisté. Praha: Dělnický výzkumný ústav, [1934].

¹¹⁹ KOUTEK, O. *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*. Praha: Vyšehrad, 2011, str. 36.

¹²⁰ KÁRNÍK (2002), str. 496-498.

¹²¹ Tamtéž, str. 551-552.

¹²² Volby do Národního shromáždění 1920 až 1935. *Český statistický úřad* [online]. 28. 2. 2006 [cit. 2014-05-29]. Dostupné z: <http://notes3.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/4219-06>.

¹²³ „Sociální demokraté v důsledku toho nechali padnouti kandidaturu posl. Srby, který se měl stát ministrem veřejných prací, a ohlásili kandidaturu jednoho ze svých mladších poslanců, Inž. Nečase, na ministerstvo sociální péče.“ *Nová vláda ustavena*. Národní listy, 1935, roč. 75, č. 154 (4. 6.), str. 1.

Antonín Srba (*3. června 1876 v Struhařově, †13. září 1943 v Praze) vstoupil do ČSSD už na přelomu století. Od roku 1920 se vystřídal na několika ministerstvech, v letech 1922-25 byl jako ministr veřejných prací Nečasovým nadřízeným. KOLÁŘ, J. et al. (1998), str. 232.

Svoboda, že „*Nečas je odedávna znám jako upřímný přítel ukrajinského lidu, a zejména ukrajinského lidu na Podkarpatské Rusi*“.¹²⁴

Kabinet Jana Malypetra však vydržel sotva půl roku. Jeho nástupcem se stal slovenský agrárník Milan Hodža, který 5. listopadu 1935 představil novou vládu, tentokrát bez Nečase. Na post ministra sociální péče se totiž ještě nakrátko vrátil Alfréd Meissner.

Ústředním tématem jepičího života tohoto kabinetu byla volba prezidenta republiky. Masarykův zdravotní stav se zhoršoval a už od léta probíhala intenzivní vyjednávání o jeho nástupci. Ačkoliv „starý pán“ za svého nástupce opakovaně označil Beneše, ten své zvolení neměl zdaleka jisté. Hodžovi, který Masarykovi slíbil tehdejšího ministra zahraničí podpořit, se vzeprěla část jeho vlastní strany a koalice do volby vyslala dalšího, pravicového kandidáta Bohumila Němce. Jednání se ocitla ve slepé uličce a premiér se rozhodl 11. prosince, po měsíci ve funkci, podat demisi.

Na Benešově straně naopak pevně stáli socialisté včetně Nečase. „*Zapřísahám vedení strany, aby se (...) ještě dnes v noci dohodla s národními socialisty, našimi německými soudruhy, s lidovci a komunisty a aby byla neprodleně utvořena menšinová socialistická vláda, v níž by sociální demokracie česká a německá měly polovinu resortů. Tato vláda nesmí přestat na zajištění Benešovy volby, ale musí se zformovat jako antifašistický levicový blok a musí okamžitě rozpustit Henleinovu stranu i Gajdovy fašisty, nejen proto, aby si zajistila většinu v parlamentě, ale především proto, že se musíme zbavit nejfašističtějších stran, z nichž nacistická iredenta usiluje o samo bytí republiky!*“¹²⁵ prohlásil Nečas na schůzi představenstva sociální demokracie 16. prosince – dva dny po Masarykově abdikaci a zároveň dva dny před novou volbou. Tu nakonec přeci jen přesvědčivě vyhrál Beneš poté, co jeho protikandidát Němec v noci na 18. prosince odstoupil.¹²⁶

1.5.2 Druhá a třetí Hodžova vláda

Menšinová vláda socialistů tak vznikat ani nemusela, do úřadu se vrátit Milan Hodža. Jeho druhý kabinet doznal jen několik málo změn. Na postu ministra zahraničí přirozeně chyběl Edvard Beneš, jeho pravomoci nejprve vykonával sám premiér, až v únoru příštího roku nastoupil favorit nového prezidenta Kamil Krofta. Do čela resortu sociální péče se pak po měsíční pauze vrátil Nečas.

¹²⁴ *Pryjatel Ukrajinciv čechoslovackym ministrom*. Svoboda, Jersey, 1935, roč. 43, č. 147 (26. 6.), str. 1.

¹²⁵ ZEMAN, Z. *Edvard Beneš – politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2000, str. 125.

¹²⁶ Tamtéž, str. 115-129.

Ministrem byl aktivním. Podnikal četné zahraniční cesty, publikoval. Velkým úspěchem bylo, když se v roce 1936 stal sedmým předsedou Mezinárodního úřadu práce¹²⁷ a byl jím až do roku 1937.¹²⁸

Co se týče publikační činnosti, vládní angažmá pro něj nebylo překážkou, ale motivací pro psaní nových odborných a propagačních prací, jejichž většina pojednává o sociálních záležitostech a boji s nezaměstnaností.¹²⁹

Ze zahraničních cest lze zmínit návštěvu Spojených států (pobýval ve Washingtonu, Chicagu, Clevelandu a New Yorku) z března a dubna 1937, kde byl hostem mezinárodní textilní konference, jeho program byl ale mnohem širší. Setkával se s čs. krajany, zjišťoval, jaký je mezi Američany zájem o čs. záležitosti, měl schůzku s prezidentem Franklinem D. Rooseveltem. „Rozmlouval jsem s prezidentem Rooseveltem – ježto se o tuto věc zajímal – důkladně o tom, jaká je fronta států demokratických a diktátorských v Evropě,“¹³⁰ napsal po návratu ve zprávě pro ministerstvo zahraničních věcí. Kromě dalších politiků, zástupců vědy, tisku, velkého byznysu či dělnického hnutí se setkal také s ministryní práce Frances Perkins a se státním sekretářem Cordellem Hullem, s nímž hovořil na podobná témata jako s prezidentem. Hull se zajímal o obyvatelstvo ČSR, tedy o německou otázku.

Nečas v závěrech svého exposé důrazně doporučoval zesílení čs. propagandy v anglosaských zemích, kde je třeba vysvětlovat, že „německé menšině u nás vede se jako žádné jiné menšině na světě“.¹³¹ „V jejich veřejném mínění ztratili bychom sympatie, kdyby se Henleinovcům podařilo rozšířit v cizině názor, že jsme utiskovateli německé menšiny,“¹³²

¹²⁷ **Mezinárodní úřad práce** (International Labour Office), předchůdce dnešní Mezinárodní organizace práce, vznikl na základě Versaillské smlouvy o založení Společnosti národů 28. června 1919. Československo patřilo mezi zakládající státy. Úkolem úřadu byla tvorba a zavádění základních pracovních pravidel a práv zaměstnanců či zvyšování míry a efektivity sociální ochrany.

ILO between the two world wars, 1919. *International Labour Organisation* [online]. 9. 12. 2012 [cit. 2014-05-30]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/public/english/support/lib/century/index.htm>.

¹²⁸ Tamtéž, přehled předsedů 1919–2013 je dostupný z: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_214540.pdf

¹²⁹ Dle databáze Národní knihovny jde o tyto tituly:

NEČAS, J. *Sociální předpoklady úspěšné obrany státu*. Praha: Svaz čs. důstojnictva, [1936].

NEČAS, J. *O sociálním pojištění a jeho významu: projev na sjezdu Ústředního svazu nemocenských pojišťoven dne 23. května 1937*. Praha: Ústřední svaz nemocenských pojišťoven, 1937.

NEČAS, J. *Likvidace nezaměstnanosti*. Praha: Společnost pro plánovitě hospodářství, 1938.

NEČAS, J. *Nezaměstnanost a sociální péče v Československu*. Praha: Sociální ústav ČSR, 1938.

¹³⁰ AMZV, f. III. sekce 1918-1939 – jmenná spisovna, krabice 137. O pobytu ve Spojených státech severoamerických koncem března a v dubnu 1937, v Moskvě dne 9. listopadu 1931, str. 2.

¹³¹ Tamtéž, str. 13.

¹³² Tamtéž, str. 14.

varoval. „*Ve Spojených státech mají o nás zájem a dívají se, zvláště ve vedoucích kruzích, na nás sympaticky jenom tenkrát, když platíme v jejich očích za stát demokratický,*“¹³³ dodal.

Jenže situace kolem německé menšiny v ČSR se neuklidňovala. Neplnění dohody o česko-německém vyrovnání, uzavřené 18. února 1937 mezi německými aktivistickými stranami a vládou, oslabovalo pozici premiéra Hodži jak v koalici, tak ve vlastní straně. Program, který měl hasit vyhrocené národnostní spory, bombardovala jak SdP, tak konzervativní republikáni. Premiér tento tlak 17. července 1937 řešil demisí. Už 21. července byla jmenována vláda nová – ve stejném složení (s výjimkou ministerstva financí) a opět s Hodžou v čele.¹³⁴

Na svém místě zůstal i Nečas, kterého tak v ministerské funkci zastihla a hluboce zasáhla¹³⁵ smrt T. G. Masaryka, s nímž se možná naposledy setkal 17. července 1937, tedy dva měsíce před prezidentovou smrtí, kdy mu také referoval o své cestě do USA.¹³⁶

1.6 Vstříc Mnichovu

V té době se mezinárodní postavení ČSR i vnitřní situace republiky prudce zhoršovaly. Byl narušen tradiční její spojenecký systém orientovaný na západní velmoci, Hitler proti Praze stupňoval tlak a SdP v čele s Henleinem stále otevřeněji vystupovala proti státu.¹³⁷ Anglie a Francie, českoslovenští spojenci, tento odpor nesly s nelibostí. Obávaly se totiž vypuknutí ozbrojeného konfliktu s Německem, který zasáhne i je. Československé strategické postavení se rapidně zhoršilo po anšlusu Rakouska (11. března 1938), kdy se hranice s Německem prodloužila na 2100 km a přičte-li se Polsko a Maďarsko, byla ČSR téměř obklíčena nepřátelsky naladěnými státy.

Anšlus měl i vnitropolitické dopady: sesypala se Hodžova zahraničně-politická koncepce, založená na středoevropskou spolupráci na agrárně-křesťanském základě. Zároveň vedl ke zhroucení demokratické fronty německých stran, které ukončovaly spolupráci s vládou. Nejdéle vydržela německá sociální demokracie, již v kabinetu zastupoval ministr veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy Ludwig Czech. Ten podal demisi 11. dubna 1938 poté, co ve straně zvítězilo opoziční křídlo vedené Wentzlem Jakschem, hlásící se k tzv. lidovému

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000, str. 220-221; KÁRNÍK (2003), str. 87.

¹³⁵ Masarykovu smrt Nečas vedle Mnichova či rusko-německého paktu později v exilu zmínil jako jednu z ran osudu, jež ho v životě zasáhly. OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943* [I.]. Praha: Academia, 1966, str. 124.

¹³⁶ AKPR, f. KPR 1919-1947. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě, sign. 4630, inv. č. 1298. Záznam o návštěvě ministra Nečase ze 17. července 1937, v Lánech dne 20. července 1937.

¹³⁷ Jasným signálem byl Henleinův útočný projev na teplickém sjezdu SdP 17. října 1937. OLIVOVÁ, V. (2012), str. 225-226.

socialismu.¹³⁸ Z dochované korespondence vyplývá, že Nečas ve prospěch vládního angažmá německých socialistů u Beneše opakovaně přimlouval.¹³⁹

Nepříznivou zprávou, která přišla z Francie v dubnu, byl pád několikadenní vlády socialisty Léona Bluma, jenž se ke spojeneckým závazkům opatrně hlásil. V čele kabinetu stanul konzervativní politik Édouard Daladier, který se z francouzsko-československé smlouvy hodlal vymanit. Po anglicko-francouzských poradách Londýn v květnu Praze oznámil, že v případě konfliktu s Německem nemůže ČSR pomoci. Obě velmoci pak tlačily na přijetí všech sudetoněmeckých podmínek obsažených v Karlovarském programu.¹⁴⁰

K dalšímu vystupňování vedly přesuny německých vojsk směrem k hranici ČSR a následná čs. mobilizace z 20. května. Anglie a Francie se však tímto postupem cítily dotčeny, neboť zvyšování napětí hrozilo zatáhnout do konfliktu i je. Ve výsledku byla Praha označena za šířitele vylhaných zpráv, jehož cílem je vyprovokovat válečný konflikt. Diskreditace ČSR otevřela Anglii a Francii prostor pro jednání s Německem.¹⁴¹

Beneš musel pod nátlakem z Londýna přijmout zprostředkovatelskou misi lorda Runcimana, který ale v souladu s pokyny z Foreign Office nutil Prahu do dalekosáhlých ústupků vůči sudetským Němcům a Benešovy vstřícné návrhy byly odmítány jako nedostatečné. Politika ústupků vůči Německu, již zastával anglický premiér Neville Chamberlain, se však začínala ukazovat jako neúčinná, na což stále hlasitěji upozorňovala opozice v čele s Winstonem Churchillem. Zvýšené kritice na vlastní půdě čelil i Daladier, což pro ČSR znamenalo záblesk naděje. V této atmosféře zveřejnil Beneš 5. září svůj tzv. čtvrtý plán, který v některých bodech šel nad rámec Karlovarského programu. Za splnění Henleinových podmínek jej označila i Runcimanova mise a Beneš doufal, že tak dokáže zachovat čs. spojenecký systém. Zaskočená SdP se po poradě s Hitlerem rozhodla změnit taktiku a přejít od vyjednávání k otevřené vzpouře. Ta vyvrcholila pučem z 12. září, jenž se ale podařilo potlačit.¹⁴²

1.6.1 Tři pařížské mise

V září se do jednání aktivně zapojil i Nečas, který využil svých dobrých kontaktů s Blumem a pokusil se zvrátit vývoj ve prospěch ČSR. Nejprve na popud předsedy senátu

¹³⁸ Tamtéž, str. 223-230.

¹³⁹ AÚTGM, f. EB IV/1, sb. Mnichov, sign. M 5/4 nebo M 6/6/5, karton 142.

¹⁴⁰ Karlovarský program, který 24. dubna 1938 vyhlásil Henlein na sjezdu SdP, obsahoval osm bodů včetně zrovnoprávnění sudetských Němců s českým národem, vytvoření sudetoněmecké samosprávy či odčinění údajného bezpráví spáchaného na sudetských Němcích od roku 1918. OLIVOVÁ (2012), str. 230-231.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 234-240.

¹⁴² Tamtéž, str. 247-257.

Františka Soukupa a šéfa ČSDSD Antonína Hampla odletěl do Paříže v úterý 7. září. Francouzskému expremiéroví, který se během rozhovoru několikrát spojil s Daladierem, vysvětloval dosah „čtvrtého plánu“. *„Dojem dohromady trapný – je vidět, že se franc. vedoucím státníkům jedná o odstranění příčiny k vojně za každou cenu,“*¹⁴³ psal pak Nečas ve zprávě Benešovi. *„Důkladně hovořili jsme o tzv. ‚plánu čtvrtém‘. Vysvětloval jsem Blumovi odstavec za odstavcem, jak se šlo až na krajní mez...“* doplnil. *„Zdá se, že Blum mnohé věci dobře pochopil a že se nás při příštím setkání s Daladierem (pravděpodobně příští týden) zastane,“*¹⁴⁴ dodal.

Francouzský socialista Nečasovi slíbil, že bude s premiérem jednat v tom smyslu, aby Angličany upozornil, že zašli ve tlaku na ČSR příliš daleko. List s podobným obsahem zároveň hodlal poslat americkému prezidentovi Franklinu D. Rooseveltovi.¹⁴⁵

Po týdnů, 15. září, odlétal Nečas do Paříže (a odtud do Londýna) znovu. Jeho oficiálním úkolem bylo především přesvědčit francouzské a anglické politiky, proč je pro ČSR nepřipustné referendum v sudetských oblastech. *„Prohlásil jsem Blumovi, že žádná československá vláda nemůže dát dobrovolně souhlas ke změně hranic, to by znamenalo dát hlavu na špalek. Čsl. veřejné mínění by každou takovou vládu smetlo,“*¹⁴⁶ napsal. Ve zprávě ovšem chybí, že Nečas právě takovou nabídku Blumovi důvěrně předložil.

V Londýně 17. a 18. září jednal s labouristickými politiky Clementem Attleem a Hughem Daltonem. Jeho předchozí výzva Blumovi, aby *„naši spojenci Anglie a Francie nerozhodovaly o nás bez nás = proti nám“*, nebyla nic platná. V Londýně se zároveň konala anglicko-francouzská jednání, na nichž Chamberlain, jenž se předtím setkal s Hitlerem, a ministr zahraničí Lord Halifax přesvědčili francouzskou delegaci – Daladiera s ministrem zahraničí Georgesem Bonnetem, aby souhlasili s Hitlerovým požadavkem odstoupení čs. sudetských oblastí.¹⁴⁷ Zbytek státu měl být neutralizován a dostat mezinárodní garance nových hranic. Praha odpověděla zamítavě, nechávala ale otevřené dveře k novým jednáním.¹⁴⁸

„Po návratu letadlem z Londýna zjistil jsem v Praze, jaká byla odpověď usnešená oficiálně Anglií a Francií na Downing street. Byla tak strašná, že jsem se rozhodl ihned se ještě vrátit do Paříže a tam u všech přátel naléhavě působit na střeďeční připravenou cestu

¹⁴³ AÚTGM, f. EB IV/1, sign. M 10/8, karton 147, Zprávy J. Nečase 1938. Cesty do Paříže a do Londýna v září 1938, str. 1–2.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 2.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 4.

¹⁴⁷ OLIVOVÁ (2012), str. 259.

¹⁴⁸ ZEMAN, Z. (2000), str. 139.

*Chamberlaina do Německa,*¹⁴⁹ napsal Nečas. Spojil se s čs. vyslancem v Paříži Štefanem Osuským, jenž byl podle jeho svědectví také nadměru rozčilený. „*Osuský ozval se však do telefonu rozčileně a začal vyčítat, že byly po léta uši i oči zavřeny ke všemu, co Osuský z Paříže hlásal. Proto že došlo k těm koncům atd.,*“¹⁵⁰ popsal. Snažil se opět působit na Bluma a vedení francouzských odborů Confédération générale du Travail (Všeobecná konfederace práce), do níž vkládal velké naděje. „*Domníval jsem se, že lid pařížský nedopustí, aby byl opuštěn statečný národ ve Střední Evropě, který spojeneckými smlouvami byl vázán, ale také pojištěn – domníval jsem se, že zejména pařížské dělnictvo (a ve Francii Paříž něco znamená), nedopustí, aby Čechoslováci byli vydáni na milost a nemilost přemoci, jež ohrožuje současně Francii,*“¹⁵¹ uvedl. Generální tajemník Léon Jouhaux však byl mimo Francii, z Nečasova plánu na dělnickou manifestaci na podporu ČSR tak sešlo. Do Prahy se vrátil 20. září.

1.6.2 Tajný „pátý plán“

V citované písemné zprávě se však Nečas nezmiňuje o tom, co bylo hlavní náplní jeho cesty do Paříže a Londýna 15.–19. září. Beneš jej totiž vybavil přísně tajnými rukopisnými instrukcemi, podle nichž měl Daladiera Blumovým prostřednictvím přesvědčit, aby velmoci Hitlerovi vnutily jistou část čs. pohraničí, do nějž by pak byla vystěhována značná část německého obyvatelstva z osekane ČSR.

„*Dva týdny před Mnichovem jsem byl zavolán prezidentem Benešem z jeho úřadu. Vzpomínám si, jak jsem byl šokován naším rozhovorem při této příležitosti, a trvalo několik minut, než jsem se vzpamatoval. V tomto telefonickém hovoru mně prezident Beneš důvěrně oznámil, že při své příští návštěvě v Paříži bych měl prodiskutovat otázku postoupení části Československa, aby se zabránilo jeho úplnému zničení,*“¹⁵² zaznamenal Nečas o pět let později v anglicky psané zprávě běh událostí.

To, že si Beneš vybral právě Nečase, ukazuje, jakou v něj měl důvěru. Mimořádně mu totiž záleželo na tom, aby se tento tzv. „pátý plán“ nevyzradil. Mělo by to totiž vážný negativní dopad na čs. pozici, ale i na samotného Beneše. Nabízením územních změn totiž zasahoval do

¹⁴⁹ AÚTGM, f. EB IV/1, sign. M 10/8, karton 147, Zprávy J. Nečase 1938. Cesty do Paříže a do Londýna v září 1938, str. 9.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž, str. 11.

¹⁵² NEČAS, J. *Remarks about the Political Events Before and After Munich*. Cit. podle CHOLÍNSKÝ, J. *Mnichovská zrada, nebo pražský krach? Střední Evropa: Revue pro střeoevropskou kulturu a politiku*. 2009, roč. 22, č. 133, str. 82.

pravomocí, které patřily výhradně parlamentu. Navíc mohl očekávat krajně negativní reakci veřejného mínění.

Prezidentovy poznámky, které Nečasovi na letišti předal prezidentův osobní tajemník Prokop Drtina,¹⁵³ jsou napsané narychlo na obyčejném papíru vytrženém z bloku. Beneš v nich škrтал a dopisoval vsuvky:

„1.) Nikdy nepřipustit, aby se mohlo říci, že plán pochází od Českosl.

2.) Musí být krajně tajně držen, nesmí býti nic publikováno.

3.) Musil by býti umluven tajně mezi Francií a Anglií po přesném našem vymezení rozsahu území, které bychom my postoupit mohli, neboť je nebezpečí, že ve chvíli, kdy připustíme princip, na konec oni ustoupí Hitlerovi a dají všechno.

4.) Pak by musel býti celý plán už hotový Hitlerovi jako poslední koncese s jinými koncesemi vnucen.

5.) Znamenalo by to, že by se Německu dostalo tolik a tolik tisíc km² (já sám nevím, ale bylo by to asi 4–6000 km² – v té věci se nevázat) pod podmínkou, že by si vzal aspoň 1,500.000 až 2,000.000 německého obyvatelstva. Znamenalo by to tudíž přemísťování obyvatelstva, při čemž by demokraté, social. židi zůstali u nás.

(...)

1.) Neřici, že to pochází ode mne.

2.) Neřici nic Osusk.¹⁵⁴ a žádat, aby s ním nebylo o tom mluveno.

3.) Tyto papíry zničit.¹⁵⁵

Nečas poslední prezidentův příkaz neuposlechl a jeho instrukce zachoval. Důvodem možná bylo to, že úkol plnil i proti svému přesvědčení a chtěl si zachovat důkaz, že nejednal z vlastní iniciativy. Tato mise, jejíž význam pro další vývoj je sporný, jej pak v dalších letech tížila: „Později, když jsem byl ve Francii a na všech stranách slyšel a stále četl poznámky, týkající se Mnichova, cítil jsem to vždy jako dýku v srdci.“¹⁵⁶ psal v roce 1943 soc. dem. politik.

„Vzhledem k tomu, že prezident Beneš řídil naši zahraniční politiku po dvacet let a také vzhledem k naší slepé důvěře v jeho vedení – věřili jsme, že nejlépe zná prostředky k

¹⁵³ ZORACH, J. The Nečas mission during the Munich crisis: Nečas's own account from the Hoover Institution Archives. In: East Central Europe, 16, č. 1–2 (1989), str. 62.

¹⁵⁴ Štefan Osuský, velvyslanec v Paříži.

¹⁵⁵ AÚTGM, f. EB IV/1, sign. M 10/10, karton 147, pokyny E. Beneše J. Nečasovi, září 1938. Benešovy instrukce v plném znění uvádí např. HAUNER, M. (eds.). *Edvard Beneš: Paměti III: Dokumenty*. Praha: Academia, 2007, str. 187–188.

¹⁵⁶ NEČAS, J. *Remarks...*, str. 106.

odvrácení katastrofy (když náš soused byl zločinec) – pokládal jsem za svou povinnost splnit jeho instrukce,“ vysvětlil svou motivaci.

Literatura se neshoduje, zda Nečas Benešův plán prezentoval pouze v Paříži Blumovi, či také Attleemu a Daltonovi v Londýně.¹⁵⁷ Jisté je, že Beneš v týchž dnech (15. a 16. září) nepřímo připustil možnost odstoupení části území i před anglickým i francouzským vyslancem.

Hodnocení významu této utajené akce pro následný vývoj se nicméně liší. Zatímco podle Dejmků *„odvážný, ba značně riskantní – a formálně jistě neústavní – krok spád událostí podstatněji neovlivnil“*¹⁵⁸, podle dalších autorů (Kalvoda, Cholínský) ale Daladierovi s Bonnetem, kteří se o návrhu dozvěděli ještě před odletem na jednání v Londýně, rozvázala ruce k souhlasu s anglickou výzvou na odstoupení území.

Podle této interpretace by tedy tato „strašná“ odpověď anglicko-francouzská, již se Nečas dozvěděl po svém přiletu do Prahy 19. září, byla nepřímým důsledkem jeho mise.

„Až do poloviny září 1938 Henleinova sudetoněmecká strana se domáhala pouze autonomie, avšak v druhé polovině onoho měsíce zvýšila svůj požadavek na připojení Sudet k Německu. Tato radikální a náhlá změna v požadavcích Henleina a Nečasova tajná mise v Paříži a Londýně je více než podivuhodnou koincencí,“¹⁵⁹ napsal exilový historik Josef Kalvoda.

Tuto interpretaci potvrzuje Osuského zpráva pro Beneše ze 4. října 1938, v níž diplomat zaznamenal svůj první pomnichovský rozhovor s Daladierem. Francouzský premiér podle něj podotkl, že Beneš, který *„původně nechtěl dát mizerný čtyřák, aby sudetská otázka byla vyřešena, najednou pak prý přišel sám s návrhem podstoupiti Německu výběžky mající jeden milión německých obyvatel“*.¹⁶⁰ *„Dle ministerského předsedy Daladiera prezident Beneš prý nejen že tento návrh tajně učinil, nýbrž ještě k tomu poslal do Paříže poslance, který to vykládal Blumovi a socialistům, který to přišel říci jemu, ministerskému předsedovi,*“ cituje vyslanec premiéra, jenž měl samozřejmě na mysli Nečase. *„Když prezident Beneš navrhl postoupiti Německu jeden milión sudetských Němců, pak Chamberlain řekl Daladierovi: když jeden milión, proč ne dva a proč ne tři milióny, když to definitivní vyřešení sudetského*

¹⁵⁷ Podle Jindřicha Dejmků Nečas s plánem seznámil nejen Bluma, ale i „další francouzské politiky a 17. září i přední labouristy Clementa Attleeho a Hughu Daltona“. Kárník píše pouze o Blumovi.

DEJMEK, J. Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část druhá. Prezident republiky a vůdce domácího odboje (1935-1948). Praha: Karolinum, 2008, str. 147-148. Sám Nečas se ve své zprávě z roku 1943 o podobných jednáních v Londýně nezmiňuje. ZORACH, J. (1989).

¹⁵⁸ Tamtéž, str. 147.

¹⁵⁹ KALVODA, J. Mnichov: Beneš a vojáci. In: *Z bojů o zítřek III.: Historické eseje*. Kladno: Dílo, 1998, s. 90-101.

¹⁶⁰ HAUNER, M. (2007), str. 254.

problému vyžaduje?¹⁶¹ pokračuje Osuský. „Daladier poznamenal, že prezident Beneš, který po celé měsíce virtuózně v proceduře a ve vyjednávání manévroval a řešení se vyhýbal, najednou pak udělal takovou osudnou chybu v principu, když sám od sebe navrhl postoupiti Německu jeden milión sudetských Němců. Měl prý vědět, že tím otevře dvířka pro velikou záplavu,¹⁶² dodal.

Francouzský premiér podle diplomata také řekl, že byl v případě napadení ČSR odhodlán bránit, nebyl ale ochoten válčit kvůli udržení sudetských Němců, jejichž odtržení sám Beneš nabídl.

Tato slova by skutečně nasvědčovala tomu, že Nečasem tlumočený návrh dal Chamberlainovi dobrý argument k přesvědčování Francouzů, aby pak souhlasili s Hitlerovými podmínkami na postoupení čs. území. Francouzům pak dal zároveň záminku, aby britskému nátlaku mohli podlehnout a vinu poté svěst na Beneše.

Je ale otázkou, zda zpráva o existenci takového návrhu ze strany ČSR skutečně 18. září zásadně ovlivnila průběh jednání, či zda to teprve ex post a alibisticky tvrdil Daladier, aby se ospravedlnil v Osuského očích.

Diplomat, který se podle prezidentova přání o plánu nikdy neměl dozvědět, zachoval tajemství. Beneš se přesto vyžrazení skutečného účelu Nečasovy mise velmi obával. Kalvoda s odkazem na Pavlu Osuskou, diplomatovu manželku, tvrdí, že Beneš Nečase v londýnském exilu žádal, aby „pátý plán“ prohlásil za vlastní iniciativu, o níž prezident nebyl informován. Nečas to odmítl a byl jako nepohodlný svědek „zlikvidován“.¹⁶³ Beneš sám existenci plánu popíral, a to i v rozhovoru s Osuským. „Nečas jel bez mého vědomí a dozvěděl jsem se o tom teprve až po jeho prvním návratu z Paříže,¹⁶⁴ uvedl na poradě čs. vyslanectví v Londýně 7. října 1939. Nezmiňuje se o něm (a ani o Nečasovi, přestože jeho role nebyla zcela bezvýznamná) ani v jinak velmi podrobné knize Mnichovské dny.¹⁶⁵

Sám Nečas uvedl, že byl „překvapen a opravdu šokován“, když mu Beneš, který nevěděl, že se jeho instrukce zachovaly, později v exilu navrhl, aby svou cestu vydával za vlastní iniciativu.

¹⁶¹ Tamtéž, str. 254-255.

¹⁶² Tamtéž, str. 255.

¹⁶³ Osuská patrně měla na mysli likvidaci politickou: Nečas v roce 1943 skončil v londýnské exilové vládě a dožil v ústraní na velšském venkově.

KALVODA, J. Případ Ing. Jaromíra Nečase. In: Z bojů o zítřek II.: Dokumentace. Toronto: Moravia Publishing Inc., 1996, str. 154-155.

¹⁶⁴ OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ [I.]. (1966), str. 31.

¹⁶⁵ BENEŠ, E. *Mnichovské dny*. Londýn: Ústav Dr. Edvarda Beneše, 1955.

Když se ministr sociální péče 19. září vrátil, odjel na Hrad, kde jej ve 13.45 přijal Beneš.¹⁶⁶ V té chvíli přišli také britský a francouzský vyslanec Basil Newton a Victor de Lacroix, aby prezidentovi oznámili anglicko-francouzský plán, podle nějž měla ČSR odevzdat většinově německé okresy Hitlerovi a výměnou získat mezinárodní garance pro zbytek území.¹⁶⁷

1.6.3 Mnichov a Zenklův puč

Události nabraly rychlý spád. Beneš svolal vládu, jejíž jednání se protáhlo hodinu přes půlnoc, aby se druhý den sešla k novému, celodennímu rokování. Až v podvečer 20. září předal ministr zahraničí Kamil Krofta jednoznačně odmítavé rozhodnutí. Vláda hrála o čas a doufala v sílící odpor uvnitř Francie i Anglie. Podnítit tyto tendence měla i zmiňovaná třetí Nečasova cesta z 19.–20. září.¹⁶⁸

Tlak spojenců ale zesiloval. Newton a de Lacroix neváhali Beneše vzbudit ve dvě hodiny v noci 21. září a přečíst mu strohé demarše svých vlád. „*Jestliže čs. vláda nebude moci okamžitě přijmout franko-britské návrhy a odmítne je a jestliže z takto vytvořené situace vznikne válka, bude za ni zodpovědné Československo a Francie se k válce nepřipojí,*“¹⁶⁹ hrozila francouzská vláda.

Už v šest hodin ráno se sešel Hodžův kabinet a v reakci na zdrcující tlak ultimátum přijal, čímž vůči sobě popudil veřejnost a vyvolal masové demonstrace. Premiér podal demisi a do čela nové „vlády národní jednoty“ se postavil někdejší legionář generál Jan Syrový. Jeho úřad se sice v parlamentu opíral o tytéž politické síly, jeho charakter však byl odbornický. Nečase na postu ministra sociální péče vystřídal úředník tohoto resortu Bedřich Horák.

Prvním krokem vlády byla mobilizace armády, kterou provázelo obrovské občanské vzepjetí. Zároveň došlo 23. září ke krachu godesberských jednání Chamberlaina s Hitlerem a následně k příznivým pohybům na mezinárodní scéně. Politika appeasementu, protlačovaná Londýnem, však opět získala navrch a mocnosti se rozhodly akceptovat i Hitlerovy nově vystupňované godesberské územní požadavky vůči ČSR, na jejíchž hranicích stála německá vojska připravená k útoku.¹⁷⁰

¹⁶⁶ AÚTGM, f. EB IV/1, sign. R 86/1, karton 121, záznam ze dne 19. září 1938.

¹⁶⁷ Podle Koutka prezident vyslal Nečase s „pátým plánem“ za Blumem až právě 19. září v reakci na tuto zdrcující zprávu, to ale ostatní prameny i logika věci vylučují. KOUTEK, O. (2011), str. 44.

¹⁶⁸ KÁRNÍK (2003), str. 589.

¹⁶⁹ OLIVOVÁ (2012), str. 265.

¹⁷⁰ Tamtéž, 267-275.

Praha však nadále odolávala. V noci na 28. září se americký prezident Franklin D. Roosevelt obrátil na Francii a Anglii s návrhem na svolání mezinárodní konference. Jeho zprostředkování se ujal Hitlerův spojenec, italský vůdce Benito Mussolini a schůzka byla svolána na 29. září do Mnichova. Účastníci konference (kromě Hitlera a Mussoliniho také Daladier a Chamberlain) odsouhlasili, že jednání proběhne bez účasti ČSR.

Shodli se na tom, že Praha musí vyklidit Sudety mezi 1. a 10. říjnem, nové hranice pak měl s konečnou platností vymezit mezinárodní výbor. Okleštěnému Československu Anglie s Francií slibovaly garance. Dohoda vstupovala v platnost podpisem a bez ohledu na stanovisko čs. vlády.¹⁷¹

Ozbrojený odpor by v těchto podmínkách z ČSR udělal viníka války, což Beneš dobře chápal. Značná část veřejnosti však byla odhodlána k obraně státu a bleskovou kapitulaci vlády vnímala jako zradu. To platilo i pro část politické elity a vojenských velitelů. Ještě 2. října se v bytě pražského primátora Petra Zenkla sešli hlavní představitelé protimnichovské opozice, především z okruhu Národního sjednocení a národněsocialistické strany (mj. Josef Patejdl, z vojáků pak Sergej Ingr, Emanuel Moravec a Lev Prchala, z diplomatů Hubert Masařík). Z řad sociální demokracie, jež jinak zachovávala věrnost Benešově linii, se dostavil Jaromír Nečas.¹⁷²

Cílem bylo přinutit k demisi Syrového vládu a vytvořit nový kabinet složený ze zástupců všech stran. Účastníci schůzky spoléhali na to, že armáda stále ještě ovládala většinu opevnění a doufali, že na svou stranu získají i velitele hlavního štábu generála Ludvíka Krejčího. Jeho postoj byl ale zdrženlivý. V pondělí 3. října vyslali účastníci schůzky plukovníka Emanuela Moravce jednat s Benešem, který jej na Hradě přijal a ujistil o brzkém sestavení nové vlády, jež měla krizi vyřešit.

Generál Krejčí se téhož dne odmítl postavit do čela kabinetu kvůli tomu, že návrh neměl podporu všech politických stran, zejména lidovců. Plán vojenského převratu tak ztroskotal. Jak shrnul Pavlát, „v prvních říjnových dnech roku 1938 bylo příliš pozdě. Nebylo možné opřít se o podporu masového hnutí, chyběla podpora komunistů, ze sociálních demokratů stál za skupinou jen Jaromír Nečas“.¹⁷³

Přestože uvnitř této protimnichovské opozice zaznívaly hlasy proti Benešovi, nezískaly ale převahu a úsilí skupiny se soustředilo na výměnu vlády. Naopak mezinárodní tlak na prezidentovu abdikaci stoupal.

¹⁷¹ Tamtéž, 279-282. Text mnichovské dohody např. HAUNER, M. (2007), str. 242-244.

¹⁷² PAVLÁT, J. (2009), str. 87-88, KOUTEK, O. (2011), str. 52.

¹⁷³ PAVLÁT, J. (2009), str. 89.

Berlín dával najevo, že je pro něj Beneš, k němuž Hitler cítil osobní zášť, v čele osekáného Československa nepřijatelný. Prezident nakonec abdikoval 5. října. O den později se rozloučil se zaměstnanci své kanceláře a odjel do Sezimova Ústí. Ve své tamní vile musel načerpat nové síly a zotavit se z náporu mnichovských dní. Zároveň se však stával terčem stále ostřejších útoků uvnitř republiky.¹⁷⁴

Nečas Beneše záhy po jeho abdikaci ujistil o své loajalitě. „*Prosím Vás, abyste vždycky a za všech okolností počítal s tím, že se můžete – ať půjde o cokoli – vždy se svým přáním a vzkazem se ke mně obrátit. Přejde zase Váš čas a Váš den. Kéž se zdaří využít mezičasu k tomu, abyste se osvěžil a načerpal po nadlidské námaze nové síly,*“¹⁷⁵ napsal prezidentovi v osobním dopisu 9. října. „*Ano, přijde zase čas, čas nás všech, kteří jsme šli správnou cestou proti zlu a zbabělosti – a proto klidně a pevně se připravuji k další práci. A zase se sejdem. Není jiných alternativ nežli právo, pravda, fair play – zlo, násilí, zbabělost a zrada. My šli cestou první a půjdeme jí dál,*“¹⁷⁶ odpověděl už z londýnského exilu Beneš.

Prezident, který chtěl původně zůstat ve vlasti alespoň do státního svátku 28. října, musel ČSR pod tlakem okolností opustit už dříve. Byl několikrát z Prahy upozorněn vládou, jíž zas hrozil ohledně Beneše Berlín, aby odjel pokud možno co nejdříve. „*Současně přijel z Londýna s důraznými a varovnými výzvami můj synovec Bohouš Beneš, abych z Prahy co nejdříve odjel. Ačkoli mé zdraví bylo špatné, rozhodl jsem se, především abych vládě situaci neztěžoval, odjeti z Československa do Londýna už 22. října 1938,*“¹⁷⁷ vzpomíná Beneš ve svých pamětech.

Ještě před odletem se ale sešel s nejbližšími spolupracovníky a dal jim instrukce pro přípravu domácího odboje. Tajemníku Drtinovi uložil, s kterými politiky nové Surového vlády se má sejít: s Janem Černým, Petrem Zenklem, Stanislavem Bukovským a Josefem Kalfusem. Kromě toho měl jednat i se šéfem národních socialistů Václavem Klofáčem, senátorem Antonínem Kloudou, kancléřem Šámalem a poslancem Jaromírem Nečasem. „*Zde nebylo výzev k ilegalitě ještě, ale bylo to předběžné naznačení, že dr. Beneš s těmito lidmi počítá a že jejich vlastenecké věrnosti důvěřuje. Pro mne tyto návštěvy s některými z nich byly vlastně přímo počátkem důvěrné a později vyloženě ilegální spolupráce. To platí zejména o dr. Kalfusovi a ing. Nečasovi,*“¹⁷⁸ napsal do svých pamětí Drtina.

¹⁷⁴ ZEMAN, Z. (2000), str. 153-156.

¹⁷⁵ AÚTGM, f. EB KOR-57, sign. M6/6/5, karton 143, J. Nečas E. Benešovi, v Praze dne 9. října 1938.

¹⁷⁶ AÚTGM, f. EB IV/1, sign. M 10/8, karton 147, Zprávy J. Nečase 1938, dopis E. Beneše J. Nečasovi, v Londýně dne 30. října 1938.

¹⁷⁷ HAUNER, M. (eds.). *Edvard Beneš: Paměti II. Od Mnichova k nové válce*. Praha: Academia, 2007, str. 61.

¹⁷⁸ ANM, f. P. Drtina, k. 4 a č. 175, Vzpomínky dr. P. Drtiny z let 1938/39 (rkp. 1965), str. 2. Cit. podle KOUTEK, O. (2011), str. 58.

1.7 Druhá republika a domácí odboj

1.7.1 Národní strana práce

Po podpisu Mnichovské dohody se situace v ČSR začala radikálně měnit. Mimořádných politických otřesů v Praze využila Hlinkova slovenská ľudová strana (HSĽS), která zcela ovládla slovenskou politickou scénu, designovala Jozefa Tisu jako slovenského premiéra a ultimativně žádala Prahu o jeho jmenování. To se také 7. října stalo a prvorepublikové Československo tak definitivně zaniklo. Krátce poté se autonomie domohla Podkarpatská Rus.

Ještě 4. října byla jmenována druhá Syrového vláda. Zřejmě nejvýznamnější změna se odehrála na ministerstvu zahraničí: Benešova spojence Kroftu vystřídal agrárník František Chvalkovský, který vektor čs. zahraniční politiky obrátil směrem na hitlerovské Německo. Prezidentem byl 30. listopadu po souhlasu Berlína zvolen ceněný právník Emil Hácha.

Jistou totalizací procházel i čs. stranický systém. Pod vedením agrárníků se v polovině listopadu většina dosavadních politických stran (či jejich radikálně konzervativních a profašistických křídel) sjednotila do Strany národní jednoty (SNJ), jejímž předsedou se stal Rudolf Beran. Ten také 1. prosince vystřídal Syrového v čele vlády. K podobnému sjednocení došlo pod Hamplovým vedením i na levé straně politického spektra, kde sociální demokraté s částí národních socialistů vytvořili Národní stranu práce (NSP), jíž v parlamentu patřila zhruba třetina křesel. Zamezilo se tím vzniku systému jediné vládnoucí strany. KSČ byla nejprve 20. října pozastavena činnost a 27. prosince byla rozpuštěna. Národní shromáždění 15. prosince schválilo zákon, jímž zmocnila vládu nahrazovat zákony svými nařízeními. Tímto způsobem byla v podstatě demontována parlamentní demokracie.

Podstatných změn doznala hlavně společenská atmosféra: Už v říjnových dnech se rozpoutala bezskrupulózní kampaň proti Benešovi. Velmi hlasitě se začali ozývat fašisté a krajní nacionalisté, na povrch vyhřezly antisemitské vášně. Tento úpadek zasáhl takřka všechny oblasti společnosti: od politiků přes novináře a umělce až po široké vrstvy obyvatelstva. Zároveň bylo Česko-Slovensko vhnáno do područí nacistického Německa.¹⁷⁹

Národní strana práce, jejímž prvním místopředsedou (a předsedou parlamentního klubu) se stal Nečas, plnila funkci jakéhosi umírněného kontrolního orgánu SNJ. Sociální demokraté a jmenovitě i Nečas trvali na tom, že demokracie nemůže být zachována v podmínkách jediné strany. „Zjednodušení politických poměrů“ v podmínkách ohrožení však podpořil.

¹⁷⁹ KÁRNÍK, Z. (2003), str. 629-634.

„Vítáme především zásadu, že zjednodušení politických poměrů a celková změněná situace republiky vyžaduje, aby byl učiněn konec dosavadním komplikovaným a roztržitým stranicko-politickým poměrům. Chceme-li však udržeti své české země jako demokratické, nemůžeme mít jen jedinou stranu,“¹⁸⁰ prohlásil Nečas 14. prosince v Národním shromáždění.

NSP podle něj hodlala zaujmout „*positivní postoj ke všem úkolům doby, ať již jde o zajištění ochrany a bezpečnosti republiky nebo o její hospodářské a sociální nové vybudování. Bylo by přímo hříšným luxusem, kdyby se v dnešních osudových dobách nepřitáhly všechny konstruktivní složky národa ke kladné spolupráci*“. Horák (2012) tento stav příhodně nazval „svého druhu opoziční smlouvou“.¹⁸¹

Důrazně se Nečas zastal prvorepublikových hodnot, které byly v době Druhé republiky pod neustávajícím útokem a jež ztělesňovala osoba T. G. Masaryka. „*Uvažme dobře, co děláme, dopouští-li se na příklad, aby osoba presidenta Osvoboditele byla snižována a zbavena důstojnosti. (...) Nešlapme si sami po tom, co nám bylo svaté. Ztratíme-li úctu k sobě samým, ztratí ji k nám i cizina,*“ vyzval poslance.

Strana, jejímž posláním bylo nabídnout platformu levicově smýšlejícím občanům a představovat loajální opozici vládnoucí SNJ, musela rovněž vyřešit otázku, zda do svých řad přijmout rozpuštěné komunisty. Předseda Hampl i jeho první zástupce Nečas se obávali radikalizace strany. Vedení se nakonec usneslo, že budou přijímáni jen umírnění komunisté. Podle statistiky, zveřejněné Bohumilem Laušmanem 20. února 1939, bylo podáno 125 509 přihlášek, z nichž jen 647 jich bylo odmítnuto.¹⁸²

Po založení NSP také po více než 45 letech skončilo vydávání hlavního soc. dem. listu Právo lidu, do nějž Nečas často přispíval. Jeho redakci, která se nacházela v Lidovém domě, se aktivně věnoval i v době Druhé republiky, kdy místo něj začal vycházet deník Národní práce.¹⁸³ Následující svědectví o této době zanechal Jaroslav Seifert: „...*idyla trvala v redakci Práva lidu jen do osudných dní, kdy přišli Němci. Pak bylo zle. Právo lidu bylo zastaveno a měla ho nahradit Národní práce. Život v redakci náhle zhořkl. Někteří z redaktorů byli zatčeni, mnozí z úřadoven strany sociálně demokratické uprchli za hranice. Mezi nimi i poslanec Jaromír Nečas, který po okupaci docházel častěji do redakce a připravoval noviny*

¹⁸⁰ Projev je jinak věnován především hospodářským aspektům „nového budování republiky“. Národní shromáždění Republiky Československé (NS RČS) 1935–1938, 157. schůze. Stenozáznam vystoupení poslance J. Nečase ze 14. prosince 1938. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/s157005.htm>

¹⁸¹ HORÁK, P. Bohumil Laušman – politický životopis. Riskantní hry sociálnědemokratického lídra. Praha: Mladá fronta, 2012, str. 34.

¹⁸² Tamtéž, str. 39.

¹⁸³ HORÁK, P. (2012), str. 37.

na těžké časy,“ napsal básník ve své vzpomínkové knize Všecky krásy světa. „Nečas byl pohledný, příjemný muž a poctivý socialista. Měli jsme ho rádi. (...) Vzpomínali jsme na jeho rady, i když se v mnohém mýlil. Situace vyvíjela se jinak, než si představoval a než jsme si mysleli,“¹⁸⁴ podotkl, aniž by však upřesnil obsah těchto rad.

1.7.2 Benešovi věrní

Záhy po Benešově emigraci se kolem jeho bývalého tajemníka Prokopa Drtiny začali soustřeďovat lidé, jimž bývalý prezident věřil a kteří naopak navzdory štvavé kampani zachovávali věrnost jemu.

První členové neformálního kroužku se etablovali z okruhu klubu Přítomnost a časopisu Demokratický střed, jejich počet se ale dále rozšiřoval. První schůzky, která se uskutečnila jen několik dní po Benešově odletu, se kromě Drtiny zúčastnili vyslanci Jaromír Smutný a Jan Jína, vydavatel Zdeněk Chytil a právník Jaroslav Drábek. Jejich cílem bylo dohodnout způsob komunikace s bývalým prezidentem a koordinovat činnost pro případ války.¹⁸⁵

Ještě v polovině listopadu poslala skupina za Benešem do Londýna prvního posla. Byl jím Drábek, který měl za úkol přivést exprezidentovy instrukce ohledně dalšího postupu. „Další poslové přicházeli pak pravidelně až do mého odchodu do Ameriky v únoru 1939,“¹⁸⁶ napsal do svých pamětí Beneš, který byl v té době se spolupracovníky doma v čilém korespondenčním styku. Vyzýval je, aby nepropadali malomyslnosti a připravovali se na válku. Ta podle jeho tehdejších odhadů měla začít nejpozději v červnu 1939. Do té doby si však uložil v tichosti vyčkávat a do dění v Česko-Slovensku nevstupovat.

Skupina postupně nabírala nové členy. V první polovině roku 1939 to byli například národní socialisté Josef Patejdl (NSP) a Antonín Klouda (SNJ), poslanec za Národní sjednocení Ladislav Rašín (SNJ), a Jaromír Nečas.¹⁸⁷

Blesková okupace českých zemí 15. března 1939 mnohé zaskočila a skupina se musela ze dne na den připravit na přechod do naprosté ilegality. Základními úkoly bylo zajištění všech dostupných spojení s exilem a ustavení politické centrály, která měla vycházet z prvorepublikového stranického systému. Cílem této organizace bylo v zahraničí ukázat, jaké autoritě se Beneš doma těší. Už 17. března se Drtina na návštěvě u soc. dem. poslance

¹⁸⁴ SEIFERT, J. *Všecky krásy světa*. Praha: Československý spisovatel, 1985, str. 544-545.

¹⁸⁵ KOUTEK, O. (2011), str. 58-59.

¹⁸⁶ HAUNER, M. (2007). *Paměti II.*, str. 62.

¹⁸⁷ KOUTEK, O. (2011), str. 58-63.

Františka Němce sešel s Nečasem a Laušmanem. Sociální demokraté za svého zástupce v politické centrále vybrali Nečase, Laušman byl zvolen náhradníkem.¹⁸⁸

Z dalších pěti prvorepublikových státotvorných stran se postupně připojili brněnský soudní rada Ferdinand Richter (za národní socialisty), za lidovce profesor Adolf Procházka a nakonec ministr Ladislav Karel Feierabend za agrárníky. S vypuknutím války tak mohla zahájit činnost organizace, která si zvolila jméno Politické ústředí (PÚ). V jejím čele stanul 72letý Přemysl Šámal, který od roku 1919 zastával post hradního kancléře a těšil se značné autoritě.

Politické ústředí se snažilo plnit roli koordinátora dalších odbojových složek, pomocí vysílačky udržovalo spojení s Benešem a jeho londýnským okolím.¹⁸⁹

1.7.3 15. březen – hašení požáru?

Na tomto místě je také potřeba zmínit Nečasovu aktivní účast na vzniku a jepičím životě jiného politického uskupení – Českého národního výboru (ČNV). Orgán, v němž se soustředili především čeští fašisté z okruhu Vlajky, Národní obce fašistické (NOF) či Akce národní obrody (ANO), byl vyhlášen už ráno 16. března poté, co fašisté obsadili budovu parlamentu v úmyslu chopit se pod kuratelou okupantů moci. Své zástupce do tohoto orgánu po složitých jednáních z předchozího dne vyslala i SNJ (Oldřicha Suchého) a NSP (kromě Nečase, který měl mít na starost rozhlasovou službu, ještě poslance Františka Němce).

Noviny týž den otiskly prohlášení ČNV, podle nějž úkol uskupení spočíval v tom, aby „byla definitivně odstraněna dosavadní ničím neodůvodněná zatrpčnost k německé říši“.¹⁹⁰ Do čela kolaborantské akce se postavil předseda NOF generál Rudolf Gajda.

Pozdější svědectví však ukazují na to, že vedoucí roli v ustavování ČNV měl spíše Nečas. Jeho stranický kolega Němec po válce před Národním soudem prohlásil, že právě Nečas patřil k hlavním organizátorům ČNV, protože se mu nedařilo navázat kontakt s vládou a nevěděl, zda ještě vůbec existuje. Z tohoto důvodu přesvědčoval další politiky o nutnosti vytvořit orgán, který by národ v kritické době zastupoval.

Podobně průběh událostí při své obhajobě roku 1947 popisoval i Gajda, jehož údajně povolal Nečas, aby pak následně byl zvolen předsedou ČNV.¹⁹¹ Podle rozsudku¹⁹² v Gajdově

¹⁸⁸ Tamtéž, str. 64.

¹⁸⁹ Činnost politického ústředí včetně Nečasovy role v něm ve druhé části svých pamětí popisuje také literární vědec Václav Černý (1905-1987). ČERNÝ, V. Křik koruny české. Paměti 1938-1945. Brno: Atlantis, 1992, str. 134-145.

¹⁹⁰ Český národní výbor. *Lidové noviny*. 1939, roč. 2/47, č. 61/138 (16. 3.), str. 1. Dostupné z: <http://kramerius.mzk.cz/search/i.jsp?pid=uuid:b6faf790-51a4-11dd-bf0b-000d606f5dc6&q=%22%C4%8Cesk%C3%BD%20n%C3%A1rodn%C3%AD%20v%C3%BDbor%22>.

případě byl hlavním organizátorem výboru „ing. Jaromír Nečas (...), o jehož poctivém vlastenectví (...) nelze pochybovat“.¹⁹³ Právě Nečasova osobnost byla pro soud dostatečnou zárukou, že cílem ČNV nebyl státní převrat, nýbrž snaha zachovat klid a pořádek.

Sám Nečas svou roli v prosinci 1940 popsal následovně: když 15. března přišel do parlamentu, jeho budova byla obsazena různými fašistickými skupinami. Pokoušel se spojit s premiérem Beranem, aby se s ním domluvil, co dělat pro to, aby byl dosavadní kabinet udržen u moci co nejdéle a zabránilo se tak „lůzovládě“. Po konzultacích s předsedou Hamplem a dalšími dospěli k závěru, že do parlamentu musí přijít zástupci různých politických stran, které by prosadili své lidi do fašistického národního výboru. Hráli také o čas – demokraté se snažili udržet situaci pod kontrolou do doby, než se z Berlína vrátí prezident Hácha, který tam pod tvrdým Hitlerovým nátlakem odsouhlasil vznik Protektorátu Čechy a Morava. V těchto krizových hodinách demokratičtí politici opakovaně odmítali výzvy, aby byla ustavena nová vláda. Nečas osobně se podle vlastní výpovědi postavil návrhu vlajkistů, aby se výbor vydal vítat německé vojáky. Bouřlivá jednání v parlamentu probíhala mezi čtyřmi hlavními silami – gestapem podporovanou Vlajkou, Gajdovými fašisty, ANO a demokratickými poslanci. „Úlohu pro sebe hráli fašisté, jejichž vůdce Gajda se snažil po našich intervencích bránit pustošení a drancování Prahy. (...) Sedl jsem si vedle Gajdy a stále jsem dával pozor, aby dával slušné direktivy svým lidem, když docházely zprávy o drancování,“ napsal.

Svou činnost z 15. září zpětně hodnotil kladně. Podařilo se podle něj zabránit drancování měst, pogromům a zabíjení lidí. Namísto anarchie a uzmutí moci pronacistickými vlajkaři se udržela česká vláda.¹⁹⁴ Ne všichni ale tomuto vysvětlení uvěřili. Nečasův pozdější kolega z odboje a exilové vlády Ladislav Karel Feierabend mínil, že jeho hlavním motivem byla touha po moci.¹⁹⁵ Je ale třeba poznamenat, že se oba politici po neshodách v Londýně rozešli ve zlém, a tak ani Feierabend, stejně jako Nečas, nemusí průběh událostí hodnotit objektivně. Také pozdější hrobař sociální demokracie Zdeněk Fierlinger nezapomněl poznamenat, že

¹⁹¹ KRÁL, M. *Národní soud s generálem Radolou Gajdou 1947. Případová studie*. Praha, 2010. Bakalářská práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, str. 33.

¹⁹² Generál **Rudolf (Radola) Gajda** (1892-1948), významný legionář, později vůdce českých fašistů, který za protektorátu podporoval český odboj, byl odsouzen k dvouletému trestu hlavně za svou druhorepublikovou činnost. KRÁL, M. (2010).

¹⁹³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164, poř. č. 175. Rozsudek, s. 50. Cit. podle KRÁL, M. (2010), str. 78-79.

¹⁹⁴ Nečas popsal své pookupační působení v rozsáhlé zprávě prezidentu Benešovi, již sepsal v prosinci 1940. Jde o významný dokument nejen pro studium Nečasova života, ale počátků čs. odboje. OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. [I.] (1966), str. 153-156.

¹⁹⁵ FEIERABEND, L. K. *Politické vzpomínky [II.]*. Brno, Atlantis, 1994, str. 222.

„dělnictvo bylo rozhořčeno, že 16. března 1939 šel s vlajkaři, fašouny a černosotněnci do národního výboru, který lezl Hitlerovi do prdele...“¹⁹⁶

Trvání ČNV bylo krátké. I přes podbíživé postoje vlajkistů dala okupační moc přednost stávajícímu okruhu lidí kolem prezidenta Háchy a výbor nahradilo Národní souručenství.

1.7.4 Dvojí role

Ačkoliv Nečas patřil k přesvědčeným demokratům, věrným prvorepublikovým ideálům, nebyl zpočátku špatně zapsán ani u Němců. Podle Vozky si ještě před Mnichovem dokázal získat sympatie henleinovců, když jezdil po Sudetech a snažil se pozvednout tamní hospodářskou situaci: *„Jezdil na český sever, na Liberecko, Mostecko, Duchcovsko, Karlovarsko i do Volar, mluvil i německy na velkých schůzích německé sociální demokracie a věřil, že opatřením větší skývy chleba se získá německý národ pro republiku.“¹⁹⁷* Zároveň pro okupanty byla výhodná jeho vysoká popularita nejen mezi dělnictvem.

Zřejmě proto také souhlasili, když čeští úředníci (Dr. Caha a Dr. Benda) v květnu iniciovali jeho jmenování do čela nově vzniklého Nejvyššího úřadu cenového (NÚC), který byl podřízen přímo předsedovi vlády. Tím od dubna byl gen. Alois Eliáš.

Nečas byl rozhodnut funkci přijmout. Viděl v ní totiž podle svých slov možnost, jak se přičinit k udržení životní úrovně českého lidu a chránit poctivé podnikání. Zároveň úřadu hodlal využít pro organizování ilegální činnosti.¹⁹⁸

Svůj úmysl konzultovat s Přemyslem Šámalem i dalšími kolegy z Drtinova kroužku.

Zatímco Šámal s přijetím funkce vyslovil souhlas, ne všichni kolegové z odboje měli stejný názor. V Drtinově skupině záležitost vyvolala pobouření i ostré spory o to, zda účastník podzemního hnutí smí přijmout tak vysokou protektorátní funkci. Ostře proti se postavil Bohumil Laušman, jenž se později s Nečasem rozešel ve zlém. Pozitivní byl nakonec postoj Drtinův, který zdůrazňoval přínos funkce pro odbojové zpravodajství, a tak nakonec skupina rozhodnutí nechala na Nečasovi.¹⁹⁹

Do čela úřadu byl ale nejprve jmenován sekční šéf František Tománek, jak píše Vozka, bylo to kvůli odporu hradních reakčních kruhů vůči Nečasovi. Proti tomuto rozhodnutí ale rázně zakročili Němci. Už 23. května psal říšský protektor Konstantin von Neurath předsedovi vlády, aby Tománka nahradil Nečas. Ministr dopravy Josef Havelka, který

¹⁹⁶ Archiv Národního muzea, Zdeněk Fierlinger, inv. č. 313, kar. 16, opis Fierlingerovy zprávy B Laušmanovi nedat. Cit. podle HORÁK, P. (2012), str. 116.

¹⁹⁷ VOZKA, J. (1946), str. 40.

¹⁹⁸ OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. [I.] (1966), str. 150-151.

¹⁹⁹ KOUTEK, O. (2011), str. 67.

záležitost vyřizoval, pak navrhl říšskému sekretáři K. H. Frankovi, aby byl exministr sociální péče jmenován Tománkovým zástupcem, zatímco ten by odešel na dovolenou. Frank však na Nečasovi jako šéfovi úřadu trval.²⁰⁰

ČTK tak mohla 22. června vydat zprávu, že „*státní president rozhodnutím ze dne 15. června 1939 zprostil JUDr. Františka Tománka k jeho žádosti z důvodů zdravotních funkce předsedy Nejvyššího úřadu cenového*“ a jeho nástupcem jmenoval Nečase.²⁰¹

Díky novému postu se otevíraly nové možnosti odporu vůči Němcům. V NÚC bylo zaměstnáno na 500 bývalých příslušníků čs. armády, z nichž mnozí se zapojili do vojenské odbojové skupiny Obrana národa. „*Soustředoval se u mne vlastně vojenský štáb naší ilegální organizace,*“²⁰² napsal Nečas Benešovi. Původně dvě oddělené větve odboje – vojenská a politická – postupně navazovaly kontakty a navazovaly spolupráci. Ve své zprávě také vyjmenovává konkrétní případy uvězněných lidí, v jejichž prospěch intervenoval.

V srpnu oslovil svého někdejšího kolegu z parlamentu a protektorátního ministra zemědělství Ladislava Karla Feierabenda a nabídl mu účast v politické části odboje za agrární stranu. Tento 48letý politik byl pečlivě vybrán po dohodě se stranickým předsedou Beranem a se souhlasem premiéra Eliáše. Feierabend definitivně souhlasil až po vypuknutí války. První schůzka se konala v bytě primáře Františka Kavky v Praze na Kateřinkách, kam kromě Nečase a Feierabenda přišli Procházka, Rašín a Richter. „*Poradu zahájil Nečas ohodnocením situace. Řekl, že po vypuknutí války musíme očekávat další a krutější perzekuci českého národa, poněvadž gestapo bude bdělejší a bezohlednější, než tomu bylo dosud,*“²⁰³ vzpomíná Feierabend ve svých pamětech.

Uvedl, že v protektorátu pracuje řada nezávislých odbojových skupin, které je třeba koordinovat, což bude úkolem PÚ. „*Nečas konstatoval, že PÚ vzniká z příkazu prezidenta Beneše a za vědomosti předsedů hlavních politických stran bývalé koalice Berana a Hampla a že účastníci nejsou v Politickém ústředí za své osoby, nýbrž za své politické strany.*“²⁰⁴ Jako předsedu navrhl Šámala, který by jako vážená a nadstranická osobnost měl být přijatelný pro všechny, a navíc měl z Mafie bohaté zkušenosti s podzemní prací. To bylo schváleno.

Důvěra okupantů k Nečasovi ale netrvala dlouho. Poprvé byl gestapem zatčen a vyslýchán 21. července, poté opět 1. září 1939 (Toto zatčení s jeho odbojovou činností nesouviselo,

²⁰⁰ AKPR, f. KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953). Nejvyšší cenový úřad – jmenování vyšších úředníků – dopis K. H. Franka, sign. T 180/39. Dopisy K. von Neuratha, J. Havelky a K. H. Franka z května až června 1939.

²⁰¹ Ing. Nečas předsedou Nejvyššího úřadu cenového. *Národní listy*. 1939, roč. 79, č. 171 (23. 6.), str. 1.

²⁰² OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. [I.] (1966), str. 150-151.

²⁰³ FEIERABEND, L. K. [I.] (1994), str. 216.

²⁰⁴ Tamtéž, str. 217.

propuštěn byl záhy po intervenci prezidenta Háchy a K. H. Franka. I přesto v odbojových kruzích vyvolalo nervozitu).²⁰⁵ Smyčka se utahovala i kolem Politického ústředí.

Už 22. listopadu si gestapo odvedlo národního socialistu Richtera, necelý měsíc poté si přišlo pro Rašína. Nečas tehdy Feierabendovi sdělil, že Němci už znají všechny členy Politického ústředí.²⁰⁶

1.8 V exilu

1.8.1 Útěk

V pondělí 15. ledna 1940 si předseda vlády Eliáš k sobě zavolal ministra Feierabenda a předsedu Nejvyššího úřadu cenového Nečase, aby je varoval před chystaným zatčením. „*Protektor mi sdělil, že se vyšetřilo, že Nečas a Feierabend jsou členy podzemní organizace, která přijímá rozkazy od zahraničního odboje a podle nich řídí práci podvratných skupin doma. Tím nesporně prokázali svoje protiněmecké smýšlení a dopustili se zločinu proti Německé říši. Nemohou samozřejmě zastávat ministerské úřady a musí hned podat demisi,*“²⁰⁷ vzpomíná na premiérova slova Feierabend. Eliáš se v předchozí rozmluvě s Neurathem obou zastal, čímž jim umožnil zůstat několik dalších dnů na svobodě a připravit si tak útěk. Premiér dal najevo, že demisi, již na nich měl vynutit, naopak podávat nesmějí: útěk činných ministrů podle něj znamenal pro Němce větší poškození reputace.

Nečas se podle Vozkova svědectví se rozloučil se ženou a s dcerou a na oko jim napsal dopis na rozloučenou, v němž předstíral sebevraždu. Přestože byl tento novinář a Nečasův přítel přímým svědkem události (dopis na rozloučenou pak sám vhodil v Pardubicích do schránky), ve své knize uvádí chybné datum jeho útěku. Nedošlo k němu totiž 22. ledna, ale už v úterý 16. ledna, den po rozmluvě s Eliášem.²⁰⁸

I přes tento omyl a některé další nepřesnosti je Vozkovo svědectví cenné, uvádí některé podrobnosti, které se jinde nevyskytují: „*Na odjezdu Nečasově nebylo nic romantického. Jeho cesta, při níž mu dělali společníky generál [Bedřich] Neuman a generál [Alois] Vicherek (Slezák) byla vzorně připravena, poněvadž se už vzorně osvědčila v několika případech předešlých. Tento snadný a nebezpečný převoz zorganizoval pro odbojové pracovníky ředitel legionářské Centromise Svoboda (známý pod pseudonymem Roudný), za pomoci oddaného*

²⁰⁵ KOUTEK, O. (2011), str. 72.

²⁰⁶ FEIERABEND, L. K. [I.] (1994), str. 246-257.

²⁰⁷ Tamtéž, str. 260.

²⁰⁸ Uvádí to ve svých pamětech Feierabend [I.] na str. 262. Už 19. ledna byl navíc Nečas v Jugoslávii (OTÁHALOVÁ a ČERVINKOVÁ [I.] na str. 156, Feierabend na str. 264), proto tento Vozkův údaj nemůže odpovídat skutečnosti.

personálu jedné soupravy spacích vozů, průvodčího Zemana,“ napsal. Jeho služeb o tři týdny dříve využil i Drtina s manželkou Ludmilou a Vladimírem Klecandou.²⁰⁹

Spacím vozem se tedy Nečas dostal do jugoslávského Bělehradu, kde mezi 19.–22. ledna uskutečnil několik jednání s místními představiteli včetně premiéra Dragiši Cvetkoviće, kterého znal ještě z doby svého angažmá v Mezinárodním úřadu práce. *„Dal mi, protože jsem z Prahy do Bělehradu přijel bez pasu, falešný jugoslávský pas na jméno inž. Nikić. Když jsem se ho zeptal, nebudu-li mít na hranicích potíže, jen se usmál a řekl: ‚Prohlaste jen, že jste Čech a budete vidět, že Vás hned pustí.‘*“²¹⁰ To se pak i stalo.

Nečasovi se podařilo do Prahy rodině i spolupracovníkům z odboje poslat informaci, že v pořádku překročil hranice. Manželka Marie obdržela domluvený sebevražedný dopis a sehrála před úřady divadlo, že se bojí o jeho život a že zřejmě předseda NÚC spáchal sebevraždu. Svůj údajný čin v dopise odůvodnil tím, že nedokázal zabránit růstu cen a neunesl výčitky dělníků. Po jeho těle se intenzivně pátralo. Záhy však rozhlas přinesl zprávu o tom, že uprchl. Hácha jej 26. ledna zbavil funkce a do čela NÚC usedl říšský úředník Hans Joachim Bosse.²¹¹

Podle Vozky útěk vyzradil Cvetković: *„Původní plán, aby Nečas po určité době žil v inkognitu, byl zmařen též důvěřivostí Nečasovou, který v Bělehradě, už tehdy prostoupeném gestapáckou špionáží, navštívil min. zahraničí (sic!) Cvetkoviće (...). Nečas nepoznal, že ‚cikán‘ Cvetkovič je náhončím Berlína.*“²¹²

Po třech dnech v Jugoslávii odjel do Francie, kde strávil tři týdny. Stýkal se tam hlavně s lidoveckým politikem Janem Šrámkem, v jehož vládě později v Londýně zasedl, aby jej informoval o situaci v protektorátu. Přijat byl i Blumem, kterého přesvědčoval k uznání legitimacy Československého národního výboru. Šéf francouzských socialistů stejně jako exministr kolonií Marius Moutet se prý k tomuto vládnímu orgánu stavěli rezervovaně a kritizovali jeho složení, zvláště kvůli tomu, že v něm nebyli zastoupeni socialisté. Tuto výtku nejspíše Nečas do své zprávy nenapsal náhodou – absenci socialistů v národním výboru sám ostře kritizoval.

Měl také schůzky s tiskem a podával novinářům pařížských deníků informace o dění v protektorátu, články ale vycházely anonymně kvůli ochraně Nečasovy rodiny.²¹³

²⁰⁹ KOUTEK, O. (2011), str. 79.

²¹⁰ OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. [I.] (1966), str. 156-157.

²¹¹ AKPR, f. Národní soud 1939-1942. Ing Nečas Jaromír, bývalý poslanec a ministr, sign. NS 175/39, karton. 21. Výstřižek z Národních listů, 27. ledna 1940.

²¹² VOZKA, J. (1946), str. 49.

²¹³ OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. [I.] (1966), str. 158.

Pobytu ve Francii využil také k návštěvě některých přátel. „*Vzpomínám si živě na to, bydlel jsem tehdy u Jiřího a Marty Stolzových v Paříži, jak mne paní Stolzová potěšila zprávou: Nečas je tu!*“²¹⁴ vzpomínal po čtyřiceti letech německý sociální demokrat Johann W. Brügel, původem z Hustopečí na Břeclavsku.

Nacistům se tak podařilo Politické ústředí zcela rozmetat, jeho členové skončili buď v celách gestapa, nebo v lepším případě v emigraci (Nečas, Feierabend, Drtina, Laušman). Hned 27. ledna byl zatčen i předseda PÚ Přemysl Šámal, který po roce věznění zemřel.

Účast dvou ministrů v odboji Němce rozlítla a bylo jim zřejmé, že o celé věci věděl jak premiér Eliáš, tak prezident Hácha, kterého se nacistům podařilo zlomit neustálým nátlakem a setrvalou palbou výhrůžek. Generál Eliáš byl zatčen v září 1941 poté, co se gestapu podařilo získat přesvědčivé důkazy o jeho spojení s Benešovou exilovou vládou.²¹⁵

1.8.2 V exilové vládě

Z Paříže Nečasovy kroky směřovaly do Londýna, kam dorazil 16. února 1940. V následujících dvou měsících se věnoval především propagaci čs. věci mezi anglickými úředníky, diplomaty či poslanci. Poskytoval také rozhovory tisku, v nichž zdůrazňoval nutnost uznání exilové vlády.

Prvního dubna odjel zpět do Paříže, aby se tam znovu sešel se Šrámkem, pro nějž měl vzkazy od Beneše. Nová jednání během svého měsíčního pobytu vedl také se socialisty, zvláště se svými známými Blumem a Georgesem Monnetem, který v Blumově vládě zastával post ministra zemědělství a patřil mezi hlasité kritiky Mnichovské dohody. I zde se snažil prosazovat nutnost uznání čs. exilu, dojmy si však přivezl velmi negativní. Postoj tamních představitelů vůči Československu byl podle něj „*nejlepším barometrem hlubokého úpadku Francie v r. 1939 a 1940*“.²¹⁶ Od 9. května, kdy se vrátil z Paříže, zůstával v Londýně.

Nečas zřejmě předpokládal, že bude záhy po své emigraci jmenován do národního výboru. „*Měl jsem dojem, že Nečas zazlívá Benešovi, že ho hned po příchodu do exilu nejmenoval členem pařížského výboru a že mu nestačí Benešův příslib, že s ním počítá, až bude uznána československá vláda v exilu,*“²¹⁷ tvrdí Feierabend. Pravdou je, že Nečas v citované zprávě pro prezidenta dělá narážky na neúčast socialistů i svou vlastní v národním výboru opakovaně.

²¹⁴ Dopis J. W. Brügela O. Zoufalému ze dne 13. března 1984. Cit. podle MIKULKA, J. (2000), str. 8.

²¹⁵ ČERNÝ, V. (1992), str. 154.

²¹⁶ OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. [I.] (1966), str. 164.

²¹⁷ FEIERABEND, L. K. [II.] (1994), str. 320.

Zároveň je faktem, že se prezident o jeho jmenování snažil už koncem února 1940, tehdy z něj ale sešlo kvůli odporu expremiéra Hodži, Osuského a Jana Masaryka.²¹⁸

Po obsazení Francie wehrmachtem Anglie konečně 21. července uznala Beneše za čs. prezidenta a umožnila mu tak v Londýně jmenovat exilovou vládu, byť provizorní. V jejím čele stanul lidovec Jan Šrámek a Nečas s Feierabendem obsadili posty státních ministrů.²¹⁹

Neobešlo se to ale bez odporu významné části emigrace, která jejich angažmá v protektorátní vládě považovala za neslučitelnou s účastí v exilovém kabinetu.

Tuto pozici zastávali Drtina, Laušman i Ripka. *„Především jsem byl zásadně proti tomu, aby do emigračních vlád byli přejímáni ministři vlád kolaborujících. To bylo stanovisko domácího odboje a já jsem byl povinen je zastávat. V tomto případě se to plně shodovalo s mým osobním míněním, Řekl jsem to též prezidentovi, argumentoval jsem dosti obsáhle i závažně, pana prezidenta jsem však nepřesvědčil,*²²⁰ zdůrazňoval později Benešův tajemník.

Výslovně proti Nečasovu jmenování vystupoval i Laušman, který s ním v té době měl vyostřený osobní spor. Mladý a ambiciózní sociální demokrat proti Nečasovi ostře vystupoval a ten se pak ohradil v obšírném dopise, který poslal na vědomí i Benešovi.²²¹

Prezident, který měl ve věci složení vlády poslední slovo, se však odradit nenechal. Jeho důvody byly zcela racionální. *„Když chci Nečase a Feierabenda dostat do aktivní naší politiky zde, tak to vůbec neznačí, že bych je chtěl exkulpat za to, co eventuálně dělali doma. To neznám a o tom nepochybují. Ale pro mě je rozhodující, že to byli členové vlády doma a že museli z domova utéci. Proto já mohu na ně poukázat, kdyby se nám poukazovalo na to, že jsme přijali protektorát dobrovolně,*²²² argumentoval Beneš. *„Proto chci dokázat přítomností Nečasovou a Feierabendovou, že Háchovo rozhodnutí bylo vynucené, vláda byla nucena násilím jednat tak jak jedná a že mezi ní a námi jest jednota. Proto ministři musivší opustiti Prahu automatickou jdou do vlády zde,*²²³ dodal.

Krátce po nástupu do funkce Nečase, který zároveň zasedl ve Státní radě, stihla vážná srdeční příhoda a čtyři měsíce se tak schůzi kabinetu nemohl účastnit. Od listopadu 1940 sice znovu začal na schůze chodit, s mnoha kolegy měl ale napjaté vztahy a jako ministr bez resortu také jen omezený vliv. Je-li možné věřit Feierabendovi, značná část viny za rostoucí konflikty nesl sám Nečas. *„Věčně nespokojeným členem vlády byl inž. Jaromír Nečas.*

²¹⁸ OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. [I.] (1966), str. 80, BENEŠ, E. Vzkazy do vlasti. Praha, 1996, str. 49. Cit. podle MIKULKA, J. (2000), str. 7.

²¹⁹ Jmenovací dopis z 22. července: OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. [I.] (1966), str. 121-122.

²²⁰ DRTINA, P. *Československo můj osud*. I/2, str. 593. Cit. podle KOUTEK, O. (2011), str. 89.

²²¹ OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. [I.] (1966), str. 122-130.

²²² Tamtéž [II.], str. 531.

²²³ Tamtéž.

*Pokládal se za druhořadého a odstrčeného ministra, protože neměl resort,*²²⁴ psal agrární politik, podle nějž jeho kolega prostě žárlil na své kolegy. Spory přibývaly i mezi exilovými zástupci sociální demokracie.

*„Sociální demokraté v londýnském exilu nebyli vždy jednotní. Němec, Majer, Laušman a ze Slováků Bečko přijímali Benešova rozhodnutí takřka bez výhrad. To neplatilo o skupině, kterou vedl Bechyně a k níž patří také Nečas,*²²⁵ nabídl svůj pohled na věc básník a spisovatel Viktor Fischl, za válečných let blízký spolupracovník Jana Masaryka. K povaze těchto „výhrad“ říká, že zatímco Bechyně k nim měl důvody „osobní a prestižní“, ty Nečasovy byly povahy politické a „jistě daleko oprávněnější“.²²⁶

Podle Fischla se stal jablkem sváru vztah k Sovětskému svazu či osoba vyslanec v Moskvě Zdeňka Fierlingera, před nímž údajně Nečas varoval a Beneš jej nebral vážně. *„Nečas byl v jeho očích posedlý protikomunismem a slyšel trávu růst,*²²⁷ míní Fischl. K velkým Fierlingerovým příznivcům naopak v exilové soc. dem. patřil Laušman, oba pak neměli v lásce Nečase.²²⁸

Spory v exilové soc. demokracii ale nesouvisely jen s pohledem na mezinárodní otázky, zuřil také prostý boj o vliv ve straně. Socialisté si na jaře 1941 založili klub, jehož členy se stali všichni soc. dem poslanci ve státní radě. Do čela byl zvolen Rudolf Bechyně, tehdejší předseda Státní rady, jednatelem se stal Laušman.

Jenže klub byl nejednotný a mezi jeho poměrně radikálním vedením a umírněnějšími prvorepublikovými matadory, mezi něž patřili Bečko, Němec či Nečas, nazrával konflikt.

Ten vykrytalizoval sporem o tzv. čestný závazek. Bechyně s Laušmanem se totiž snažili dosáhnout toho, aby mohl být klub centrálně řízen a panovala v něm přísná stranická disciplína. Tento slib poslušnosti a loajality byl však pro mnoho poslanců nepřijatelný. Spory došly tak daleko, že část sociálních demokratů včetně Nečase podpořila výzvu k Bechyňovu odchodu z čela Státní rady.²²⁹

Státní ministr byl v této době členem československo-polského výboru a mimo jiné byl pověřen navazováním styků s polskými socialisty. Při jednání na přelomu let 1940 a 1941 s delegací, jejímiž členy byli například polští exiloví ministři Jan Stańczyk či Herman Lieberman, se podrobně probírala otázka hranic. Zatímco ČSR žádala návrat do

²²⁴ FEIERABEND, L. K. [II.] (1994), str. 88.

²²⁵ FISCHL, V. *Setkání*. [Praha]: Martin, 1994, str. 195.

²²⁶ Tamtéž, str. 196.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ HORÁK, P. (2012), str. 115.

²²⁹ NOHA, J. *Socialismus jest práce. Život Rudolfa Bechyně 1881–1948*. Praha, 2006. Rigorózní práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 123–125.

předmnichovského stavu, zástupci Polska hodlali po porážce Německa expandovat. „*Neřekli to sice jasně, ale z hovorů vyznívala stará velkopolská koncepce Pilsudského (Litva, Kijev a třeba až Oděsa)*,“ zapsal pak do zprávy Nečas.²³⁰

Po rekonstrukci Šrámkova kabinetu z 27. října 1941, která vychýlila síly ve prospěch levice, Nečas získal resort pro hospodářskou obnovu. Měl sice vizi, jak osvobozené Československo postavit na nohy, jeho možnosti, jak koncepci v exilu prosadit, však byly velmi omezené. „*Nečas tehdy ve své funkci nemohl udělat víc, než přednést ve Státní radě velký programový projekt... V něm vlastně nastínil plány pro poválečné období. Protože však byl ve funkci poměrně krátkou dobu, nic konkrétního v tomto směru již vykonáno nebylo,*“²³¹ uvedl J. W. Brügel, který na ministerstvu tehdy pracoval.

Tento program, nazvaný *Naše rekonstrukční úkoly* přinášel velmi radikální vize, které pro pravicové členy vlády musely být zcela nepřijatelné. Šlo především o plán rozsáhlého znárodnění, a to nejen v bankovním sektoru, ale v celých průmyslových odvětvích a také o přechod na centrálně plánované hospodářství. Když se v hospodářsko-finančním výboru započala diskuse o budoucí podobě československého průmyslu, trvala po mnoho schůzí, aniž by bylo dosaženo výsledku. „*Zahájil ji Nečas, který se ukázal ortodoxním marxistou. Byli jsme překvapeni, poněvadž jako zástupce pravého křídla sociálnědemokratické strany byl pokládán za zastávce mírného znárodnění,*“²³² uvedl k tomu Feierabend, který se mezitím stal ministrem financí. Nečas trval na znárodnění všech průmyslových podniků a nehodlal z tohoto požadavku slevit.

1.8.3 V ústraní a sám

Nečasovu politickou kariéru však završil na podzim 1942 jiný spor. Vedl jej s vládním kolegou a bývalým ředitelem Čs. státní zbrojovky Eduardem Outratou, jehož vinil z nečistých praktik kolem financování odboje. Aféra se rozpoutala kolem společnosti Caswick, jež byla vlastně exilovou pokračovatelkou původní Zbrojovky.

Na schůzi vlády navíc vyšlo najevo, že Nečas poskytl bývalému zaměstnanci Zbrojovky Václavu Vorlovi opis svého dopisu Benešovi, který byl naměřen jak proti Outratovi, tak proti Feierabendovi. „*O Outratovi psal, že je nutné ho hlídat ve zbrojařských věcech, ač ho*

²³⁰ OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. [I.] (1966), str. 181.

²³¹ Dopis J. W. Brügela O. Zoufalému ze dne 17. března 1984. Cit. podle MIKULKA, J. (2000), str. 7.

²³² FEIERABEND, L. K. [II.] (1994), str. 74.

současně hájil ve schůzích vlády. O mně napsal, že jsem s Outratou tajně spřažen, ač ve schůzích vlády jdu proti němu,²³³ tvrdí Feierabend.

„Ačkoli mi Masaryk 3. října 1942 při obědě řekl, že si Beneš přeje, aby se celá věc přešla mlčením, přivedl jsem ve vládě za Nečasovy přítomnosti věc znovu na přetřes. Nečas po určitém zdráhání doznal, že dopisy psal a že to byl neuvážený postup. Po schůzi se však do mne zle pustil, že ho chci dostat z vlády a že bych udělal lépe, kdybych myslel na svou rodinu doma,²³⁴ dodal.

Spor vyústil v demisi vlády, aby byl 13. listopadu jmenován nový Šrámkův kabinet, který ale doznal řadu personálních jmen. Nečas (stejně jako Outrata) se už však na své místo nevrátil.

„K Nečasovu odchodu z vlády došlo, když obvinil ministra financí dr. ing. Outratu z korupčních obchodů kolem zbrojní akce související s výrobou kulometu BREN. Outrata byl nucen z vlády odejít, kvůli rovnováze však Beneš propustil i Nečase. Nešlo tedy o demisi,²³⁵ vzpomínal na podzim 1942 sociální demokrat Brügel.

Přestože Feierabendovo líčení událostí je „více než jednostranné“²³⁶, jak uvádí Mikulka, ani Brügelovo líčení není zcela objektivní. Nečas tou dobou měl osobní i politické spory s mnoha dalšími špičkami čs. exilu, a to i ve vlastní straně. Není vyloučeno, že významnou roli v jeho politickém konci sehrála i epizoda kolem tzv. pátého plánu, která jistě narušila důvěru mezi ním a Benešem.²³⁷ O Mnichovských dnech spolu hovořili jen dva týdny před výměnou vlády. Prezident prý tehdy Nečasovi navrhl, aby sepsal vlastní vzpomínky na tyto chvíle. „Cítil jsem ale, že nemohu psát o událostech těchto nešťastných dnů v souladu se svým svědomím a zároveň podle prezidentovy verze,²³⁸ vzpomínal Nečas v roce 1943.

Až do konce roku 1944 se exministr zdržoval v Londýně, a ačkoliv byl stále členem Státní rady, zůstával stranou politického života.²³⁹

Kromě toho, že nejspíše pociťoval zklamání z poměrů v exilové politice, mu zřejmě v dalších aktivitách bránilo i zhoršení srdeční choroby. Obrovskou ranou pro něj musela být zpráva o úmrtí manželky Marie a dcery Věry, které krátce po sobě na přelomu let 1942 a 1943 zemřely v koncentračním táboře v Osvětimi.

²³³ FEIERABEND, L. K. [II.] (1994), str. 218.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Dopis J. W. Brügela O. Zoufalému ze dne 17. března 1984. Cit. podle MIKULKA, J. (2000), str. 8.

²³⁶ MIKULKA, J. (2000), str. 8.

²³⁷ Svědčilo by o tom u výše citované svědectví Pavly Osuské. KALVODA, J. Případ Ing. Jaromíra Nečase. In: Z bojů o zítřek II.: Dokumentace. Toronto: Moravia Publishing Inc., 1996, str. 154-155

²³⁸ ZORACH, J. (1989), str. 65.

²³⁹ MIKULKA, J. (2000), str. 9.

Tato zpráva do Londýna dorazila 2. prosince 1943, informace z protektorátu přes Ankaru předal bývalý úředník ministerstva zahraničí Alexandr Brabec. Mezi osobními zprávami, které si zaznamenal Benešův kancléř Jaromír Smutný, se nachází strohý vzkaz: „*Pro inž. Jar. Nečas: žena i dcera zemřely v Oswiecimi*“.²⁴⁰

Přestože se okolí tuto tragickou skutečnost před nemocným politikem jeho okolí snažilo utajit, nemohlo se to podařit.²⁴¹

Už na podzim 1941 aktivistický novinář Vladimír Krychtálek na poradě s vedoucím protektorátní skupiny pro tisk Wolframem von Wolmarem navrhoval, „*aby bylo poněkud blíže povšimnuto příbuzných Feierabenda, Nečase, Bechyněho*“²⁴², Marie a Věra Nečasovy ale byly zatčeny až 1. července 1942, nedlouho po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Byly nejprve krátce drženy v Terezíně a poté transportovány do Osvětimi, kde starší z žen 29. října zemřela.

Za svou vnučku, studentku 7. ročního reálného gymnázia v Dejvicích, která byla uvězněna krátce po svých 18. narozeninách, opakovaně osobně i písemně orodovala Nečasova tchyně Barbora Poubová. „*Není pevného zdraví, před čtyřmi roky prodělala těžkou ledvinovou chorobu a její život závisí na přesné dietě lékařem předepsané*“²⁴³ psala zoufalá babička v listopadu 1942 státnímu prezidentu Háchovi.

„*Když bylo Věře 15 let, opustil její otec rodinu a zanechal tu moji dceru s dcerkou bez všech finančních prostředků. Dcera moje Dr. Marie Nečasová živila sebe i své dítě hodinami. S mužem svým se rozloučila, žila v úplném ústraní jen v starostech o Věru, aby uhájila pro ni živobytí*“²⁴⁴ psala v témže dopise Barbora Poubová poté, co se dozvěděla o smrti své dcery ve snaze zachránit alespoň vnučku.

Boj 78leté ženy, která se opakovaně obracela i na německé úřady, byl marný. Věra Nečasová, jejíž ledvinová choroba se v otřesných podmínkách koncentračního tábora prudce zhoršovala, zemřela 14. ledna 1943.

²⁴⁰ OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. [II.] (1966), str. 743.

²⁴¹ MIKULKA, J. (2000), str. 9. Vozka (1947) sice uvádí, že se Nečas o úmrtí své rodiny nikdy nedozvěděl, to je ale nepravděpodobné.

²⁴² PASÁK, T. *JUDr. Emil Hácha (1938–1945)*. Praha: Horizont, 1997, str. 132.

²⁴³ AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě, sign. 4630, inv. č. 1298. Dopis Barbory Poubové prezidentu E. Háchovi, v Brně dne 9. listopadu 1942. Týž fond obsahuje i další prosebné dopisy Poubové. Na Háchu se v srpnu 1942 v německy psaném dopise z Terezína obrátila i Věra Nečasová s prosbou, aby jí bylo umožněno dostudovat gymnázium.

²⁴⁴ Tamtéž.

Jaromír Nečas v posledních měsících svého života nepřipomínal energického politika, jakým byl v dobách první republiky. Podle Brügela, který jej v říjnu 1944 v Londýně navštívil, se i přes svůj dobrý duševní stav podobal „mrtvému na dovolené“.²⁴⁵

Koncem téhož roku exministr britskou metropoli opustil a uchýlil se do hornické obce Bridgend ve Walesu, kde trávil v naprosté izolaci poslední týdny svého života. Společnost mu dělala pouze jeho ošetřovatelka slečna Howell, již také odkázal svůj majetek.

V zapadlé waleské vsi také Jaromír Nečas 30. ledna 1945 zemřel, aniž by se dočkal konce války. Na pohřeb mu přišlo jen několik lidí z čs. exilu a místní obyvatelé.

Po válce přijel do Walesu jeho synovec O. Zoufalý, aby se zúčastnil rozmetání popele svého strýce po tamních vřesovištích, a splnil tak jeho poslední přání. *„Aktu rozmetání popele na hřbitůvku v Merthyr Mawr jsem se zúčastnil jako zástupce rodiny jen já s mou manželkou. To bylo v listopadu 1946. Strýc si nepřál, aby jeho popel se dostal do Československa. (...) Dopis na rozloučenou adresoval jen mým sestřenicím a mně, a protože nevěděl, jak vůbec rodina dopadla, tak i svůj majetek odkázal Miss Howell s tím, přežije-li někdo z nás, aby se o nás postarala,*“²⁴⁶ vzpomínal po 45 letech na strýce Zoufalý.

²⁴⁵ Dopis J. W. Brügela O. Zoufalému ze dne 17. března 1984. Cit. podle MIKULKA, J. (2000), str. 9.

²⁴⁶ Dopis O. Zoufalého J. Tomešovi ze dne 17. července 1989. Cit. podle MIKULKA, J. (2000), str. 9.

2. Jaromír Nečas a Ukrajina

2.1 Mladý inženýr a jeden slovanský národ

Jaromír Nečas opustil rodnou Moravu jako třiatvacetiletý inženýr a přijal místo u bukovinské zemské vlády. I když byl velmi mladý, měl již ze studentských let procestovanou část Evropy a poznávání nových zemí, národů a lidských povah jej lákalo mnohem víc než výuka jen o málo mladších studentů na brněnské technice.

Na Bukovinu, kde se mísily a dodnes mísí rumunské, maďarské, ukrajinské i ruské vlivy, se vydal vybaven znalostí němčiny, která mu pro úřední komunikaci v rámci Předlitavska mohla stačit, navíc ovládal i ruštinu.

Přijel tam v druhé polovině roku 1913, v předvečer světové války, po jejímž vypuknutí narukoval do armády, aby se rovněž věnoval technicko-stavebním úkolům.

Z této doby se dochovaly první doklady o jeho názorech na rakouskou, maďarskou či ruskou politiku na územích, která dnes patří na Ukrajině, a také na ukrajinskou otázku.

V této době vyzdvihoval počínání „nepřátelské“ ruské armády, naopak neskrýval své nepřátelství vůči Rakousku a Uhrám. „*K největší radosti a uspokojenosti jsem konstatoval, že Rusové nestali a ničili tam, kde i já bych to byl všude dělal. K mužům a drobným lidem chovali se lidsky a přátelsky, k židům přísně a ostře, k šlechticům dle toho, jakého byli před invasí chování a povahy,*“²⁴⁷ poznamenal si v rukopisném deníku nazvaném *Zápisky domobraneckého inženýra Jaromíra Nečase* někdy počátkem roku 1915.

Mladý inženýr kvituje, že se Rusové „nijak nemalovali“ s velkostatkáři: „*Já bych se na jejich místě byl choval nemilosrdněji, zkonfiskoval vše a ty šlechtice rumunského jazyka, rakušáckého však chování bych zařadil do arbeiterkompanií.*“²⁴⁸

Už z tohoto raného textu vyplývá Nečasovo pochopení pro nejnižší lidové vrstvy, které v oblastech kolem Zeleniva (Zeleneu), Storožynce či Žadové, kde se tehdy zdržoval, z velké části tvořili Rusíni – Ukrajinci či Rumuni.

Právě rusínskou povahu si Nečas oblíbil nejvíc. „*Válka je bohatou studnicí na dojmy. (...) Začínal jsem v Zeleneu vnikat do rusínské zlaté duše a poznávat její vzácnou prostotu a hloubku,*“²⁴⁹ poznamenal si s tím, že u Rusínů nelze hovořit o zaostalosti, nýbrž o „*plodu vzácné životní filosofie*“.

²⁴⁷ VHA, fond Jaromír Nečas – osobní doklady. *Zápisky domobraneckého inženýra Jaromíra Nečase*, díl II. Cit. podle rukopisných poznámek Bohdana Zilynského.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Tamtéž.

Jak se jeho vztah k ukrajinskému živlu vyvíjel, popsal pak zpětně roku 1919 v dopisu Masarykovu kancléři Šámalovi. „Prožil jsem několik let mezi Ukrajinci, byl jsem zpočátku též smýšlení vysloveně ukrajinofobského, protože jsem pokládal ukrajinský jazyk za pouhý od ruštiny nepřilíš odlišný dialekt bez větší umělé kultury a celé ukrajinství považoval jsem politicky skutečně za výplod německé práce a rakouské diplomacie,²⁵⁰ svěřil se s tím, že změna jeho postoje nepřišla hned. „Později poznal jsem však mnohé Ukrajince, Ukrajince slovanské, upřímné, dobré a poctivé. Poznal jsem blíže ukrajinskou kulturu a ukrajinský život a přišel jsem k poznání, že Ukrajinci mají výborný lid, dobré spisovatele, umělce a duševní vůdce lidu, za to však mizerné politiky a diplomaty,²⁵¹“ doplnil. Nečas stejně jako většina tehdejších Čechů – jak napsal – si Ukrajinu spojovala s Haličí a Bukovinou, teprve později poznal její „ruskou“ část, na níž podle něj vyrostli „ti největší vůdci národa a největší a skutečně poctiví a slušní lidé“.

Mladý inženýr se nejraději pohyboval v rusínském či ukrajinském prostředí, jazyk se naučil slovem i písmem, studoval ukrajinskou historii a literaturu. Tyto své poznatky se pak snažil předat i české veřejnosti, která podle něj měla o Ukrajině mizivé povědomí, či vůči tamnímu lidu zaujímal negativní postoj. To ovšem bylo až ke konci světové války, kdy Ukrajinci bojovali proti okolním státům i sami proti sobě ve snaze o nabytí státní nezávislosti.

2.2 Ukrajinský boj za samostatnost

2.2. Situace před válkou

Území dnešní Ukrajiny bylo před vypuknutím světové války rozděleno mezi Rakousko-Uhersko, jemuž patřila Bukovina, Východní Halič a Podkarpatská Rus, ostatní části ovládalo carské Rusko.

Vývoj v těchto oblastech neprobíhal stejným tempem. Bukovina a Východní Halič, převážně zemědělské kraje, od konce 60. let 19. století fungovaly v ústavním režimu, rozvíjely se zde politické strany a spolkový život.

2.2.1.1 Východní Halič

Ve Východní Haliči tvořili v roce 1900 Ukrajinci 63 procent z celkových 4,7 miliónu obyvatel, převažující vliv zde ale měla polská menšina (23 procent), v jejíž rukou byla

²⁵⁰ AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě, sign. 4630, inv. č. 1298. Dopis J. Nečase sekretáři KPR P. Šámalovi, v Užhorodu dne 10. října 1919.

²⁵¹ Tamtéž.

soustředěna většina velkostatků i politického vlivu. Většina Ukrajinců (přes 90 procent) se tak řadila mezi drobné zemědělce.

Přesto poskytovala živnou půdu pro rozkvět ukrajinského národního hnutí. Prudký rozvoj zažíval spolek Prosvita, který v roce 1914 provozoval na 5000 čtenářských místností a čítal okolo 37 tisíc členů.

Koncem 19. století vznikly tělocvičné spolky Sokil a Sič. Prudce se rozvíjel tisk: v roce 1913 vycházelo v Haliči 66 ukrajinských periodik (nejvýznamnějším byl deník Dilo vydávaný od roku 1880).²⁵²

I přes odpor polské menšiny se postupně dařilo prosazovat stále větší vliv ukrajinského politického hnutí. Na jaře 1914 bylo rozšířeno volební právo nejnižších vrstev v zemských a místních volbách, čímž si opět polepšil ukrajinský živel, který měl nadto zaručených 62 poslaneckých míst v 161členném zemském sněmu. Garantováno bylo i zastoupení Ukrajinců v zemské haličské vládě a zemské správě. Přibýval počet ukrajinských škol, těsně před válkou vídeňská vláda slíbila zřízení čistě ukrajinské univerzity (ve Lvově se vyučovalo polsky, ukrajinsky jen zčásti), tento záměr už se ale nepodařilo realizovat.²⁵³

2.2.1.2 Bukovina

Na Bukovině byla politická situace pro ukrajinské hnutí ještě příznivější, zvláště po vyrovnání z roku 1911, kdy se vyrovnali síly mezi Ukrajinci a Rumuny a zároveň byla zajištěna politická práva německé a židovské menšiny. Fungoval zde rozvinutý systém ukrajinského základního školství, dále tři ukrajinská gymnázia a jeden učitelský seminář. Černovická univerzita vyučovala v ukrajinštině, rumunštině i němčině.

Nejvýznamnějším kulturním a osvětovým spolkem byla Rus'ka besida, jejíž program byl jednoznačně ukrajinofilský. Proruské tendence byly na Bukovině od sedmdesátých let 19. století naprosto okrajové.²⁵⁴

2.2.1.3 Podkarpatská Rus

Zcela odlišná situace panovala na Podkarpatské Rusi, kde po rakousko-uherském vyrovnání z roku 1867 začala agresivní maďarizace. Prakticky zcela zaniklo ukrajinské školství, mizely časopisy a noviny, mezi chudým rusínským obyvatelstvem panovala téměř stoprocentní negramotnost.

²⁵² JOUKOVSKY, A. *Histoire de l'Ukraine*. [Paris]: Aux editions du dauphin, 1993, str. 65–67.

²⁵³ BOJKO, O., GONĚC, V. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno: Jota, 1997, str. 12–15.

²⁵⁴ Tamtéž, str. 15.

I zde etnická příslušnost velmi úzce souvisela se sociálním statutem. Zatímco horní nebo střední vrstvy byly maďarské, Rusíni se téměř výhradně živili drobným zemědělstvím, pastevectvím či prací v lese. Rusínské národní uvědomění se proto rozvíjelo spíše v početné přistěhovalecké komunitě ve Spojených státech.²⁵⁵

2.2.1.4 Ukrajinská území v rámci Ruska

Počátek 20. století znamenal pro ukrajinská území ovládaná Ruskem pokračování úpadku ukrajinské kultury. Do roku 1905 platil absolutní zákaz tiskovin v ukrajinštině, ukrajinské školství přestalo existovat. V této situaci řada národních buditelů odcházela do Haliče, odkud také byly přes hranici pašovány ukrajinské materiály.

Po revoluci v roce 1905 nastalo asi dvouleté uvolnění situace, které umožnilo vznik kulturních a vzdělávacích spolků či čítáren. Na ruském území Ukrajiny se v této době nacházely tři univerzity, ani jedna z nich však nevyučovala v ukrajinštině. Ani na kyjevské univerzitě však počet ukrajinských studentů nepřevyšoval desetinu.

Ukrajinské politické hnutí se zde vyvíjelo jen velmi pomalu a v ilegalitě. V roce 1900 v Charkově vzniká Revolučijna ukrajins'ška partija (RUP), jejíž program byl národní jen zčásti: do popředí vystupoval boj proti carismu a agrárně radikální cíle. V letech 1904–1905 se strana postupně štěpila. Z jejího hlavního proudu vznikla Ukrajinská sociálně demokratická dělnická strana (USDRP), již vedli Mykola Porš a Volodymyr Vynnyčenko. Její program byl umírněný: federalizace carského Ruska, celková demokratizace, sociální reformy.

Ukrajinské politické strany mohly vystoupit z ilegality až na sklonku roku 1905, dokonce získaly přes čtyři desítky míst ve Státní dumě. Tento stav však trval jen do porážky revoluce v červnu 1907, kdy se tyto strany musely uchýlit zpět do ilegality. Následné represe proti ukrajinským politikům neuskutečňovaly jen centrální úřady, ale i ruská nacionalistická uskupení přímo v Kyjevě.²⁵⁶

2.2.2 První světová válka

Poloha mezi dvěma mocnostmi znamenala pro Ukrajinu značnou destrukci hned zpočátku války. Fronta se přes její území přelévávala tam a zpět. Zatímco do rakouské armády narukovalo na čtvrt miliónu Ukrajinců, v carské armádě pak sloužily milióny tři.

Ukrajinci z Haliče a Bukoviny, kteří si byli vědomi toho, že jejich krajané v carském Rusku žijí v podstatně horších podmínkách, zůstávali loajální k Vídni. Tento postoj byl pro

²⁵⁵ Tamtéž, str. 16.

²⁵⁶ Tamtéž, str. 17–21.

řadu Čechů, jejichž cílem naopak bylo vymanění se z rakousko-uherského soustátí, nepochopitelný a byl jedním z faktorů, který obracel veřejné mínění v Čechách proti Ukrajině.

Haličtí političtí činitelé hned po propuknutí války 3. srpna 1914 ustavili společný orgán – Všeobecnou ukrajinskou radu, v jejímž čele stanul Kost' Levyckyj, dlouholetý poslanec Haličského zemského sněmu i Říšské rady. Cílem tohoto orgánu byl boj za ústavní Rakousko a jeho další demokratizaci a odpor proti carskému Rusku. Jeho vítězství či vznik polského státu považovali haličští Ukrajinci za ohrožení své vlastní věci. Rada vyzvala k zakládání ukrajinských bojových jednotek, vznikla však jen jediná – ukrajínští Sičovní střelci o 2500 mužích.²⁵⁷

Na územích, jež byla pod carskou správou, znamenal začátek války nové omezování politických svobod. Ukrajinské hnutí bylo viněno z austrofilství a několik stovek politiků bylo uvězněno či posláno do vyhnanství. Zastaveno bylo vydávání ukrajinských periodik a ukončena spolková činnost.

Tomuto vývoji se pokusil zabránit Mychajlo Hruševskij, když opublikoval text, který odsuzoval spojování nadějí ukrajinského hnutí s rakouskou nebo německou politikou. Přesto byl i on sám poslán do vyhnanství do Simbirsku.²⁵⁸

Po krátkém uvolnění v roce 1915, kdy opět začaly omezeně fungovat některé spolky a vycházet tiskoviny, došlo k dalšímu zatýkání a zakazování. Hruševskij, jenž se mohl nakrátko vrátit do Kyjeva, musel opět do vyhnanství.

Ukrajínští levicoví emigranti z carského Ruska v čele s Volodymyrem Dorošenkem založili ve Lvově Svaz pro osvobození Ukrajiny (SVU), který se pak před hrozbou ruské invaze přesunul do Vídně. Tato organizace byla první, jež otevřeně usilovala o založení nezávislého ukrajinského státu. O ukrajinské věci se snažila informovat hlavní evropské národy jak pomocí propagačních tiskovin, tak i skrze osvětové mise vysílané do evropských metropolí.

Významná rovněž byla práce, již SVU vedla s Ukrajinci zajatými z ruské armády. Padesát tisíc jich pak bylo umístěno v čistě ukrajinských táborech, v nichž probíhala osvěta, a později z nich vznikly speciální divize tzv. modrokabátníků a šedokabátníků.

Národnostní konflikt doutnal především mezi ukrajinskými zemědělskými vrstvami a ruskými velkostatkáři. Ti byli hlavní oporou carského režimu a kvůli nim se z pohledu chudého rolnictva vedla válka, jež je skrze rekvizice a ochromení zemědělského trhu ještě dále ochuzovala.

²⁵⁷ Tamtéž, str. 23–24, JOUKOVSKY, A. (1993), str. 68.

²⁵⁸ Dnešní Uljanovsk na Volze.

Politické priority zdejšího lidu se tak výrazně lišily od těch haličských. Hlavním cílem nebyla postupná demokratizace či národní politická seberealizace jako na západě, nýbrž radikální pozemková reforma, která měla vést k naprosté likvidaci velkostatkářské vrstvy.

Agrárně sociální otázka v ruské části dnešní Ukrajiny výrazně zastíňovala jiné oblasti národní emancipace: zvláště tu jazykovou. Příliš se také nevyhranila představa o budoucí podobě ukrajinské státnosti. Nejčastěji se uvažovalo o Ukrajině jako o autonomním celku v rámci ruského státu.²⁵⁹

2.2.3 Únorová revoluce a vznik Ukrajinské lidové republiky

Ruské neúspěchy na bitevních polích a stupňující se problémy se zásobováním vedly k narůstající nespokojenosti dělnictva a drobných rolníků. Toto sociální napětí v Petrohradu vybuchlo 8. března 1917 (23. února podle juliánského kalendáře)²⁶⁰ a lidové bouře za pět dní donutily cara Mikuláše II. k abdikaci. Moc v zemi převzala tzv. prozatímní vláda.

Ukrajinci přitom měli na úspěchu Únorové revoluce také svůj podíl: tvořili hlavní sílu Volyňského regimentu, který 11. března odmítl střílet do demonstrantů a připojil se na jejich stranu. Přidali se také ukrajinští studenti petrohradské univerzity.²⁶¹

První nejisté zprávy o zhroucení carského režimu se do Kyjeva dostaly o den později, 13. března. Jakmile byly potvrzeny, začali představitelé ukrajinského národního hnutí konat.

Už 17. března byla ze zástupců různých politických stran, společenských, kulturních a profesních organizací ustavena Ukrajinská centrální rada, která si do svého čela zvolila Hruševského ještě předtím, než se vůbec stačil vrátit z vyhnanství.

Prvního dubna se v ulicích Kyjeva sešla nebývale silná manifestace asi sta tisíc lidí. Před nimi Hruševskij vznesl požadavek na ukrajinskou autonomii v rámci Ruska. Během téhož měsíce se ukrajinské politické síly stačily reorganizovat a stát se velmi aktivními.²⁶²

Kvůli tomu, aby Centrální rada nabyla reprezentativnějšího profilu a větší legitimacy, sešel se 19. dubna Ukrajinský národní kongres, složený ze šesti set delegátů, a zvolil ji v novém složení. Šedesát členů bylo vybráno podle územně proporčního principu, dalších šedesát za strany a organizace, počet členů se ale dále rozšiřoval. V čele rady, která byla považována za

²⁵⁹ BOJKO, O., GONĚC, V. (1997), str. 23–27.

²⁶⁰ Nadále budu uvádět data podle gregoriánského kalendáře.

²⁶¹ STOJKO, W. Ukrainian National Aspirations and the Russian Provisional Government. In: HUNCZAK, T. (ed). *The Ukraine, 1917-1921: A study in Revolution*. Cambridge: Harvard Ukrainian Research Institute, 1977, str. 4–5.

²⁶² JOUKOVSKY, A. (1993), str. 70–71.

provizorní parlament, zůstal Hruševskij, jeho zástupci se stali Volodymyr Vynnyčenko a Serhij Jefremov.

Centrální rada formulovala své požadavky vůči prozatímní vládě: žádala pouze obecný souhlas s budoucí autonomií Ukrajiny, zřízení funkce zvláštního přidělence pro ukrajinské záležitosti a další dílčí záležitosti, jako například povolení výuky v ukrajinštině.

Delegace, která byla do Petrohradu vyslána v polovině května, se ale vrátila se zamítavou odpovědí.

Centrální rada reagovala I. univerzálem, v němž deklarovala vůli dobývat se autonomie i proti vůli prozatímní vlády a ta záhy projevila ochotu ke kompromisu. Centrální rada proto – také v reakci na vyrovnání s ruskými politickými silami – vydala II. univerzál, jímž se hlásila k celoruské jednotě demokratických sil a odmítla snahy o naprosté odtržení. Zároveň se v něm ale označila za orgán nejvyšší revoluční moci. Vrcholným orgánem výkonné moci pak byl generální sekretariát, jenž se zodpovídal jak Centrální radě, tak prozatímní vládě. V jeho čele stál mezi červnem 1917 a lednem 1918 Vynnyčenko, kterého pak vystřídal Vsevolod Holubovyč.

V této době byla popularita rady na vrcholu. V dalších měsících ale mrhala energií na spory s prozatímní vládou a na vnitřní politické spory, zatímco naléhavé praktické úkoly, např. zásobování měst či dopravu, stále odsouvala. Podceněno bylo formování vlastních policejních jednotek i armády ve víře, že se blíží uzavření míru. Proto také nebylo využito nadšení ukrajinských členů ruské armády, kteří se chtěli stát příslušníky nových jednotek, ani iniciativy generála Pavla Skoropadského, jenž sestavil čtyřicetitisícové skvěle vycvičené vojsko.

Už v polovině července se vztah Ukrajiny a ruského centra znovu vyhrotil, když prozatímní vláda přitvrdila proti národním hnutím. Projevilo se to osekáváním pravomocí a územní působnosti generálního sekretariátu a v září se jej Moskva pokusila rozpustit úplně.

Na Ukrajině proto sílily hlasy volající po jednostranném vyhlášení nezávislosti. Běh událostí urychlil pád prozatímní vlády 25. října 1917 a nástup bolševiků. Centrální rada převzala moc na celém území Ukrajiny a vydala III. univerzál, jímž vyhlásila Ukrajinskou lidovou republiku a vypsala volby do Celoukrajinského ústavodárného shromáždění. Ještě předtím ale Ukrajinci vybírali poslance do Celoruského ústavodárného shromáždění, v nichž vyhrála Ukrajinská strana socialistů-revolucionářů (UPSR), na druhém místě skončila Vynnyčenkova USDRP.

Centrální rada a generální sekretariát ale neměly dost sil k udržení pořádku v zemi a především nedokázaly naplnit naděje spojované s pozemkovou reformou. Když byl tento

zákon 31. ledna konečně přijat, zábor pozemků už na mnoha místech probíhal živelně, což jen urychlovalo rozklad státní moci.²⁶³

Bolševici, již upevňovali svou moc v Rusku, měli na Ukrajině jen minimální podporu. Nebylo-li možné převzít v Kyjevě moc převratem podobně jako v Petrohradě, rozhodlo se nové ruské vedení podmanit si Ukrajinu, bez jejíhož zemědělství se existence bolševického státu značně komplikovala, vojenskou cestou. Když 25. ledna 1918 Centrální rada vydávala IV. univerzál, jímž vyhlášovala plnou suverenitu a nezávislost Ukrajinské lidové republiky, ruská vojska již měla pod kontrolou značnou část jejího území. Kyjev byl dobyt 8. února a okamžitě byly zaváděny bolševické zákony podle ruského vzoru, ústředně byla řízena nacionalizace průmyslu.

Centrální rada se stáhla do Bílé Cerekve, její moc byla omezena jen na západ Kyjevsko a severozápad Podolí.²⁶⁴

2.2.4 Hetman Pavlo Skoropadskyj

Situaci změnil Brestský mír z 9. února 1918, po němž ústřední mocnosti bolševické jednotky z ukrajinského území vytlačily. O vojenskou pomoc je nejprve požádal generální sekretariát, výsledkem ale byla nová okupace a rozdělení Ukrajiny do dvou okupačních zón. Ačkoliv se Centrální rada nadále snažila o budování nezávislého státu, její nízká domácí podpora a okupační orgány to znemožnily.

Ty naopak připravily státní převrat, který se uskutečnil 29. dubna, kdy byl na sněmu agrárních podnikatelů na nově vytvořený post ukrajinského hetmana povolán generál Pavlo Skoropadskyj, předem vybraný německými úřady. Centrální radu rozehnali němečtí vojáci.

Skoropadskyj (nar. 16. května 1873 ve Wiesbadenu), někdejší významný velitel carské armády, byl potomkem starého šlechtického rodu a hetmana Ivana Skoropadského (1709–1722). V ukrajinských záležitostech se začal angažovat v létě 1917, kdy sestavil svůj První ukrajinský sbor, aniž by však získal důvěru tehdejšího vedení.

Hned v den svého ustavení Skoropadskyj vydal první dekret (hramotu), jímž se označil za hetmana vši Ukrajiny a zdůraznil neschopnost Centrální rady prosadit pořádek a řídit obnovu země.

Nový režim měl rysy diktatury, dosavadní demokratický vývoj byl přetržen, stávající orgány rozpuštěny a veškerá moc se soustředila v hejtmanových rukou. V tom byla ale

²⁶³ BOJKO, O., GONĚC, V. (1997), str. 33–35, STOJKO, W. (1977), str. 6–32, JOUKOVSKY, A. (1993), str. 70–79.

²⁶⁴ BOJKO, O., GONĚC, V. (1997), str. 37–38.

zároveň výhoda Skoropadského vlády: státní aparát byl mnohem akceschopnější a organizačně zdatnější než v období centrální rady.

I tak musely být hlavní oporou režimu vedle velkostatkářů, obchodních a průmyslových kruhů a pravoslavné církve především německé ozbrojené síly. Ze stran stála za Skoropadským Ukrajinská demokratická selská strana (UDChP), částečně Ukrajinská strana socialistů-federatistů (UPSF), většina politických se jich ale k nové moci stavěla negativně, část demokratických politiků dokonce odešla do exilu.

Nová vláda, v jejímž čele stanul „otaman rady ministrů“ Fedir Lyzohub, byla jmenována 10. května. Významnými členy kabinetu byl ministr zahraničí Dmytro Dorošenko, jenž dosáhl uznání Ukrajiny u osmi evropských zemí, resort školství vedl Mykola Vasylenko.

I přes demokratický deficit a plundrování ukrajinského přírodního bohatství německou okupační správou, znamenalo období hetmanátu rozkvět ukrajinského školství, kultury i vědy, a to velkou měrou právě zásluhou Vasylenka.²⁶⁵

2.2.5 Vláda Direktoría

Politické síly okolo Centrální rady se snažily koordinovat odpor proti hetmanátu, který se po porážce Německa a Rakouska-Uherska stal téměř bezbranným. Do čela snah o jeho svržení se postavil Vynnyčenko a jím vedené tzv. Direktorium se sídlem v Bílé Cerkvi. Dalšími členy tohoto orgánu, ustaveného 14. listopadu 1918, byli Symon Petljura²⁶⁶ (USDRP), Fedir Švec (UPSF), Opanas Andrijevskij (UPSS) a nezávislý Andrij Makarenko.

Direktoriu se podařilo shromáždit asi 60tisícovou armádu, jejíž jádro tvořili Sičovní střelci, ve většině ale šlo o sice vyzbrojené, ale nevyzbrojené a špatně organizované rolníky. S nimi 16. listopadu zahájilo ofenzívu proti Skoropadského režimu. K těmto jednotkám se však brzy přidalo dalších 40 tisíc vojáků, kteří přeběhli z hetmanské armády. Když Ukrajinu opustila i většina německých jednotek, Skoropadskij se ocitl v bezvýchodné situaci a 14. prosince abdikoval.

Do Kyjeva se tak 19. prosince mohlo přestěhovat Direktorium a obnovit Ukrajinskou lidovou republiku včetně jejích zákonů.

²⁶⁵ HUNCZAK, T. The Ukraine Under Hetman Pavlo Skoropadskiy. In: HUNCZAK, T. (ed). *The Ukraine, 1917-1921: A study in Revolution*. Cambridge: Harvard Ukrainian Research Institute, 1977, str. 61–81, BOJKO, O., GONĚC, V. (1997), str. 38–41, JOUKOVSKY, A. (1993), str. 79–84.

²⁶⁶ **Symon Petljura** (nar. 1. května 1879 v Poltavě, zemř. 25. května 1926 v Paříži) byl ukrajinský sociálně demokratický politik a voják, v letech 1919–1920 předseda Direktoría. Dodnes sporná postava ukrajinských dějin, a to především kvůli pogromům, jichž se na židovském obyvatelstvu dopouštěli jeho vojáci, přestože sám Petljura se antisemitsky neprojevoval. V roce 1926 jej v Paříži zastřelil sovětský agent Samuel Schwarzbard.

Ačkoliv se nové ukrajinské vedení poučilo z chyb Centrální rady a více se soustředilo na budování státu, ozbrojených složek i pozemkovou reformu, vyvstávaly před ním nové aktuální úkoly a výzvy.

Na prvním místě to byla bolševická hrozba z východu, na západní hranici ale zároveň vznikl nový ukrajinský státní útvar, k němuž bylo třeba zaujmout postoj. UNR a sousední Západoukrajinská lidová republika (ZUNR) se i přes rozpory dokázaly dohodnout na spolupráci a 22. ledna 1919 dokonce podepsaly deklaraci o sjednocení.

Šlo však spíše o symbolický akt, oba státy totiž fungovaly v naprosto odlišném právním prostředí a potýkaly se s jinými existencionálními problémy: zatímco ZUNR byla v beznadějně válce s Polskem, na UNR ještě v prosinci 1918 zaútočila Rudá armáda. Postup bolševiků byl rychlý. Už 3. ledna 1919 vstoupili do Charkova, 5. února byli jejich vojáci v Kyjevě. To ale neznamenalo, že by dokázali ovládnout celé ukrajinské území.

V těchto podmínkách, kdy bylo hlavním úkolem budování ozbrojených sil a obrana státu, vystřídal Vynnyčenko, který 11. února odstoupil a následně odešel do emigrace, v čele Direktorია voják Symon Petljura.

Na Ukrajině vládl naprostý chaos. Kromě vládních jednotek a Rudé armády v zemi bojovali vojska Dohody, bělogvardějci vedení generálem Antonem Děnikinem, kteří bolševiky nakrátko vytlačili, Poláci a mohutné oddíly anarchistů vedené Nestorem Machnem.²⁶⁷

2.3 ČSR a ukrajinská otázka

V této situaci, kdy se oba ukrajinské státy snažily odrazit invaze svých sousedů, pro ně bylo životní nutností nalézt spojence, kteří by byli ochotni přijít na pomoc. Na přelomu let 1918 a 1919 představitelé obou Ukrajín, jež se 22. ledna formálně spojily v jeden celek, věřili především v pochopení západních mocností.

Jak ZUNR, tak UNR se také od podzimu 1918 přirozeně snažily vést diplomatická jednání s Československem. Jenže Praha dlouho neměla k ukrajinské otázce jednoznačný postoj.

Prezident T. G. Masaryk sice na otázku ukrajinské státnosti hleděl s pochopením a umožnil, aby v Praze započala činnost diplomatická mise UNR, čs. zahraniční politika však v životaschopnost ukrajinského projektu příliš nevěřila.

²⁶⁷ JOUKOVSKY, A. (1993), str. 84–92, BOJKO, O., GONĚC, V. (1997), str. 41–47, BOHACHEVSKY-CHOMIAK, M. The Directory of the Ukrainian National Republic. In: HUNCZAK, T. (ed). *The Ukraine, 1917-1921: A study in Revolution*. Cambridge: Harvard Ukrainian Research Institute, 1977, str. 82–103, BOJKO, O., GONĚC, V. (1997), str. 38–41, JOUKOVSKY, A. (1993), str. 79–84.

Ukrajinská lidová republika nedisponovala vyškoleným diplomatickým sborem, do Prahy ale vyslala významné představitele své inteligence. Představiteli mise se stal básník a překladatel Maksym Slavinskij a významný filolog Stepan Smal-Stockyj.

Nedůvěra v úspěch ukrajinského projektu ale Praze nebránila v uzavírání obchodních dohod. V případě, že by se Ukrajina jako samostatný státní útvar udržela při životě, byla by pro ČSR ideálním hospodářským partnerem. Zatímco obě ukrajinské republiky potřebovaly průmyslové zboží, Praha měla zájem o dovoz zemědělské produkce, ale hlavně o ropu, jež se tehdy těžila u haličské Drohobyče a Boryslavi a již měla ČSR v prvních letech své existence nedostatek.

Významným průlomem ve vzájemných vztazích se tak stal podpis smlouvy o dodávkách ukrajinské nafty, i když jejímu plnění bránily obstrukce ze strany Polska. Za surovinu měla do Haliče z Česka putovat mj. munice.

Cíle západoukrajinských politiků ale byly ambicióznější. Předseda Ukrajinské národní rady Jevhen Petruševyč prosazoval, aby západoukrajinská vláda, ohrožená postupem polských vojsk, působila z čs. Podkarpatské Rusi. K tomu ale Praha nikdy nesvolila, a tak se Petruševyč se svým kabinetem přesunul do Kamence Podolského.

Nelze pominout ani fakt, že ukrajinskému boji za samostatnost příliš nebylo nakloněno české veřejné mínění. Češi, tradičně rusofilští, nemohli západním Ukrajincům zapomenout jejich loajalitu k Vídni, těm východním zas nedávné spojenectví s centrálními mocnostmi. Část české veřejnosti dokonce ukrajinský boj za nezávislost vnímala jako německou intriku proti Rusku.²⁶⁸

Významnou kapitolou v čs.-ukrajinských vztazích se během roku 1919 stala přítomnost části haličské armády na území ČSR. Vojáci ustupující před polskými jednotkami přešli v květnu do Podkarpatské Rusi, která ještě *de iure* nebyla Československu přiřčena, a vzdali se zde početně slabšímu čs. oddílům. Ukrajinské vojsko, čítající asi 4000 mužů, bylo převezeno do opuštěného zajateckého tábora v Německém Jablonném v Podještědí.

Tito příslušníci tzv. Horské brigády nebyli považováni za zajatce, zůstala zachována struktura jednotky i její vojenský charakter a očekávalo se, že jakmile nastane příznivá mezinárodní konstelace, opět se zapojí do bojů na Ukrajině. To se ale nikdy nestalo. Přestože ukrajinská strana usilovala o co nejrychlejší přemístění brigády do míst bojů, Praha k tomu nikdy svolení nedala.

²⁶⁸ BETLIJ, O. *Ukraina 1919-1923: pražskij projekt*. In: Evropa. Žurnal Polskogo Instituta Meždunarodnych Del. Warszawa: PISM, 2006, sv. 6, č. 2, str. 119-123. ZILYNSKYJ, B. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě (1894) 1917-1945 (1994)*. Praha: Nakladatelství X-egem, 1995, str. 18-20.

Do ČSR ještě v srpnu 1920 přešli další západoukrajínští vojáci a obě skupiny byly sestěhovány do východočeského Josefova. Na jaře 1923 už Polsko i přes prohranou válku s Ruskem mělo Halič zcela pod kontrolou a mocnosti mu toto území přiřkly. Své působení ve Vídni musela ukončit i západoukrajinská vláda, a tak další existence haličské vojenské emigrace ztratila smysl. Josefovský tábor tak ztratil svůj vojenský status, definitivně ale byl zrušen až v roce 1926.²⁶⁹

Praha ZUNR nepomohla ani v jiném případě. V červenci 1920 profesor Smal-Stockyj předložil následující plán: Poláci měli opustit území Východní Haliče, propustit zajatce a ČSR by na základě mandátu Ligy národů na západní Ukrajině ustavila vlastní vládu, v níž by byly zastoupeny všechny tři národnosti – ukrajinská, polská a židovská. Praha pro to měla předpoklady, disponovala totiž zmíněnou ukrajinskou armádou i početnými příslušníky inteligence. Náklady na tento podnik měly být hrazeny dodávkami zboží. K uskutečnění tohoto plánu české špičky osobně přesvědčoval i prezident Petruševyč, leč marně.

Poslední pokus, jak využít podpory ČSR v zájmu ukrajinské samostatnosti, podnikla UNR v listopadu 1920. Oleksandr Šulgyn, představitel Ukrajinské lidové republiky v Lize národů, tehdy navštívil Masaryka i Beneše, a žádal podporu Prahy v Ženevě s tím, že by se jeho země stala součástí Malé dohody, kterou kromě Československa tvořilo Rumunsko a Jugoslávie.

Když se ale 17. prosince o členství UNR v Lize národů rozhodovalo, Češi ji i přes předchozí optimistické Benešovy výroky nepodpořili.²⁷⁰

To už se ale představitelé západní i východní Ukrajiny nacházeli v emigraci. Rudá armáda dokázala v UNR zvrátit situaci, vytlačit Děnikinovy jednotky a už 16. prosince 1919 byla v Kyjevě. Bolševici se zároveň snažili zvrátit poměr sil uvnitř obsazovaného státu: Dosud protiukrajinská rétorika se přeorientovala na prosazování národně ukrajinské sovětové moci. Ke spolupráci se navíc podařilo získat některé vlivné sociálně demokratické představitele, na čas dokonce i Vynnyčenka. Ten získal funkci místopředsedy ukrajinské sovětové vlády, záhy na ni však rezignoval, když se přesvědčil, že nemá možnost o čemkoli spolurozhodovat, a odešel do emigrace.

Bolševickou nadvládu nad UNR nedokázala v dubnu 1920 zvrátit ani ofenzíva polské armády, již podporoval zbytek Petljurových jednotek. Ta sice dokázala dobít Kyjev, avšak Rudá armáda ji ještě v květnu zatlačila zpět. Neúspěšné bylo i nové tažení zbytku Děnikinových sil, které se pod vedení generála Pjotra Wrangela dostaly z Krymu až na Donbas.

²⁶⁹ ZILYNSKYJ, B. (1995), str. 22–27, BETLIJ, O. (2006), str. 134–136.

²⁷⁰ BETLIJ, O. (2006), str. 138–141.

Boje s ukrajinskými partizánskými jednotkami sice pokračovaly až do poloviny 20. let, sovětskou nadvládu nad UNR už ale nemohly zvrátit.²⁷¹ Oba ukrajinské státní projekty, které se sice v lednu 1919 symbolicky spojily, aby však nadále bojovaly za svůj osud fakticky nezávisle, tak byly poraženy. Je zřejmé, že Československo, jež se v tu dobu potýkalo s řadou vlastních problémů, Ukrajinu víceméně ponechalo osudu. Po aktivnější pomoci ukrajinským snahám o nezávislost v ČSR volala jen hrstka intelektuálů a politiků. K nejhlasitějším z nich patřil Jaromír Nečas.

2.4 Advokátem ukrajinského národa

Mladý nadporučík Nečas zápas Ukrajinců o nezávislost bedlivě sledoval a přál mu. Zároveň věděl, že v Čechách mu přáno není. Tento postoj české veřejnosti přisuzoval hluboce zakořeněné rusofilii, naprostému nedostatku informací o tomto východoevropském národu a také nedávné nelibě snášené vstřícnosti haličských Ukrajinců vůči Vídni. Ta byla dána, jak už bylo uvedeno výše, poměrně vysokou mírou svobod, kterou disponovali oproti svým východním krajanům, ale také obavami z polské rozpínivosti.

2.4.1 V knihách a v tisku

Nečas se tyto bariéry mezi oběma slovanskými národy snažil odbourávat. Ve svých publikacích čtenářům přibližoval ukrajinskou historii, kulturu, povahu či kontext jejich vztahů se sousedy. Cíl své osvětové činnosti v roce 1919, tedy v době, kdy ukrajinským záležitostem věnoval asi největší pozornost, popsal následovně: „*Přivést je (Ukrajince) do slovanské rodiny, hledět zmírnit protivy na všech stranách, to byl účel mé práce a mého snažení, kterému věnuji všechn svůj prázdný čas.*“²⁷² Stejně tak podle svých slov pracoval i mezi Ukrajinci, s nimiž „*prodělal řadu debat a pracoval i mezi nimi tiskem pro ideu soužití s Ruskem a s ostatními Slovy (pokud to praktické poměry a doba dovoluje)*“.²⁷³

První ze série svých publikací, útlou brožurku s názvem **Ukrajinská otázka**, psal v červenci 1918, tedy v době, kdy Halič ještě byla součástí Rakouska-Uherska, zatímco na východě s podporou centrálních mocností vládl Skoropadskyj.

Nečasův pohled na hetmanát byl z mnoha důvodů negativní, o to více ale přál ukrajinské státní svébytnosti. „*Křivdili jsme a křivdíme dosud, neznajíce poměrů, Ukrajincům – národu*

²⁷¹ BOJKO, O., GONĚC, V. (1997), str. 46–51.

²⁷² AKPR, f. KPR 1919–1947. Ing. Jaromír Nečas, stavební komisař v Užhorodě, sign. 4630, inv. č. 1298. Dopis J. Nečase sekretáři KPR P. Šámalovi, v Užhorodu dne 10. října 1919.

²⁷³ Tamtéž.

pod cizím jhem žijícím a rodícím se k samostatnému životu teprve za světové války,²⁷⁴ napsal v úvodu ke své publikaci. „Křivdíme tím, že jejich národní vzkříšení a těžký boj za samostatnost neprovázíme takovými sympatiemi, jak na náš národ, bijící se také o své sebeurčení, náleží – ubližujeme tím, že se na zrození Ukrajiny díváme n e p r á v e m, jako na oslabení bývalé velké Rusi a jako na separatistické hnutí živěné uměle z Vídně a z Berlína,²⁷⁵“ dodal. Češi si podle autora musejí opravit názory o Ukrajincích a zbavit se svých předsudků.

Citovaná publikace se snaží čtenáře seznámit s obyvatelstvem, přírodním bohatstvím, literaturou či lidovým uměním na Ukrajině. Zvláště zajímavým svědectvím je ale Nečasova interpretace tehdejších překotných událostí a jeho exkurz do ukrajinských vztahů s okolními národy. Popisem ukrajinského jazyka, písemnictví a kultury vůbec se českému rusofilskému prostředí snažil dokázat svébytnost ukrajinského národa, který byl ještě v té době ve veřejném diskursu nezdůrazněn označován za „malorosuský“.

V textu lze nalézt několik základních hodnotových linií, jimž se autorův pohled na dějinný vývoj podřizuje. Smýšlí socialisticky – rozhodujícím kritériem dobra v politickém slova smyslu je pro něj blaho dělnictva a drobných rolníků, zatímco o velkostatkářích se Nečas vyjadřuje s despektem. V případě Ukrajiny té doby byli nemajetní zemědělci nejširší lidovou vrstvou, která byla tvořena převážně etnickými Ukrajinci. Bohatí majitelé půdy pak byli převážně Rusové, potažmo Poláci na západě.

2.4.1.1 Nečas o vývoji na ukrajinské revoluce

Je zřejmé, že se Nečas snaží o poctivé a objektivní zhodnocení různých fází ukrajinské revoluce. Z perspektivy poloviny roku 1918 je mu nejbližší Centrální rada a generální sekretariát pod Vynnyčenkovým vedením. „6. února t. r. bylo dosavadní ministerstvo Vynnyčenkovo svrženo a vystřídáno ministerstvem Holubovičovým, které už nestálo na půdě foederace s Ruskem a prohlásilo za pomoci centrálních velmocí odtržení od Ruska, samostatnost Ukrajiny a uzavřelo v Brestu separátní mír s Německem a Rakouskem,²⁷⁶“ popisoval autor.

Spojení s centrálními mocnostmi považoval za nešťastný krok, který ale byl vynucený okolnostmi, tedy bolševickou invazí do UNR. „V tomto okamžiku největší tísně utekli se Ukrajinci pod ochranu německých a rakouských bajonetů a povolali do země Němce, aby

²⁷⁴ NEČAS, J. *Ukrajinská otázka*. Brno: [nákl. vl.], 1918, str. 6.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž, str. 11.

*„obnovili pořádek v zemi“. Slovanští socialisti zavolali na pomoc proti slovanským proletářům ruským německé vojáky,*²⁷⁷ doplnil.

Očekávání obou stran této dohody se ale nenaplnily. Ukrajinci se namísto nezávislosti dostali jen z ruského do německého protektorátu. Centrální velmoci pak doufaly jednak v oslabení Ruska, jednak v přísun přírodního bohatství, jež Ukrajina skýtala. Závazek dodávek hospodářských produktů do Německa a Rakouska-Uherska ale vázl. Země už totiž byla vyplundrovaná, hospodářství rozvrácené. *„Centrální velmoci přišly na samý konec. Byly odkázány na to, co jim prodá mužik,*²⁷⁸ uvádí Nečas. Dává přitom najevo své sympatie pozemkové reformě z ledna 1918.

*„Velké znepokojení vyvolaly v Německu i všude, kde ‚právo vlastnictví je svaté‘, socialistické agrární zákony ukrajinské vlády, zejména třetí universál z 31. ledna, kterým velkostatky byly zkonfiskovány ve prospěch proletářských mužiků bezzemků. Nescházelo mnoho k tomu, aby z Ukrajiny stal se první socialistický stát na světě,*²⁷⁹ podotkl.

Těmito východisky je určen i autorův vztah k vojenské diktatuře Skoropadského, který se opíral jak o německou ozbrojenou moc, tak o ruské velkostatkáře, již si teď brali zpět Radou zkonfiskovaný majetek. *„Ukrajinské sny o svobodě a samostatnosti se sřítily, hejtman Skoropadskyj, na němž ukrajinské je jen jeho staré historické jméno, zrušil agrárně-socialistické reformy Rady a zavedl nový ‚pořádek‘ do země. Proletářsky citící ukrajinské ministerstvo Holubovičovo vystřídáno ruským ministerstvem majetku a inteligence. Skoropadskyj obklopil se oktabristy a kadety, ukrajinská řeč vymizela z ministerstev, předrevoluční časy se navrátily,*²⁸⁰ zhodnotil nástup hetmana, jenž byl v době vzniku publikace u moci přibližně čtvrt roku.

Z pozdější perspektivy poloviny roku 1919 dodává: *„Odvolával všude dobré a pokrokové nebo socialistické Ukrajince a na jejich místa dosazoval jako úředníky dle možnosti ruské reakcionáře, černosotněnce, obnovil starý policejní režim v zemi, vystupoval proti každému sebe mírnějšímu liberálnímu projevu nebo návrhu zemstev a jiných organizací a podporoval všude vedle ruských zpátečníků i Němce, kteří tou dobou rabovali a ničili kraj nemilosrdným rekvírováním považující Ukrajinu za pouhou svoji kolonii.*²⁸¹

²⁷⁷ Tamtéž, str. 12.

²⁷⁸ Tamtéž, str. 13.

²⁷⁹ Tamtéž, str. 13–14.

²⁸⁰ Tamtéž, str. 14.

²⁸¹ NEČAS, J. *Ukrajina v přerodu Ruska. Východoevropská tragedie a Ukrajina, její vývoj a životní síly*. Praha: Vsesvit, 1919, str. 61.

Spojování ukrajinství se Skoropadského režimem tak příkře odmítl. Mnohem větší sympatie Nečas zpočátku choval k Petljurovi a také k Vynnyčenkovu Direktoriu, jimž se podařilo hetmanát porazit: „*Ukrajinské direktorium stává se pánem v zemi a protože je složeno z mužů skutečně osvícených, řídí dobře osudy země i za tak svrchovaně příkrých, těžkých poměrů, do nichž se Ukrajina dostává.*“²⁸²

Petljurova situace se však neustále zhoršovala. V zoufalé situaci se dohodl s Piłsudského Polskem, které už v té době mělo obsazenou ZUNR, aby se pokusilo Rudou armádu z východní Ukrajiny vytlačit. Ukrajinsko-polská ofenzíva byla zahájena 25. dubna 1920. Polákům se sice počátkem května podařilo dobýt Kyjev, protiútok Rudé armády na sebe ale nenechal dlouho čekat a už v červnu zatlačila Poláky zpět. V srpnu už byly ruské jednotky rozmístěny před Varšavou, jejich útok ale skončil debaklem. Poláci pak zaznamenali ještě několik úspěchů a po polovině září začala vzájemná mírová jednání v Rize.²⁸³

V září 1920 otiskl deník Čas Nečasův nepodepsaný článek s prostým názvem Ukrajina.²⁸⁴ V tu dobu už nepochyboval o tom, že její východní část zůstane pod nadvládou bolševického Ruska. V textu popisuje politickou situaci uvnitř země.

V zemi tou dobou legálně působily jen tři odnože komunistické strany, které se lišily hlavně postojem k ukrajinské národnostní otázce. Přístup Rusů k této problematice nicméně hodnotí kladně. „*Těž volání Ukrajinců po samostatném národním kulturním žití vyšla sovětská vláda vstříc vydáním pozoruhodných resolucí Centrálního komitétu ruské komunistické strany, manifestem Trockého k armádě, vyslané na Ukrajinu, a zvláště proklamací Lenina z 28. prosince 1919 – všechny tyto památné dokumenty uznávají federativní ukrajinskou federativní republiku a přiznávají jí úplně samostatný národní život,*“²⁸⁵ shrnul Nečas své dojmy, které částečně nabyt při své cestě do Charkova a Moskvy v květnu až červenci téhož roku.

2.4.1.2 O vztazích Ukrajiny s okolními národy

Autor, který inklinuje ke všemu slovanskému a zároveň důsledně ctí právo na sebeurčení národů, vidí „největší tragiku“ předválečného uspořádání v tom, že „*úpěl tu a tam Slovan pode jhem Slovana*“.²⁸⁶ Tím ukazuje jak na carskou, tak na „polsko-šlachtickou“ nadvládu

²⁸² Tamtéž, str. 62.

²⁸³ JOUKOVSKY, A. (1993), str. 91.

²⁸⁴ [NEČAS, J.] *Ukrajina*. Čas. 1920, roč. 30, č. 77 (10. 9.), str. 1–2.

²⁸⁵ tamtéž, str. 1.

²⁸⁶ NEČAS, J. (1918) *Ukrajinská otázka*, str. 23.

nad Ukrajinci. Skrze tento podřízený stav poroby také definuje vztah Ukrajinců k velkým sousedním slovanským národům.

Co se týče absolutní ruské nadvlády nad Ukrajinou, Nečas se z perspektivy roku 1918 domníval, že šlo překonaný atribut svržené carské moci. *„Nebyl to ruský národ, který utiskoval Ukrajinu, nýbrž jen zpátečnický a despotický carismus. Že Ukrajinci zanevřeli časem proti celému Rusku i proti lidu, vykonavatelé carských rozkazů, dá se pochopit, je to lidské,*“²⁸⁷ míní.

I když mladý inženýr v přímo uprostřed revoluční doby ještě nedokázal odhadnout budoucí povahu bolševického režimu, řada jeho postřehů neztrácí platnost ani v dnešních dnech. Ukrajinci, jejichž budoucnost předpokládal v rámci demokratického federativního soustátí s Ruskem, by se podle něj s východním sousedem spřátelili, *„nesmí se však opakovat slova: ‚Rossija jedijnaja i nedilnaja‘“*. *„To jsou fráze starého zpátečnického Ruska, kterými se národnosti, vzkříšené revolucí k životu, zbytečně jen dráždí,*“²⁸⁸ poznamenal.

Nadmíru aktuální je následující výtku: *„Jen aby (Ukrajinci) nezacházeli do extrémů a nedávali se svést předsudky a neoprávněnou nyní už, tradičně vypěstovanou bratrovražednou záští. Aby si odvykli už jednou nazývat Rusy ‚Moskaly‘ a vše ruské ‚moskevským‘, jako Rusi naopak aby se naučili říkat ‚Ukrajinec‘ místo ‚chachol‘ nebo ‚Malorus‘!“*²⁸⁹

Vztahy Ukrajinců a Poláků popisuje Nečas jako otevřeně nepřátelské, což vysvětluje historickými důvody. *„Proti mužické demokratické Ukrajině stojí šlechtické Polsko, proti myšlence sebeurčení Ukrajiny stojí všepolská ‚Polska od moře k moři‘ a Ukrajina leží jí na cestě k Černému moři,*“²⁹⁰ poznamenává. Obnovení Polska jako samostatného státu má jeho sympatie, pokud se ale *„pohybuje v etnografických hranicích“*. Klíč k odstranění nevraživosti mezi těmito národy vidí v demokratizaci Polska.

2.4.1.3 O Ukrajincích a Čechách

Základním rysem vzájemného poměru mezi Čechy a Ukrajinci je podle Nečase vzájemná neznalost. *„Češi nevšimli si před vojnou poměrů na Ukrajině, Ukrajinci neznali nás,*“²⁹⁰ konstatuje.

I když poměry v Haliči byly částečně známy kvůli její spoluúčasti na rakouské politice, vědělo se o kozácích, Ševčenkovi a lidových dumkách, bylo to stále velmi málo. *„Jinak zůstal*

²⁸⁷ Tamtéž, str. 24.

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ Tamtéž, str. 25.

²⁹⁰ Tamtéž, str. 30.

*nám lid i život ukrajinský vzdálený, neznámý – nenahlédli jsme do něho a necítíme s ním tak vřele, jak je naší povinností,*²⁹¹ shrnul.

Tato neznalost však platila i z druhé strany. *„Ukrajinci mají na nejasném poměru česko-ukrajinském také snad více viny než my. Dívají se na Čechy jako na svoje politické nepřátele,*²⁹² podotkl s tím, že toto tvrzení se netýká „ruských“ Ukrajinců, kteří o Čěších vědí jen velmi málo. *„Za to Ukrajinci haličští, vlastní nositelé ukrajinské idey v přítomné době, vidí v nás přívržence ruského imperialismu proti neruským kmenům, vidí v nás dokonce přátele carismu – a ve vídeňském parlamentě dochází k spojenectví poslanců ukrajinských a německých,*²⁹³ vysvětlil.

Češi podle autora v tehdejší době rozeznávali dva druhy „ukrajinismu“: Oficiální, jehož cílem mělo být z „ruské“ Ukrajiny vytvořit stát s protislovanskou tendencí a který by byl součástí německého „Drang nach Osten“²⁹⁴, a do protikladu Nečas staví *„ukrajinismus pravý, ukrajinismus ukrajinský, který vyplňuje ideály Ševčenkovy a buduje samostatnou Ukrajinu, jako významný stát v budoucí lize národů“*.

Podrobněji se vzájemným vztahům věnuje v publikaci **Upřímné slovo o stycích česko-ukrajinských** z března 1919. *„Styky česko-ukrajinské až do nejnovější doby dají se charakterisovati stručně dvěma slovy: ,tragické nedorozumění‘,*²⁹⁵ uvádí své 28stránkové dílko. V exkurzi do hloubi 19. století poukazuje nejprve na vzájemnou vstřícnost kolem revoluce 1848–9, pak ale přišly nesváry ve vídeňském parlamentu, kde Češi s haličskými a bukovinskými Ukrajinci jen málokdy našli společnou řeč.

Nedobrá dojem na české poslance dělali „věčně oportunní“ představitelé Haliče a především germanofilská skupina kolem hraběte Georga Wassilka von Serecki z Bukoviny, jež soustavně hlasovala proti zájmům Prahy.

„Česká veřejnost nevážila si ukrajinské delegace pro její věčné službičkování vládě. (...) Rozhořčení proti ukrajinským politikům se stupňovalo, když vypukla světová vojna a s ní pronásledování ukrajinského lidu ve východní Haliči a v Bukovině. (...) Na začátku 1918 přišel Brest-Litevsk, který už nadobro rozvedl Čechy a Ukrajince. Ukrajinci podali tenkrát ruku Němcům, jejich mladí ideologové dali se napáliti německými byrokraty a generály. Česká veřejnost začala se dívat na Ukrajince jako na vyložené zrádce nejen Slovanstva, ale i

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Tamtéž, str. 31.

²⁹³ Tamtéž, str. 31–32.

²⁹⁴ **Drang nach Osten** (Puzení na východ) je významný pojem německého nacionalismu, kterým se označuje expanze východním směrem.

²⁹⁵ NEČAS, J. *Upřímné slovo o stycích česko-ukrajinských*. Kyjiv-Praha: Čas, 1919, str. 3.

všelidských ideálů, jako na přímé spojence prusáckého militarismu, jemuž se Ukrajinci propůjčili za nástroj proti druhým Slovanům,²⁹⁶ shrnul vývoj českého většinového veřejného mínění ohledně ukrajinské otázky.

Do protikladu ke „germanofilským politikům“, kteří „svým nezodpovědným jednáním připravili Ukrajince o sympatie ostatního Slovanstva“, dává „pět nejvýznačnějších Ukrajinců“ (Ševčenka, Drahomanova, Hruševského, Vynnyčenko a Franka), kteří prosazovali řešení národního problému na „slovanském, všelidském a demokratickém základě“.²⁹⁷

Přivítal proto symbolické spojení ZUNR s UNR, k němuž došlo ve Stanislavi²⁹⁸ a v Kyjevě dva měsíce před napsáním citovaného textu. „...Sprovodili tak se světa nemožné a Čechům nesympatické politické monstrum ‚Západní Ukrajinu‘, které nám stále připomínalo něco ze starého Rakouska.“²⁹⁹

Čechům ale vyčítá, že byli lhostejní „řádění Poláků proti utiskovaným Ukrajincům“, připomíná převážně protiukrajinský tón českého tisku, i ostentativní podporu českých poslanců tzv. staroruským, tedy protiukrajinským kolegům z Haliče.

„Nesmíme se divit Ukrajincům, když se na český dosavadní poměr k haličské věci dívali nedůvěřivě a nepokládali nás za politické přátele a když naše všeslovanské cíle posuzovali skepticky. Vždyť i my jsme jim nepodali ruky, viděli jsme jen jejich chyby a svých chyb a rozporů ve své politice jsme nepostřehli,“³⁰⁰ shrnul.

Neměli-li Češi dostatek informací o haličských Ukrajincích, o těch „ruských“ to platilo dvojnásob. Vzájemné politické styky se podle Nečasů začaly rozvíjet až se světovou válkou. „Byly doby, kdy Masaryk a druzí Češi plně sympatisovali s Ukrajinci a centrální radou, aby se s nimi potom zase rozešli, kdy docházelo k ouvertuře nešťastného brest-litevského míru,“³⁰¹ podotkl s tím, že jediným důvodem Masarykova odvrácení se od Ukrajinců bylo to, že „zasedli k jednomu stolu s německými imperialisty“.

I přes „osudné chyby“, jak Nečas označil spojení s centrálními velmocemi, kterých se však podle něj nedopustil národ sám, nýbrž jeho političtí vůdci, by Ukrajina neměla být trestána a měla by mít své zastoupení na mezinárodním poli. Této tezi zasvětil svou brožuru z konce roku 1918, nazvanou **Prosím za jeden slovanský národ**. Nebudou-li Ukrajinci zastoupeni na mírovém kongresu, bylo podle autora úkolem Čechů, aby se jich zastali: „Mezi těmi cizími

²⁹⁶ Tamtéž, str. 4–5. Srov. NEČAS, J. (1919) *Našim delegátům...*, str. 5.

²⁹⁷ NEČAS, J. (1919) *Našim delegátům...*, str. 5.

²⁹⁸ Dnešní Ivano-Frankivsk.

²⁹⁹ NEČAS, J. (1919) *Upřímné slovo...*, str. 12.

³⁰⁰ Tamtéž, str. 8.

³⁰¹ Tamtéž, str. 9.

*budou však sedět i zástupci našeho národa a budou mluvit rozhodující slova... Věřím v Masaryka a Beneše, že budou spravedliví!*³⁰²

V březnu 1919 již Nečas spatřoval známky zlepšení této situace. *„Ledy mezi Čechy a Ukrajinci roztály, prolomily se. Čechům se otevřely oči. Po rozpadnutí centrálních velmocí nadešla velká chvíle, kdy bylo národům podstoupiti zkoušku dospělosti. Ukrajinci obstáli v této zkoušce skvěle,*³⁰³ *zdůraznil.*

2.4.1.4 Češi, Ukrajina, Rusko a panslavismus

Jaké tedy navrhoval Nečas recepty pro lepší soužití v budoucnosti? V první řadě se vyslovil pro přehodnocení *„starých všeslovanských plánů a programů, které v ohni světové války neobstály“*, jejich uvedení v soulad s demokratickými a sociálními ideami nové doby“ a nalezení přístupu spravedlivého ke všem Slovanům. *„My Čechoslováci vězeli jsme většinou v předsudcích až po krk a nechtěli jsme např. chápat, že Ukrajinci nemohli být nadšeni pro všeslovanskou ideu, když byli utiskováni ruským carismem a polskou šlechtou,*³⁰⁴ *vysvětlil. „Pod štítem všeslovanské ideje řádil na Rusi reakční panslavismus, který byl via facti čistou rusifikací a který byl k Ukrajincům bezohlednější a příkřejší než k druhým neruským národům,*³⁰⁵ *doplnil.*

V tomto kontextu Nečas zmiňuje panslovanský idealismus, jenž ještě v polovině 19. století spojoval české (Dobrovský, Jungmann, Šafařík) i ukrajinské (Ševčenko) obrozence a který je podle něj dávno překonaný. *„Sentimentální a romantické všeslovanství našich buditelů opravil Havlíček po svém zájezdu do Ruska, když vyslovil úplně správnou zásadu pro Slovaný: ‚Já pán, ty pán...‘ A mezi Ukrajinci Drahořanov³⁰⁶, který Ševčenkovy básnické sny o všeslovanství postavil na reálnější, všelidskou bázi,*³⁰⁷ *dodal.*

Autor ale varuje i před opačným trendem – úplným zavrhováním Ruska, které se pak *„po své horečce probudí a znovu vstane“*. Bolševismus, jenž Nečas ve svých raných „ukrajinských“ publikacích víceméně pomíjí, zde označuje za „druhý extrém“ vůči carismu.³⁰⁸ Srovnává-li na jiném místě výhody sousedství s Ruskem a Ukrajinou, odpovídá si jednoznačně: *„Z politických důvodů nebude žádný český člověk váhat, jakého souseda si má*

³⁰² NEČAS, J. *Naším delegátům na mírovém kongresu: Prosím za jeden slovanský národ*. Brno: Vlastním nákladem, 1919, str. 4–5.

³⁰³ Tamtéž, str. 12.

³⁰⁴ Tamtéž, str. 10.

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ **Mychajlo Drahořanov** (nar. 30. září 1841 v Hajdači, zemř. 2. července 1895 v Sofii) by ukrajinský historik, myslitel a publicista, příznivec anarchistického křídla socialistického hnutí.

³⁰⁷ NEČAS, J. (1919) *Upřímné slovo...*, str. 11.

³⁰⁸ Tamtéž, str. 11.

zvolit. *Zda nešťastné, bolševické Rusko, veliké i v neštěstí, ve fanatickém sebeobětování ideám, pro něž ještě není zralé, Rusko anarchistické, extrémní, anebo solidní, státotvornou Ukrajinu, činorodou i v provádění velkých sociálních reforem...*³⁰⁹

Ještě rozhodněji se vyjádřil v další své brožurce z roku 1919: *„Kdo u nás pracuje proti Ukrajincům, kdo je zbytečně dráždí a dělá nám z nich nepřátele, ten poškozují těžce zájmy Československé republiky! Je krvavou ironií, mluví-li se o slovanské vzájemnosti a současně štvě proti ukrajinskému národu!*“³¹⁰ varoval protiukrajinsky smýšlející publicisty ve spisku **Uherská Rus a česká žurnalistika. Neuzavírejte kruh našich nepřátel.**

Nečas se tehdy domníval, že lednové vyslání čs. mise do Stanislavi a přijetí ukrajinské delegace v Praze znamená pro českou veřejnost definitivní řešení sporu o budoucí statut této země – zda je třeba podpořit její samostatnost, či se přihlásit k velkoruskému pojetí. *„Příbuznost kulturní, společné zájmy ideální a praktické budou pojít Ukrajinu s příštím Ruskem mnohem pevněji, než to kdysi činila carská pouta a všeslovanské na prázdno vyznívající a jen z jedné strany, totiž ruských nacionalistů – užívané fráze,*“³¹¹ uvedl.

Přátelské vztahy mezi Ukrajinou a Ruskem považoval také za klíčový předpoklad k budování dobrých čs.-ukrajinských vztahů.

Názor, že proruské a proukrajinské cítění nejsou v rozporu, Nečas obhajuje ve své poslední a nejrozsáhlejší publikaci z „ukrajinistické“ série. Kniha **Ukrajina v přerodu Ruska. Východoevropská tragedie a Ukrajina, její vývoj a životní síly** byla sepsána v létě 1919. *„Jsem upřímným přítelem Ukrajinců a při tom rusofilem. Mám rád Rusko i nyní, třebaže bylo zničené, bez faktické moci, třebaže tam nyní není ani obchodu a průmyslu,*“³¹² uvádí svůj text. I v něm se věnuje ukrajinské kultuře, politice i hospodářství, tato práce je však rozsáhlejší a propracovanější oproti jeho předchozím spiskům. Rozvíjí své přesvědčení o tom, že každý z národů má právo na sebeurčení. *„Nesmí být mezi Slovany národů panujících a utlačovaných, nesmí být mezi námi imperialismu – železné násilí a mlhavé nejasné fráse o slovanské vzájemnosti, které nás poutaly před válkou, nahradíme jedině možnou zásadou o právu sebeurčení a úzkým, demokratickým, srdečným přátelstvím,*“³¹³ napsal a v tomto duchu ruské a další slovanské politiky vyzval: *„Dívejte se na vývoj kolem sebe otevřenými očima. Nepřehlížejte národní a sociální probuzení Ukrajinců, kteří žili dosud vedle Vás nebo pod*

³⁰⁹ Tamtéž, str. 12.

³¹⁰ NEČAS, J. *Uherská Rus a česká žurnalistika. Neuzavírejte kruh našich nepřátel.* Užhorod, 1919, str. 18.

³¹¹ Tamtéž, str. 13.

³¹² NEČAS, J. (1919) *Ukrajina v přerodu Ruska...*, str. 7.

³¹³ Tamtéž, str. 7–8.

*Vámi jako v zakletí, přesvědčte se, co v Ukrajincích vězí, jaké je jejich jádro a jaký je nynější skutečný stav Ukrajiny a zařídte se podle toho!*³¹⁴

2.4.2 V úřadu

Z Nečasovy korespondence je známo, že krátce po vzniku samostatného Československa byl pro ukrajinská témata zapálen a byl odhodlán se jim i věnovat i profesně.³¹⁵ Toto přání se vyplnilo jen částečně: jak již bylo uvedeno, jeho hlavní náplní pro příští léta se stala Podkarpatská Rus – nejprve v administraci G. Žatkoviče, později prezidentské kanceláři. Mezidobí v osobním sekretariátu prezidenta Masaryka bylo naplněno plněním specifických úkolů.

Jeho publikační činnost k ukrajinské otázce, která měla výhradně soukromý charakter, má své hlavní těžiště v letech 1918 a 1919, kdy ještě boj o státní svébytnost tohoto národa nebyl zcela rozhodnut. I když tedy ukrajinská problematika byla spíše okrajovým předmětem Nečasových profesních aktivit, lze najít některé momenty, kdy do vzájemných vztahů významněji zasáhl.

Nečas si velmi brzy udělal dobré známosti mezi předními ukrajinskými osobnostmi, především představiteli východní Ukrajiny. V době jejich exilu se stýkal s exprezidentem UNR Mychajlem Hruševským, bývalým ministerským předsedou Vynnyčenkem či exministrem zemědělství Mykytou Šapovalem.

2.4.2.1 Kauza ukrajinské kapely

Na jaře roku 1919 do ČSR dorazil v rámci svého evropského turné 80členný ukrajinský pěvecký sbor, jehož jméno bylo Ukrajinská republikánská kapela. Těleso řízené dirigentem Oleksandrem Košycem v Praze několikrát vyprodalo Smetanovu síň a pak ještě vystoupilo v Plzni, Brně, Prostějově, Olomouci, Chrudimi, Turnově, Mladé Boleslavi a Jičíně. Recenze v Čechách i v zahraničí nešetřily chválou. „*Nejlepší možná reklama, kterou sbor udělal Ukrajině, nalezla svůj ohlas i v dobové politické publicistice,*“³¹⁶ píše Bohdan Zilynskyj.

Turné ale nezačalo příliš šťastně. Členové sboru totiž byli v dubnu 1919 po příjezdu do ČSR v Užhorodu uvězněni. Nečas byl svědkem tohoto incidentu a na nejvyšší míru jej rozrušil. Aktivně se pak v tomto případě angažoval.

³¹⁴ Tamtéž, str. 9.

³¹⁵ Uvádí to v již citovaném dopisu J. Bidlovi. AÚTGM, f. 258 – Bidlo Jaroslav, sign. II. b) 1, sign. 448, karton 6. Dopis J. Nečase J. Bidlovi, v Žabovřeskách u Brna dne 30. prosince 1918.

³¹⁶ ZILYNSKYJ, B. (1995), str. 21.

Nakládání s ukrajinskými muzikanty považoval za vrcholnou nespravedlnost a opakovaně ji při komunikaci s vedením státu připomínal. V reakci na tento incident vydal již citovanou brožurku *Uherská Rus a česká žurnalistika*. „*Napsal jsem ji tenkrát, když naše vláda dala internovati a zavřítí v Užhorodě nejlepší ukrajinský pěvecký sbor ,Ukrajinskou republikánskou kapelu‘, čistý, výhradně umělecký cíl sledující...*“,³¹⁷ napsal na podzim 1919 ministerstvu zahraniční věci a prezidentské kanceláři. „*Mezi uvězněnými umělci byli i profesoři petrohradské konservatoře, přední umělci ukrajinští, profesoři a universitní posluchači. Při vstupu na českou půdu byli v Užhorodě pozavíráni a pohroženo jim, že půjdou druhý den ,šupem‘ zpět do Haliče a na Ukrajinu,*“³¹⁸ popsal okolnosti incidentu.

„*Protože jsem dobře znal užhorodského župana Vladislav Mojše, osvíceného slovenského kněze a muže dobrého srdce, věděl jsem, že není zavření ukrajinských umělců jeho dílem, nýbrž že je inspirováno ukrajinofobskými a velkoruskými úředníky,*“³¹⁹ doplnil s tím, že jeho podezření padlo na Dr. Dostála, tehdy hlavního informátora ministerstva vnitra. „*Jako čestný a kulturní člověk musel jsem zaprotestovati hlasitě proti uvěznění členů ukrajinské kapely a proti ukrajinofobskému, zcela nepotřebnému černosotněnskému řádění v brožuře, o které jsem se nahoře zmínil,*“³²⁰ dodal. Tímto postojem si údajně na Podkarpatské Rusi vysloužil útoky v tisku proti své osobě.

Výčitku Nečas neopomněl zmínit ani v analýze, která se zabývala vztahem Ukrajinců k osobě T. G. Masaryka. Zadržení soboru uvádí dokonce na prvním místě mezi událostmi, jež se Ukrajinců dotkly. Nezapomněl připomenout, že „*kritiky francouzských, anglických a švýcarských uměleckých kritiků o této kapele jsou plny superlativů. Koncertu v Belgii se účastnila královna, celý dvůr a všichni ministři...*“³²¹

Nečas podle svých slov byl svědkem toho, že se členy tělesa bylo zacházeno „*docela hrubě a sprostě jenom proto, že to byli Ukrajinci*“. Později, když hrozilo vypuknutí skandál, byly prý vynalezeny výmluvy, umělcům se ale omluvy nedostalo.

S lítostí uvádí, že pražské koncerty sboru byly sice publikem přijaty s nadšením, jenže oficiální kruhy je ostentativně ignorovaly. „*Ukrajince mrzelo – pokud se pamatuji – velmi, že náš pan prezident nenavštívil ani jeden jejich koncert, ač byl na všechny zván a že v době, kdy Ukrajinci koncertovali, navštívil pražské německé divadlo,*“³²² poznamenal. Ukrajinští

³¹⁷ Zpráva o mimoúřední činnosti (1919), str. 3.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ Tamtéž, str. 3–4.

³²⁰ Tamtéž, str. 4.

³²¹ AÚTGM, fond TGM-R, krabice 528 – Cizí země S–U, složka 83 – Ukrajina 1918, 1919, 1920. Zpráva J. Nečase o poměru Ukrajinců k prezidentu Masarykovi, v Praze na jaře 1920, str. 2.

³²² Tamtéž, str. 3.

představitelé tehdy podle něj neskrývali názor, že Masaryk na představení nepřišel z politických důvodů – aby se nedotkl Rusů.

Prezident, dost pravděpodobně na popud Nečasův, nezůstal nakonec k těmto muzikantům lhostejný. Když se opět přes ČSR po více než ročním turné vraceli na Ukrajinu, žádal Žatkoviče, aby se jich v Podkarpatské Rusi ujal, dokud nebude situace v jejich vlasti příznivější. Svědčí o tom nepodepsaný dopis na hlavičkovém papíře prezidentova osobního tajemníka karpatoruskému gubernátorovi. „*Je přirozené, že chtějí přečkat těžkou dobu, než se budou moci vrátit domů, v krajině, jejíž jazyk je jejich jazyku blízký,*“³²³ stojí v listu, jehož autorem či iniciátorem s nejvyšší pravděpodobností byl Nečas. „*Mluvil jsem o věci s panem prezidentem a slíbil mi, že Vám o tom napíše: nevím, dostal-li se už k tomu. Také slečna dr. Alice Masaryková o věci ví a dvě dívky sama poznala a slíbila jim přímluvu,*“³²⁴ dodává pisatel, který podle svých slov také několik členů tělesa v Praze poznal osobně.

2.4.2.2 Vynnyčenko a společná mise do Moskvy a Charkova

Mezi významné Nečasovy ukrajinské kontakty patřil i spisovatel a předseda Direktorია Vynnyčenko. V březnu 1920 charakterizoval jej ve čtyřstránkové zprávě pro Masaryka jako ortodoxního marxistu a nejoblíbenějšího muže Ukrajiny.

Popisuje, jak Vynnyčenko opustil svůj zprvu protibolševický postoj, když „*minula první strašná doba teroru sovětské vlády a když ruští bolševici začali provádět v praxi spravedlivou národnostní politiku*“.³²⁵

K politikově osobnostní charakteristice poznamenává autor následující: „*Krajně poctivý a ideální člověk, kterému se dá vytknouti jedině upřílišněná orthodoxnost a slepá víra ve všesvětovou sociální revoluci, na kterou se dívá Vynnyčenko daleko více jako básník a citově hluboce založený člověk, než-li jako praktický politik.*“³²⁶ Zároveň Nečas zdůrazňuje, jak se tento muž velmi liší od haličských politiků. Těmi, kdo v poslední době dělali ukrajinskou politiku a poškodili ji, údajně opovrhuje.

Čechy Vynnyčenko dlouho považoval za „*sluhy dohody*“. „*Na výtku, proč se nepřestěhoval do Čech, odpověděl, že se musil obávat pronásledování jako krajní socialista. Nicméně je vidno, že má upřímnou touhu a snahu žít s českým národem,*“ doplnil.³²⁷

³²³ AÚTGM, fond TGM-R, krabice 352 – Osobní sekretariát 34–37, složka 34 – 1401–1600 (1920). Dopis G. Žatkovičovi, v Praze dne 14. srpna 1920.

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ AÚTGM, fond TGM-R, krabice 528 – Cizí země S–U, složka 83 – Ukrajina 1918, 1919, 1920. J. Nečas: Volodymyr Vynnyčenko a jeho poměr k Rusku v poslední době, březen 1920, str. 1.

³²⁶ Tamtéž, str. 3.

³²⁷ Tamtéž.

Citovaný dokument s nejvyšší pravděpodobností nevznikl náhodou, Masaryk se o Vynnyčenko zajímal a jeho charakteristiku si nejspíše u Nečase objednal. Na okraj listu této zprávy si prezident tužkou poznamenal: „26/III. '20 Chtěl by do Prahy a se mnou promluvit.“³²⁸

Vynnyčenko pak skutečně do ČSR počátkem dubna přijel. Do té doby už si se sovětským vedením z vídeňského exilu předjednal možnost návratu do vlasti.

V Praze pak s Nečasovým přispěním a v jeho překladu publikoval článek v soc. dem. listu Právo lidu, v němž za jediné legitimní vedení Ukrajiny označil právě to sovětské a všechny exilové představitele odmítl. „Ukrajinský stát neexistuje již v té formě, v jaké ji představují tito lidé, tj. ‚Ukrajinská národní republika‘. Stát tohoto jména dnes již fakticky neexistuje a nemá ani jednoho metru teritoria. Skutečnou formou současného ukrajinského dělnicko-mužického státu je: ‚Ukrajinská sovětská socialistická republika‘,“³²⁹ uvedl a vyzval „všechny soudruhy – zvláště italské, německé a české – aby se postavili rozhodně proti kontrarevoluci a nedovolili jí dopravovat ukrajinské zajatce z jejich zemí do Rumunska a do Polska“.³³⁰

Zajímavou okolností je, že naopak pro případ polského útoku nabízel Vynnyčenko ukrajinským komunistům Volodymyru Zatonkému³³¹ a Dmytro Manujilskému³³² pomoc ukrajinských jednotek, jež byly tou dobou internovány v Německém Jablonném a v Užhorodu. „Zahraniční družina Ukrajinské komunistické strany, k níž patřím, má pod svým vlivem značnou část ukrajinských zajatců v různých táborech. Jedna jednotka (brigáda o 6000 mužích) je v Jablonném v Československu. Druhá, menší o 1500 je v Užhorodu (Podkarpatsko). Přijímáme opatření, aby česká vláda převedla brigádu z Jablonného také do Užhorodu nebo někam jinam, hlavně blíže k haličské hranici,“³³³ napsal 20. března na Ukrajinu. „Zdá se, že na to česká vláda přistoupí a brigádu brzy přisune k polské hranici... Značná část důstojnictva a především obrovská většina vojáků jsou v tichém spojení s naší družinou a celkově se podřizují jejím nařízením,“³³⁴ doplnil. Plánem jeho skupiny bylo v případě války zahájit s touto brigádou ve vhodnou chvíli ofenzívu do polského týlu, vyvolat

³²⁸ Tamtéž, str. 1.

³²⁹ VYNNYČENKO, V. Otevřený list (přeložil Jaromír Nečas). Právo lidu. 1920, roč. 29, č. 102 (30. 4.), str. 7.

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ **Volodymyr Zatonkyj** (nar. 27. července 1878 v Lysci, Podlí, zemř. 29. července 1938) byl ukrajinský komunistický politik, od června 1919 do května 1920 člen Vojenského revolučního sovětu 12. armády západního frontu. Později byl lidovým komisařem osvěty USSR.

³³² **Dmytro Manujilskij** (nar. 3. října 1883 ve vsi Svjatec na Volyni, zemř. 22. února 1959 v Kyjevě) byl ukrajinský politik, v letech 1921–1923 první tajemník Ústředního výboru Komunistické strany Ukrajiny. Byl účastníkem sovětsko-polských mírových jednání v Rize.

³³³ SOLDATENKO, V. F. *Vynnyčenko i Petljura. Polityčni portrety pevoljucijnoji doby*. Kyjev: Svitohljad, 2007, str. 491–492.

³³⁴ Tamtéž, str. 492.

povstání v Karpatech a z povstalců zformovat armádu. Důvěryhodní lidé podle Vynnyčenko slibovali v nejkratších možných termínech postavit vojsko o deseti až dvaceti tisících mužů. Jak známo, tento cíl se uskutečnit nepodařilo. Polská ofenzíva byla zahájena měsíc po odeslání citovaného listu a ukrajinští vojáci zůstali v Jablonném.

V době nejprudších rusko-polských bojů již Vynnyčenko v Praze připravoval svůj návrat do vlasti. S tím mu bylo nápomocno právě československé vedení. Po dohodě s Masarykem vydalo Vynnyčenkovi a jeho manželce Rozaliji Jakivně Benešovo ministerstvo zahraničí v dubnu 1920 diplomatický pas na falešná jména Jozef a Natalija Simonivovi. Průvodcem, politickým poradcem a kontaktní osobou pro ministerstva zahraničí na komplikované cestě do Moskvy, kde měla probíhat jednání s bolševickou vládou, a do tehdejší ukrajinské metropole Charkova jim byl právě Nečas.³³⁵

V Černínském paláci mu 8. května 1920 vydali pověřovací list, Ordre de mission v následujícím znění: „*Pan Jaromír Nečas je pověřen zvláštní misí na Ukrajinu, aby zde vstoupil do obchodních a hospodářských vztahů s družstvy a dalšími ukrajinskými hospodářskými organizacemi. Zároveň je pověřen, aby se informoval o situaci československých státních příslušníků na Ukrajině.*“³³⁶ Jak už bylo uvedeno, jen o čtyři dny dříve bylo na MZV napsáno doporučení k Nečasovu jmenování čs. konzulárním zástupcem v Kyjevě. Rozhodnutí tedy muselo být změněno velmi narychlo.³³⁷

Navazování kontaktů s ukrajinskými družstvy, nebylo jen krycím cílem cesty, Vynnyčenkův průvodce, jak bude níže patrné, se touto problematikou skutečně detailně zabýval.

Ukrajinský politik byl před odjezdem pln obav a z dnešní perspektivy je patrné, že zčásti oprávněně. „*Začíná cesta na Golgotu. Je třeba, abych opět vypil číši ponížení, urážek, úzkostí a bojů,*“³³⁸ poznamenal si 30. dubna do deníku.

První zastávkou na cestě do Moskvy byl 10. května Berlín, kde se delegace zdržela asi týden. Zatímco Vynnyčenko svůj tamní program v deníku příliš nerozvádí, Nečas pobyt využil k jednání s přítomnými zástupci ukrajinských družstev. Ve zprávě poslané do Prahy 13. května konstatuje ochotu ukrajinských družstevníků spolupracovat přednostně s Československem, v praktické dopady kvůli tamním snahám o znárodnění jejich podniků však nevěřil. „*Já budu věnovati poměru sovětské vlády k družstevnictví největší pozornost, protože respektuji v družstevnictví jak v Rusku, tak i na Ukrajině největší hospodářskou*

³³⁵ SOLDATENKO, V. F. (2007), str. 494.

³³⁶ AMZV, f. II. sekce 1918-1939 – jmenná spisovna, krabice 50. Ordre de mission, v Praze dne 8. května 1920.

³³⁷ Tamtéž, Ing. Nečas, konzulární zástupce RČS v Kijevě, Praze dne 4. května 1920.

³³⁸ VYNNYČENKO, V. *Ščodennyk, tom peršyj 1911-1920*. New York: Edmonton, 1980, str. 415.

*sílu,*³³⁹ ujistil. Tento závazek pak skutečně dodržel a po návratu sepsal rozsáhlou zprávu, jež se dochovala ve francouzském znění. Popisuje zvláště konflikt mezi družstevníky a komunistickou mocí, jejímž cílem byla hospodářská centralizace a znárodňování. *„Pokud bolševici definitivně zvítězí, můžeme v budoucnosti očekávat podobný vývoj, k jakému s družstvy došlo v Rusku. Koncese a současné kompromisy jsou pravděpodobně taktickým manévrem, jenž si diktuje dosti složitá situace, v níž se Ukrajina nachází,*³⁴⁰ shrnul.

Potíže, které bolševici zpočátku měli se znárodňováním ukrajinských družstev, Nečas na jiném místě vysvětloval i svébytnou povahou tamních sedláků. *„Charakteristickou a věčně se opakující zvláštností Ukrajiny jsou její selská povstání, mající příčinu v sociální a národní nespokojenosti, jakož i ve starém vojensko-tradičním duchu kozáků ukrajinských,*³⁴¹ vysvětlil Nečas s tím, že ukrajinský sedlák se od toho ruského liší: *„S ukrajinským sedlákem – to je dnes v Rusku všeobecně známo – nemůže se mluvit o ‚komuně‘, zato však souhlasí na schůzích s voláním ‚ať žije sovětská Ukrajina!‘*³⁴²

Z Berlína Vynnyčenko s doprovodem zamířili do Štětína, pak po moři do Tallinnu, do Petrohradu a konečně do Moskvy. *„Pozornost zaměstnávají drobné etapy: propustky, víza, povolení, lístky. Evropa se zabarikádovává, opevnila se před Ruskem, ohradila se ostnatým drátem a přelézt přes něj je mimořádně těžká záležitost,*³⁴³ zapsal si spisovatel.

V nové ruské metropoli byli 3. června, příliš vřelého přivítání se jim ale nedostalo. *„Nehledě na telegramy o našem příjezdu z Revelu³⁴⁴ a Petrohradu, na žádost komisaře petrohradské stanice, aby pro nás byla vyslána ekvipáž a připraveno ubytování, nás nikdo neuvítal, nikdo nic neposlal a žádné ubytování nepřipravil,*³⁴⁵ zaznamenal Vynnyčenko své první dojmy.

Čtyři hodiny pak museli čekat, než se Nečasovi podařilo sehnat hotelové pokoje.

Také první setkání s nejvyššími sovětskými představiteli zanechalo hořký dojem. V úřadu lidového komisaře zahraničních věcí Georgije Čičerina se dozvěděl, že má nejprve odjet do Charkova, kde se teprve dozví, jaká bude jeho budoucí práce. Lev Kameněv při další schůzce s Čičerinem po Vynnyčenkovi žádal, aby nejprve jel na dva týdny do Petrohradu seznámit se se sovětskými institucemi a pak teprve přejet do Charkova, kde by se chopil funkce zástupce

³³⁹ AÚTGM, fond TGM-R, krabice 528 – Cizí země S–U, složka 83 – Ukrajina 1918, 1919, 1920. Jednání se zástupci ukrajinského družstevnictví, v Berlíně dne 13. května 1920.

³⁴⁰ Tamtéž, La Coopération ukrainienne, říjen 1920, str. 5.

³⁴¹ [NEČAS, J.] *Ukrajina*. Čas. 1920, roč. 30, č. 77 (10. 9.), str. 1.

³⁴² Tamtéž.

³⁴³ VYNNYČENKO, V. (1980), str. 429.

³⁴⁴ Historický název Tallinnu.

³⁴⁵ VYNNYČENKO, V. (1980), str. 430.

předsedy Rady lidových komisařů USSR. Podobný byl přístup Lva Trockého, podle nějž měl Vynnyčenko v Petrohradu zůstat, jak dlouho bude třeba a vystoupit tam před proletariátem.³⁴⁶

Celkově špatný dojem z Moskvy posílila Nečasova rozmluva s referentem komisariátu zahraničních věcí pověřený ukrajinskými záležitostmi. „*Nečasovi řekl: Žádná Ukrajina nebyla a není, na Ukrajině všichni překrásně mluví rusky a všechny ukrajinské záležitosti jsou výmysl,*“³⁴⁷ poznamenal si politik, jehož představa o sovětské spravedlivé národnostní politice, již v březnu popisoval Nečas, se poznenáhlu hroutila.

Do Charkova se nakonec Vynnyčenko počátkem července vypravil, pobyl tam ale jen velmi krátce a vrátil se opět do Moskvy. Znovu se tam vydal po polovině srpna, aby se chopil zmiňované funkce zástupce předsedy Rady lidových komisařů a resortu zahraničních věcí. Záhy se však rozhodl se odjet zpět do emigrace. Politické poměry v Moskvě i v USSR pro něj byly zklamáním a chápal, že nedostane politickou pravomoc vývoj skutečně ovlivňovat.

„*Přijímám nová opatření, abych mohl vyjet za hranice,*“³⁴⁸ poznamenal si už 26. srpna. „*Už nevím, co dělat. Nevidím východisko, neboť jsou pouze dvě východiska: buď se zřeknu ukrajinskví a budu revolucionářem, nebo opustím revoluci a pak budu moci být Ukrajincem. Ani první, ani druhé nemohu udělat,*“³⁴⁹ přemítal.

Manujilskij a předseda ukrajinské Rady lidových komisařů Christian Rakovskij mu odjezd rozmlouvali a přesvědčovali jej, aby vstoupil do strany a úřad přijal. Do funkce byl jmenován 8. září, jenže už dva dny na to se dostal do konfliktu s vedením krajinských komunistů, když nebyl vpuštěn do politbyra. Tím byl de facto odstaven od reálné politické moci a možnosti spolurozhodovat.³⁵⁰

Vynnyčenko jednal rychle. Už 16. září byl zpět v Moskvě a Čičerina dopisem spravil o svém záměru odjet za hranice. Na zpáteční cestu přes Petrohrad, Tallinn a Berlín se vydal 21. září.

Tou dobou byl už Nečas dva měsíce zpátky v ČSR, kam se vrátil v polovině července. Hned po návratu se sešel s důležitými osobnostmi ukrajinské politiky, které tou dobou pobývaly v Praze: Mychajlem Hruševským, Jevhenem Petruševyčem a Stepanem Smal-Stockým.

„*Jak Hruševský, tak i Petruševyč pracují bez určitých pevných plánů a radil jsem zvláště prof. Hruševskému, aby zatím k audienci nechodil, až se situace vyjasní a až se bude znát*

³⁴⁶ Tamtéž, str. 431–435.

³⁴⁷ Tamtéž, str. 430.

³⁴⁸ Tamtéž, str. 467.

³⁴⁹ SOLDATENKO, V. F. (2007), str. 504.

³⁵⁰ VYNNYČENKO, V. (1980), str. 473–479.

*stanovisko dohody k vých. Haliči a až bolševici prohlásí, přestoupí-li Zbruč nebo ne,*³⁵¹ napsal pak ve zprávě Masarykovi.

Petruševyče 16. července na audienci čs. prezidenta žádal o možnost navštívit ukrajinskou brigádu v Jablonném, již západoukrajínští představitelé hodlali nasadit po boku polských a Petljurových jednotek proti Rusku, což pobouřilo ukrajinské komunisty ze sovětské části, kteří – jak známo – s internovanými vojáky měli také své úmysly. Masaryk se proto rozhodl slušnou formou žádost zamítnout.

Jaké dojmy si Nečas ze sovětského Ruska a Ukrajiny přivezl, lze vytušit z dopisu, který poslal asi v polovině září Vynnyčenkovi a jeho manželce, když se dozvěděl o jeho jmenování do funkce. *„Je charakteristické, že se odhodlali v Moskvě k této, tak samozřejmé věci, až v okamžiku krajní tísně, kdy už opravdu nebylo jiného vyhnutí. Musím se Vám přiznat, drazí a vážení přátelé, že ve mně zůstala po odchodu z Ruska proti tamějšímu režimu veliká hořkost a jedna z hlavních příčin toho byl postup sovětské vlády v Moskvě v otázce seburčení národů,*³⁵² upozornil. *„Sovětská vláda počínala si právě tak jako bývalí ruští imperialisté a rozhodně hůře než slabá a nedostatečná vláda Kerenského,*“ doplnil.

Tyto zkušenosti, a hlavně zjištění o hospodářské situaci a postavení dělnictva v Rusku, shrnul na přelomu července a srpna v sérii anonymních článků pro Večerník Práva lidu³⁵³ a následně v již citované publikaci Skutečná pravda o sovětském Rusku. Zde však Nečas zmiňuje ukrajinské záležitosti jen okrajově a nepřibližuje ani průběh své návštěvy.

Zajímavostí je, že si Nečas cestu do Moskvy a Charkova po jedenácti letech zopakoval. Tehdy však již letecky a jako poslanec Národního shromáždění. Účelem cesty (již tehdy podrobili poměrně nediplomatické kritice zástupci sovětského Lidového komisariátu zahraničních věcí) bylo studium zemědělských poměrů a židovské otázky v SSSR.³⁵⁴

³⁵¹ AÚTGM, fond TGM-R, krabice 528 – Cizí země S–U, složka 83 – Ukrajina 1918, 1919, 1920. Zpráva J. Nečase o setkání s ukrajinskými představiteli v Praze, 19. července 1920.

³⁵² Tamtéž, Opis dopisu J. Nečase V. a R. Vynnyčenkovým, září 1920, str. 1.

³⁵³ Články vycházely mezi 27. červencem a 5. srpnem 1920.

³⁵⁴ AMZV, f. II. sekce 1918-1939 – jmenná spisovna, krabice 50. Zpráva čs. vyslanectví o návštěvě J. Nečase v SSSR, v Moskvě dne 9. listopadu 1931.

ZÁVĚR

Na přelomu léta a podzimu 1920 se Nečas s plnou vervou po boku Vasila Škracha vrhá do protibolševické akce, která měla v prezidentových očích naprostou prioritu. Ukrajinské záležitosti tak ustupují pokud ne zcela do pozadí, tak alespoň na vedlejší kolej jeho pracovních a veřejných aktivit. Existují sice doklady, že se ukrajinské věci před českými úřady zastával i v pozdějších měsících a letech, už však přestala být hlavní náplní jeho služebních i mimopracovních aktivit.

Nelze opomenout, že počátek 20. let byl pro mladého inženýra také dobou významných událostí v osobním životě – tehdy se seznámil a roku 1922 oženil s Marií Poubovou.

Boj ukrajinského hnutí o státní nezávislost navíc na přelomu let 1920 a 1921 nezadržitelně spěl k definitivní porážce a situace se po Řižském míru zdála být i z pražské perspektivy nadlouho rozhodnuta.

Nečasovo angažmá ve prospěch ukrajinské otázky v mladém Československu lze tedy vymezit lety 1918 a 1920. Přestože jde o poměrně krátkou dobu dvou let, během nichž navíc nezastával významné veřejné funkce, je jeho stopa výrazná.

V takto omezeném časovém období stihl vydat pět publikací a řadu novinových článků, které české veřejnosti, jež o ukrajinských záležitostech věděla jen velmi málo a stavěla se k nim negativně, předkládaly úplně jiný pohled na tento sousední slovanský národ.

Nečas se snažil vysvětlit, že jednání, které Češi Ukrajincům zazlívali, bývalo často vynuceno okolnostmi. Díky své hluboké znalosti prostředí nabízel souvislosti, jež tehdejšímu čtenáři nebyly z jiných zdrojů dostupné.

Význam Nečasových publikací, které formou ani rozsahem nijak nepřevyšují ostatní osvětové počiny své doby, tkví spíše v tom, že zarputile obhajovaly postoje menšinové, často idealistické, jež se vymykaly hlavnímu proudu tehdejšího veřejného diskursu.

Užhorodský inženýr sdílel tehdejší všeobecnou podporu Ruska, do jehož vnitřních poměrů však tou dobou viděl jen málokdo, rozkvět této země ale neviděl v podrobování si okolních národů, nýbrž v její demokratizaci a hospodářském růstu. Důsledně ctil právo národů na sebeurčení, jež sice Češi dokázali vybojovat pro sebe, avšak Ukrajincům jej často upírali.

Sám Nečas však později z idealistických pozic, podporujících nezávislost sjednoceného ukrajinského státu, ustupoval k realismu a hájil existenci autonomní Ukrajiny v rámci sovětského Ruska.

Zanedbat nelze ani vliv, který mohly mít v letech 1919 a 1920 Nečasovy názory na T. G. Masaryka. Prezident měl tehdy k dispozici několik jeho elaborátů, které byly pro ukrajinské

hnutí příznivé, o počtu a obsahu ústních diskusí a porad, jež nebyly nikým zaznamenány, se lze jen dohadovat.

Důvěru, jakou prezident Masaryk a ministr zahraničí Beneš v Nečase chovali, lze doložit jeho vysláním do Moskvy spolu s Vynnyčenkem. Šlo o delikátní úkol, který vyžadoval nejen diskrétnost, ale i výbornou orientaci v ruském a ukrajinském prostředí.

Tato mise byla zároveň jakýmsi vyvrcholením Nečasova ukrajinského období. Během ní se mohl na vlastní oči se přesvědčit o povaze bolševické moci i o jejím postoji k ukrajinské národní věci.

Přestože kariéra mladého inženýra z Užhorodu poté nabrala raketový start a před svým tragickým koncem se stihl ohřát na politickém výsluní, období let 1918 až 1920 patří v jeho životě k těm nejzajímavějším. Byl to čas, kdy se tvořily dějiny, kdy se konstituovalo Československo a kdy na jeho hranicích jiný státní útvar bojoval o život. K těmto událostem se Nečas díky své cílevědomé povaze a pln ideálů nachomýtl a dokázal se stát jejich součástí.

PRAMENY

- BENEŠ, E. *Mnichovské dny*. Londýn: Ústav Dr. Edvarda Beneše, 1955.
- FEIERABEND, L. K. *Politické vzpomínky I.–III.* Brno: Atlantis, 1994, 1996.
- FISCHL, V. *Setkání*. [Praha]: Martin, 1994.
- HAUNER, M. (eds.). *Edvard Beneš: Paměti I–III. Kritické vydání a rekonstrukce Benešových Pamětí 1938–45*. Praha: Academia, 2007.
- HOŘEC, J. *Dokumenty o Podkarpatské Rusi*. Praha: Česká expedice, 1997. Podkarpatská Rus, edice statí, reportáží, vzpomínek a dokumentů.
- LUŽA, R. *V Hitlerově objetí. Kapitoly z českého odboje*. Praha: Torst, 2006.
- NEČAS, J. *Likvidace nezaměstnanosti*. Praha: Společnost pro plánované hospodářství, 1938.
- NEČAS, J. *Nezaměstnanost a sociální péče v Československu*. Praha: Sociální ústav ČSR, 1938.
- NEČAS, J. *Od komunismu ke kapitalismu k Rusku. O bolševických koncessích zahraničním kapitalistům*. Knihovnička služby, 2. Praha, 1921.
- NEČAS, J. *O sociálním pojištění a jeho významu: projev na sjezdu Ústředního svazu nemocenských pojišťoven dne 23. května 1937*. Praha: Ústřední svaz nemocenských pojišťoven, 1937.
- [NEČAS, J.] *Perša promova tov. posla inž. Ja. Nečasa v spravach Podkarpat. Rusi*. Užhorod: Uprava social-demokratičnoji partiji Podkarpat. Rusi.
- NEČAS, J. *Politická situace na Podkarpatské Rusi (1921)*. Praha: Česká expedice, 1997. Podkarpatská Rus, edice statí, reportáží, vzpomínek a dokumentů.
- NEČAS, J. *Našim delegátům na mírovém kongresu: Prosím za jeden slovanský národ*. Brno: Vlastním nákladem, 1919.
- NEČAS, J. *Skutečná pravda o sovětském Rusku* (S kritikou Šmeralových a Olbrachtových článků). Praha: Jos. Vetešník, 1920.
- NEČAS, J. *Sociální předpoklady úspěšné obrany státu*. Praha: Svaz čs. důstojnictva, [1936].
- NEČAS, J. *Spojené státy evropské*. Praha: Čin, 1926.
- NEČAS, J. *Uherská Rus a česká žurnalistika. Neuzavírejte kruh našich nepřátel*. Užhorod, 1919.
- NEČAS, J. *Ukrajinská otázka*. Brno: [nákl. vl.], 1918.
- NEČAS, J. *Ukrajina v přerodu Ruska. Východoevropská tragedie a Ukrajina, její vývoj a životní síly*. Praha: Vsesvit, 1919.
- NEČAS, J. *Upřímné slovo o stycích česko-ukrajinských*. Kyjiv-Praha: Čas, 1919.
- OTÁHALOVÁ, L., ČERVINKOVÁ, M. *Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943* [I., II.]. Praha: Academia, 1966.
- SEIFERT, J. *Všecky krásy světa*. Praha: Československý spisovatel, 1985.
- VOZKA, J. *Hrdinové domácího odboje*. Praha: Práce, 1946.
- VYNNYČENKO, V. *Ščodennyk, tom peršyj 1911–1920*. New York: Edmonton, 1980.
- ZORACH, J. The Nečas mission during the Munich crisis: Nečas's own account from the Hoover Institution Archives. *East Central Europe*. 1989, roč. 16, 1–2), str. 53–69.

ARCHIVNÍ PRAMENY

Archiv Kanceláře prezidenta republiky

Fond Kancelář prezidenta republiky 1919–1947

Fond Kancelář prezidenta republiky – protokol PR (Podkarpatská Rus)

Fond Kancelář prezidenta republiky – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953)

Archiv Ministerstva zahraničních věcí

Fond II. sekce 1918–1939 – jmenná spisovna

Fond Osobní – 1918–1945

Fond III. sekce 1918–1939 – jmenná spisovna

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

Fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR

Fond 258 – Bidlo Jaroslav

Fond 261 – Bláha Arnošt Inocenc

Fond Edvard Beneš IV/1 (ED IV/1)

Fond Edvard Beneš – korespondence 57 (EB KOR-57)

Fond Tomáš Garrigue Masaryk – republika (TGM-R)

Moravský zemský archiv

Fond E 67 – sbírka matrik 1579–1949 (1951)

Státní oblastní archiv v Třeboni

Fond Sběrka matrik Jihočeského kraje 1587–1949

Vojenský historický archiv

Fond Jaromír Nečas – osobní doklady (citováno podle výpisků B. Zilynského)

PERIODIKA

Čas

Lidové noviny

Národní listy

Národní politika

Právo lidu

Svoboda

Svobodné slovo

LITERATURA

- BETLIJ, O. *Ukraina 1919-1923: pražskij projekt*. In: Evropa. Žurnal Polskogo Instituta Meždunarodnych Del. Warszawa: PISM, 2006, sv. 6, č. 2, str. 119-151.
- BOJKO, O., GONĚC, V. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno: Jota, 1997.
- HORÁK, P. Bohumil *Laušman – politický životopis. Riskantní hry sociálnědemokratického lídra*. Praha: Mladá fronta, 2012.
- HUNCZAK, T. (ed). *The Ukraine, 1917-1921: A study in Revolution*. Cambridge: Harvard Ukrainian Research Institute, 1977.
- JOUKOVSKY, A. *Histoire de l'Ukraine*. [Paris]: Aux editions du dauphin, 1993.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky (1919-1938) I-III*. Praha: Libri, 2000, 2002, 2003.
- KIRSENKO, M. V. *ZUNR i politika Čechoslovaččyny*. In: Naukovi zapysky. Tom 52. Kyjiv: Nacionalnyj universytet „Kyjevo-Mohyljanska akademija, 2006, str. 53–57.
- KOLÁŘ, J. et al. *Politická elita meziválečného Československa 1919–1938. Kdo byl kdo*. Praha: Pražská edice, 1998.
- KOUTEK, O. *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*. Praha: Vyšehrad, 2011.
- MASARYK, T. G. *O bolševictví*. Knihovnička služby, 1. Praha, 1921.
- MIKULKA, J. *Příběh téměř zapomenutého politika Jaromíra Nečase (Opožděná zpráva k 100. výročí narození)*. Listy Horáckého muzea 2. Nové Město na Moravě: Horácké muzeum, 2000.
- NAHAYEWSKY, I. *History of the Modern Ukrainian State 1917–1923*. Munich: Ukrainian Free University and Academy of Arts and Sciences, 1966.
- NARIŽNYJ, S. *Ukrajinska emigracija. Kulturna pracja ukrajinskoji emigraciji 1919–1939*. Kyjiv: Vydavnytvo imeni Oleny Telihy, 1999.
- NOHA, J. *Socialismus jest práce. Život Rudolfa Bechyně 1881–1948*. Praha, 2006. Rigorózní práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- NOHA, J. *Sociální demokracie v meziválečném Československu – osobnosti, ideje, trendy 1920 – 1937*. Praha, 2012. Disertační práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000.
- PASÁK, T. *JUDr. Emil Hácha (1938–1945)*. Praha: Horizont, 1997.
- PAVLÁT, D. *Novinář a politik Hubert Ripka (do roku 1945)*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- POP, I. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Praha: Libri, 2005.

- POSPÍŠILOVÁ, P. *Reflexe ekonomických a sociálních dopadů Velké hospodářské krize v mladoboleslavském tisku v l. 1930 – 1934*. Brno, 2011. Bakalářská práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.
- SLJUSARENKO, A. H. et al. *Novitňa istorija Ukrajiny 1900–2000*. Kyjiv: Vyšča škola, 2000.
- SOLDATENKO, V. F. *Ukrajinska revoljucija*. Kyjiv: Lybid', 1999.
- SOLDATENKO, V. F. *Vynnyčenko i Petljura. Polityčni portrety pevoljucijnoji doby*. Kyjev: Svitohljad, 2007.
- SVOBODA, D. *Boj o cizí duši. Ukrajinství a ukrajinský nacionalismus v české reflexi 1900–1938*. Praha, 2007. Disertační práce. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.
- ŠEVČENKO, K. V. *Slavjanskaja Atlantida: Karpatskaja Rus i Rusiny v XIX–pervoj polovine XX vv.* Moskva: Regnum, 2011.
- ŠVORC, P. *Zakletá zem – Podkarpatská Rus 1918-1946*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2007.
- ZEMAN, Z. *Edvard Beneš – politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2000.
- ZILYNSKYJ, B. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě (1894) 1917-1945 (1994)*. Praha: Nakladatelství X-egem, 1995.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AKPR	Archiv Kanceláře prezidenta republiky
AMZV	Archiv Ministerstva zahraničních věcí
AÚTGM	Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR
APS	Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR
KPR	Kancelář prezidenta republiky
MZA	Moravský zemský archiv
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
NS	Národní shromáždění
SOA	Státní oblastní archiv
VHA	Vojenský historický archiv